

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Když ožívá muzeum...
 Vánoční pastýřská hra
 Příběh Daniela Slobody
 Vsetín a elektrotechnika
 Park jako biotop
 Marie Bognerová

Poetická tvorba L. Vaškové
 Něžně a sametově
 historickým objektivem
 Píšťalky Víta Kašpaříka
 Zpívání pro radost
 s Jaromírem Bazelem
 Pověst přímo pekelná

23

prosinec
 2009/2

 Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Když ožívá muzeum...

FOTOREPORTÁŽ

Muzea jako důstojné instituce, původně vytvořené k vědeckému bádání a k uchovávání hmotných památek minulosti, se dnes stále častěji proměňují v živá společenská centra. Nabízejí prostor nejen pro poučení, ale i zábavu a příležitost k smysluplnému trávení volného času. Díky všestrannosti a osobnímu nasazení (zápalu) muzejníků, v mnoha případech i jejich přátel, mohou malí i dospělí návštěvníci prožívat v muzeu nejednu nevšední chvíli. Připomenout si některé z nich můžete i vy prostřednictvím naší fotoreportáže.

Přípravila Hana Jabůrková

Foto z fotoarchivu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně: M. Ošťádal, J. Skočková, T. Kašpar

Už počtvrté přilákalo do bran vsetínského zámku **Muzejní ponocování**, tentokrát korunované Tancem napříč kontinenty. V závěru vystoupily orientální tanečnice s planoucími pochodněmi. Atrium vsetínského zámku, 16. 5. 2009

Program jednoho ze Svatojánských večerů – **Oživlé muzeum** – pobavil nejen návštěvníky muzea, ale i samy aktéry, představující v inscenovaných výstupech historické postavy z minulosti vsetínského zámku. Zámek Vsetín, 23. 6. 2007

Kamenným labyrintem mohli projít, pokusit se vstoupit do svého vlastního nitra a prožít si tak netradiční pobyt v muzeu návštěvníci netradiční výukové a prožitkové výstavy „**Labyrint**“ autorů Věry a Ivana Janíkových. Zámek Vsetín, 15. 5. 2009

125. výročí založení Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí přišli oslavit v průběhu **Slavnostního zámeckého odpoledne v muzeu** i žáci gymnázia F. Palackého, kteří s písní Mysliveček vyhráli soutěž jarmarečních písničkářů. Zámek Kinských ve VM, 30. 5. 2009

Cyklus meditativních programů **Cesty za prožitkem I.** provázel výstavu obrazů Zdeňka Hajného. Účastníci se ochotně zapojili i do tvořivého výtvarného programu. Zámek Vsetín, 27. 1. 2007

Vlastnoruční tvoření vánočních dekorací a cukroví se stalo oblíbenou součástí nabídky **Vánočních dílen v muzeu**. Zámek Kinských ve VM, 7. 12. 2008

Textilní odpoledne k výstavě „Toč se kolovrátku“ zaujalo především děti praktickými ukázkami tradičních technik zpracování vlny a lnu na Valašsku. Atrium vsetínského zámku, 20. 9. 2009

Svatojánské vatry hoří pravidelně o letním slunovratu na zahradě vsetínských hvězdárny. Program pro děti, živá country hudba a pozorování noční oblohy přilákají každoročně nemalý zájemců. 23. 6. 2007

Dvacáté třetí číslo časopisu Valašsko – vlastivědné revue vy-
chází v prosinci, tedy v době adventních svíček a vánočních přá-
ní, v čase hodnocení starého a přemýšlení o předsevzetí do roku
nového. Věřím, že Vám toto číslo přinese zajímavé čtení, inspira-
ci, radost a potěšení. A pro ty, kteří jsou z daleka, alespoň něco
z vůně nebo atmosféry rodného či milovaného Valašska.

Před šesti lety, myslím právě v předvánočním shonu, mi jeden
z mých přátel poslal obrázek Noemovy archy s jedenácti body.
Staly se pro mne velkou inspirací a možná budou zajímavé i pro
Vás ...

„Všechno, co je dobré vědět o životě, jsem pochopil z příběhu
Noemovy archy:

Za první: nezmeškat loď.

Za druhé: pamatovat, že jsme všichni na jedné lodi.

Za třetí: plánovat dopředu. Když Noe stavěl archu, nepršelo.

Za čtvrté: udržet se fit. Když vám bude 600 let, někdo vás může
požádat, abyste udělali něco opravdu velkého.

Za páté: neposlouchejte kritiky; prostě pokračujte v práci, která
se musí dělat.

Za šesté: postavte svou budoucnost na pevném základu.

Za sedmé: z bezpečnostních důvodů cestujte v párech.

Za osmé: rychlost není vždy výhodou. Šneci byli na palubě
s gepardy.

Za deváté: když jste ve stresu, chvíli se plavte.

Za desáté: pamatujte, archu stavěli amatéři, Titanic profesio-
nálové.

Za jedenácté: bouřka nevádí, když jste s Bohem, vždy na vás
čeká duha.“

Ing. Milan Půček, MBA, PhD.,
ředitel Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, příspěv. org.
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01
Vsetín, tel.: 571 411 690, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Ing. Milan Půček, MBA, PhD., PhDr. Tomáš Baletka, PhD.,
Mgr. Daniel Drápala, PhD., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Václav Michalička,
PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, PhD., RNDr. Karel Pavelka,
PhDr. Karel Pavliščík, CSc., Eva Urbachová
Fotograf: Milan Ošťádal
Příprava pro tisk: František Valer, Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 776 597 977
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
23. číslo vychází 4. prosince 2009 v nákladu 800 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 31. 3. 2010)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském
Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovenské muzeum ve Vel-
kých Karlovicích, Památník A. Strnadla v Novém Hrozenkově, vybraná knih-
kupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vi-
zovicích (Lipa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na
autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit.
Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani
jejich části.

- 1 Obsah, tiráž, Dvacáté třetí číslo... (Milan Půček)
- 2 Jsem dosud tkalcem (Josef Kalus)
- 3 Čím je pro mne Valašsko? (Oldřich Šuleř, Rony Plesl)
- 4 Vánoční pastýřská hra z Rožnovska (Daniel Drápala)
- 8 Příběh jednoho života (K 200. výročí narození Daniela Slobody,
muže víry a vědy) (Zdeněk Fišer)
- 12 90 let elektrotechniky ve Vsetíně (1919 – 2009) (Vladimír Novotný)
- 14 125 let Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí (Pavel Dorčák)
- 15 Zámecký park ve Valašském Meziříčí (Jana Tkačíková)
- 20 Flyše nejsou plyše ani v Hostýnkách (Jana Šušolová)
- 21 Marie Bognerová – malířka, kreslířka, ilustrátorka a restaurátorka
(Alena Podzemná)
- 25 Poezie v srdci a tvorbě Ludmily Vaškové (Milada Fohlerová)
- 28 Ohlédnutí za výstavou: „SLOVA – TRÁVA“, nové tapiserie z Moravské
gobelínové manufaktury ve Valašském Meziříčí (Olga Mehešová)
- 30 Historickým objektem: Něžně a sametově na Valašsku – podzim
1989 a jeho ozvěny v r. 1990 ve fotoarchivu Muzea regionu
Valašsko ve Vsetíně (Hana Jabůrková)
- 32 Od všeckého trošku:
Zámek Kinských ve Valašském Meziříčí a jeho hrady a zámky
„sbratřené“ (Josef Kramář)
Desetiletí proměn malířského Soláně (Dalibor Malina)
- 34 Seminář muzejních historiků Moravy a Slezska na Valašsku
(Hana Jabůrková)
Byla jsem kronikářkou – Co se do kroniky nevešlo
(Květuše Nepožitková)
- 36 Pozorování halových jevů v Hostýnských vrších (Dušan Trávníček)
Na besedě: Jak na bolavý zub? (Michal Janiš)
- 37 O Valašsku na Valašsku:
Devatero kvítí Vandy Vrlové (Daniel Drápala)
Kouzelné bytosti zpod Radhoště (Tomáš Gross)
Veselosti nikdy dosti (Ludmila Velcerová)
Radhošťské putování (Tomáš Gross)
- 38 Milý příteli, potěšení na mé straně... (Jakub Chrobák)
Mirko Janeček, Kanadské listy a Valašsko (Břetislav Dadák)
- 39 Vzpomínáme:
Josef Ország – Vranecký starší (20. 5. 1866 – 22. 8. 1939)
(Petr Lidák)
- 41 Jan Kobzán (Tomáš Mikulaščík)
- 42 Vzpomínka na Vilmu Volkovou (19. 8. 1903 – 3. 9. 1999)
(Hana Bartková)
- 43 Vzpomínka na přítele z Valašska Vladimíra Kulíška
(Radim Prokop)
- 44 Gratulujeme: Vít Kašpařík – Nositel tradice lidových řemesel
(Barbora Jarošová)
- 45 Naši jubilanti:
Poslední zastávka Evy Urbachové na trati muzejní práce
(Milada Fohlerová)
- 46 „Dávejme hudbě, co její jest – sami sebe!“
rozhovor s Jaromírem Bazelem, sbormistrem jubilačního
mužského pěveckého sboru LUMÍR (Hana Jabůrková)
- 48 Za poslední groš...
Pověst o pánovi ze skaličského zámku (Vítězslav Přikryl)

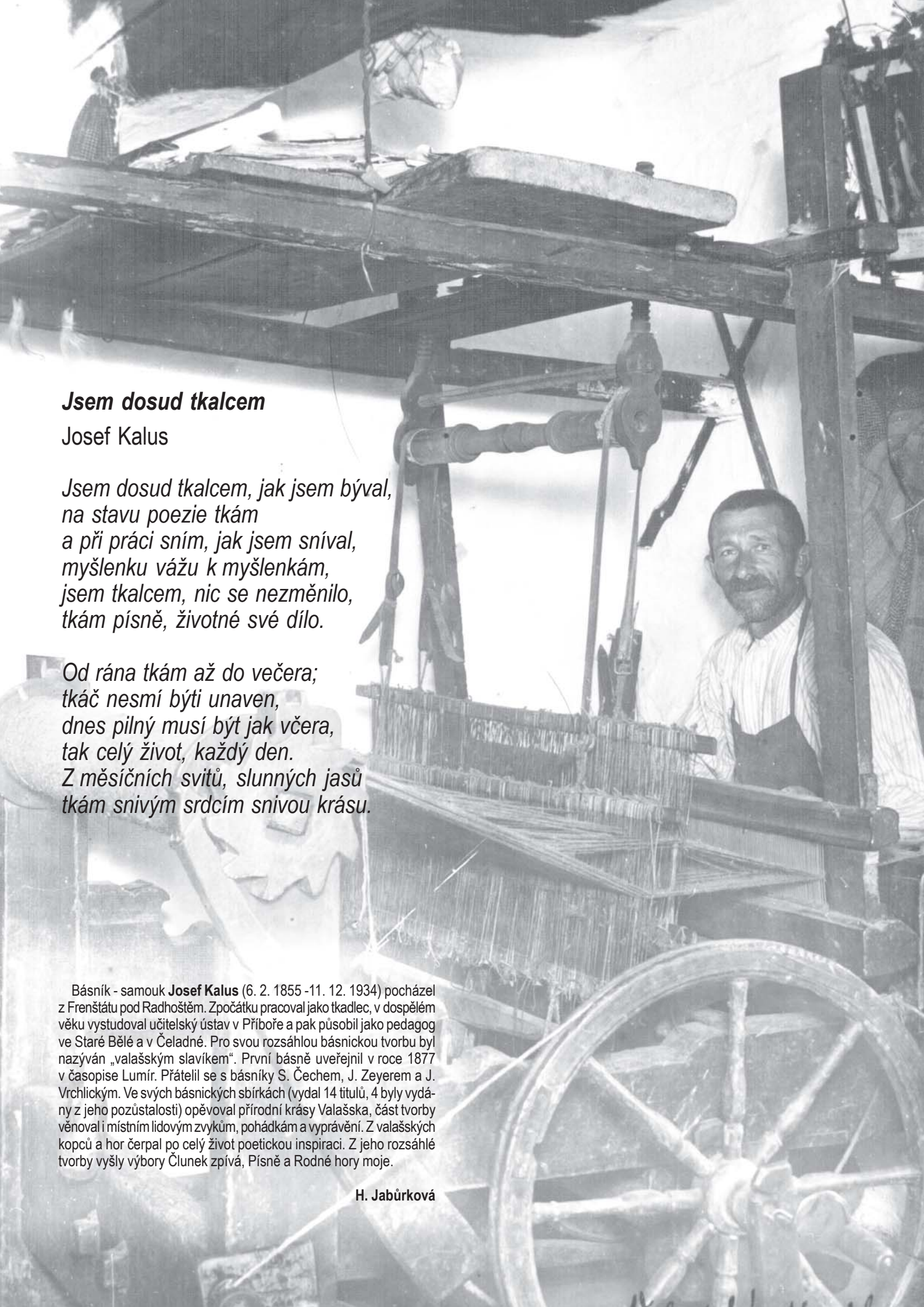
Obálka:

Fotoreportáž: Když ožívá muzeum... (Hana Jabůrková, Milan Ošťádal,
Jitka Skočková, T. Kašpar)

V ateliéru: Akad. sochař Jaromír Šimurda (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů: Sv. Martin – lidová podmalba na skle (Milada
Fohlerová)

Foto na přední straně obálky: M. Bognerová: Mamka luští křížovky, 1975, olej na
plátně, 55x51 cm, ObÚ Valašská Bystřice; Milan Ošťádal: Sousedikův elektromotor ve
sbírkách MRV ve Vsetíně; Tomáš Kašpar: Třepenítky svazčítá (Hypholoma fascicula-
re); Zdeněk Hartinger: Vít Kašpařík v Karlovském muzeu; Dušan Trávníček: Vzácný
výskyt více jak dvou halových úkazů v Hostýnských vrších, 28. 12. 2008

Jsem dosud tkalcem

Josef Kalus

*Jsem dosud tkalcem, jak jsem býval,
na stavu poezie tkám
a při práci sním, jak jsem sníval,
myšlenku vážu k myšlenkám,
jsem tkalcem, nic se nezměnilo,
tkám písně, životné své dílo.*

*Od rána tkám až do večera;
tkáč nesmí býti unaven,
dnes pilný musí být jak včera,
tak celý život, každý den.
Z měsíčních svitů, slunných jasů
tkám snívým srdcím snívou krásu.*

Básník - samouk **Josef Kalus** (6. 2. 1855 - 11. 12. 1934) pocházel z Frenštátu pod Radhoštěm. Zpočátku pracoval jako tkadlec, v dospělém věku vystudoval učitelský ústav v Příboře a pak působil jako pedagog ve Staré Bělé a v Čeladné. Pro svou rozsáhlou básnickou tvorbu byl nazýván „valašským slavíkem“. První básně uveřejnil v roce 1877 v časopise Lumír. Přátelil se s básníky S. Čechem, J. Zeyerem a J. Vrchlickým. Ve svých básnických sbírkách (vydal 14 titulů, 4 byly vydány z jeho pozůstalosti) opěvoval přírodní krásy Valašska, část tvorby věnoval i místním lidovým zvykům, pohádkám a vyprávění. Z valašských kopců a hor čerpal po celý život poetickou inspiraci. Z jeho rozsáhlé tvorby vyšly výběry Člunek zpívá, Písně a Rodné hory moje.

H. Jabůrková

Čím je pro mne Valašsko?

Oldřich ŠULĚŘ, spisovatel

Co se to člověku ozve v hrudi, když po letech se vrací do krajiny, kterou důvěrně znal a ve které zanechal kus svého života, kde k němu každý pozarostlý kámen na úmzku, kde který strom a potok promlouvá, neboť se s nimi kdysi sžil! Chtěl bych se tomu sentimentálnímu pocitu vymátnout, a zatím stojím u okna vlaku a rozechvěně vyhlížím známá místa. Je to tím, že jsem tu prožil svá studentská léta, a ta se vždycky vryjí v paměť nehlouběji, třebaže probíhala ve zlé době druhé světové války. Avšak i kdybych chtěl, ale já nechci, mládež ve Valašských Athénách (*Valašským Meziříčí – pozn. redakce*) ze srdce nevyplavím. Bylo to období rozhodné pro celý můj život.

Z iniciativy bratrů Alfréda a Emila Radoků, kteří tu hledali dočasný úkryt před rasovými zákony, vznikl avantgardní soubor mladých Tvar. Ve městě s bohatou ochotnickou tradicí jsme se však nezačali moderním pojetím divadla pod zřetelným vlivem jevištních výbojů E. F. Buriana, když jsme hráli na scéně bez opony a bez dekorací, pouze před tmavým horizontem, nastupovali rovnou ze sálu, voice-band recitoval z balkonu... Večery poezie jsme pořádali, kde se dalo, také na volejbalovém hřišti u řeky, zadní trakt sokolovny se tyčil v houstnoucí tmě jako zámek duchů, jenom planoucí svíce v trojramenném svícnu uprostřed kruhu diváků vrhaly pohyblivé světlo... Zažil jsem také ještě „písníckového“ profesora Jana N. Poláška a jeho druhá Arnošta Kubešu, nadšené propagátory valašského folkloru. Právě Arnošek nás naverboval do Valašského krúžku, a ejhle, písničky z dědin se nám tuze zalíbily a právě tak skákat odzemek. S cimbálkou jsme se pak protancovali a prozpívali do širokého okolí, všude vítání, ba i hostění medicinou, co sa čaganem obíre – tož slivovičkou.

Valašský malovaný svět! Odkud a kam se vlastně rozkládá Valašsko? Nikdy nebylo úředně vy-

mezeno, avšak co na tom, jestli se lokálpatrioti dohadují, zda frenštátský spád Beskyd patří k Valašsku či k Lašsku, není-li podhůří Hostýnských vrchů spíše hanácké, zda Vizovická vrchovina náleží ještě k jižnímu Valašsku, kde pravlast valašské lidové kultury Zálesí s lázněmi Luhačovicemi a s míšáckými dědinami kolem Slavičína přechází ve Slovácko, kde sídlí Záhoráci, Závřáci, Hornáci, Dolňáci? Proč se přit? Vždyť právě rozdílnost jednotlivých oblastí Valaška vytváří mnohotvárnost lidové tvořivosti a tím více přitahuje umělce.

Také se k nim počítám. Co jsem se jenom nepřetahoval po valašských kotárech s magnetákem křížem krážem za písničkami a nářečím, abych natočil třeba v Nedašově pohřebenáře; na Frenštátsku zase betlémaře; na Soláni malíře Schneiderku, Podešvu, blízkého přítele Hofmana, ovšem že pobratima Kobzáně; na Vsacku zbojnické výčiny horních chlapců; u kamarádky stolu zavzpomínal na Hanuše Schwaigra či Adolfa Kašpara na Rusavě, kteří se po celý život vraceli pro pohodu a inspiraci postranními vrátky na Valašsko; abych se v Dolině Urgatině potěšil z cimbálové muziky u Országa Vraneckého, ovšemže mladšího, chýrného muzikanta, kterému i poleno dalo hlas, jak s ním šikovně bříkně. Na javornickém hřebeni čapí Kohútka, ještě mi zazní z uplynulého času břešný hlas polnice, kterým malíř František Hlavica svolával gazdění z Vranecké doliny, aby mu přinesly nahoru proviant. Před oči se mi stává uhrančivá šedivá hlava Ferdiše Duši, který dal jméno uměleckému sdružení Koliba, jak ve frýdlantském domku pod Ondřejníkem dlabě ilustrace pro Martínkovy pohádky. A jak opomenout Slováckou bídu nad Luhačovicemi, kde se už za rakouské monarchie scházeli na moravské půdě čeští a moravští kumštýři? A což lze minout rožnovský skanzen a Jurkovičovy stavby na Pustevnách, takovou krásu? Vzpomínalo by se do úpadu a stejně bych nedokázal vypovědět všechno, čím jsem provždy jala valašská krajina – má duši.

Takže jak odpovědět na otázku, čím je pro mne Valašsko? Pokouším se o to ve svých knihách, kořenících ve valašském regionu, tož v románu „Sláva a pád Valašského pánbička“, „Na smích nožkách“, též v „Dlouhých stínech“, v kouzelné korespondenci s Jankem Kobzáněm „Nech sa buček zeleňat!“, ovšem i v knížce o jeho mládí „O Janičkovi – malířekovi“, v pohádkách a pověstech „Nic nalhaného, máloco pravda“, „Poklad pod jalovcem“, v literatuře faktu „Paměť domova“, „Je to chůze po kotárech!“ a v trojici „laskavých“ knih („Laskavé podobizny“, „Laskavé medailony“, „Laskavá setkání“). I kdybych toho napsal o Valašsku mnohem více, dluh vůči domovu tím nesplatím... Ale jestliže, možná citově i trochu idylizují, ostatně proč ne?

Vkořenění do rodné půdy člověka, a tím spíše umělce, obohacuje, pokud pro věrnost rodnému hnízdu nezastírá obzory světa, nýbrž dokáže promítnout domácí zkušenost do všelidského kontextu, zkrátka jestliže oknem domova vidí svět.

V přetechizované době se stále zřetelněji vyjevuje nutnost posunu životní filozofie od ideálu úspěchu reprezentovaného hmotným bohatstvím k představě člověka mnohostranně vyspělého, bohatého citově a duševně. Abychom nepoztráceli v honbě za blahobytem zděděné hodnoty, hledáme vlastní kořeny. Valašsko jich nabízí plnou nůši.

Je to krajina mého srdce, která si mne podmanila i překrásnou přírodou, kam se vždy rád vracím.

V Ostravě 2. 3. 2009

Oldřich Šulěr

Pozn. redakce: Autorovi vyznání blahopřejeme k jeho letošním 85. narozeninám, které oslavil 1. června.

Foto J. Kvíz

Akad. sochař Rony PLESL, sklářský výtvarník, pedagog a umělecký designer

Valašsko jsou pro mne Valaši.

Nedokáží přemýšlet jinak, než o lidech, přátelích a známých.

Nedokáží psát o krásné přírodě a malebných chalupách, to vše tu jistě je.

Nedokáží psát nějaká romantická, nostalgická slova, mám jednoduše Valachy rád. Během osmi let, kdy jsem pracoval pro sklárnu B.A.G. ve Vsetíně, jsem tady prožil mnoho krásných pracovních i osobních setkání a rozhovorů. Jsem velice emocionální člověk a mentalita Valachů mi jednoduše vyhovuje.

Když se tak podívám zpátky, tak musím říct, že mne zdejší lidé určitě i hodně ovlivnili a pomohli dívat se na svět volněji a bezstarostněji, často přes optiku skleničky po okraj naplněné slivovicí.

Valašsko je pro mne veselí ve smutku a smutné ve veselosti a to mi vyhovuje. Vyhovuje mi, když člověk vnímá silně všechny polohy života najednou.

Vyhovuje mi uvědomění si okamžiku i pomíjivosti, tak vnímám „valašskou povahu“.

Vozil jsem dětem frgály, otci klobásky a mamince sýry, hrál jsem na Vsetíně do rána kulečník a sledoval v hospodě s kamarády místní hokejisty. Chodil jsem do baru Helena k tetě a strýci mého kamaráda a U tří Slunečnic si dával k večeri „Ondráše“. Někdy jsem si dal U Krbu výborné halušky a skvělé policišské pivo.

Možná to vypadá vše velice obyčejně, ale pro mne bylo úžasné, že jsem na všech místech našel „člověčinu“, která byla originální a svá.

Vím, že mnoho míst je dnes už změněných, vím, že se má úvaha zužuje na Vsetín a blízké okolí, ale já jsem poznal Valašsko takto a vše, co píš, je autentické.

Praha, 17. 11. 2009

Rony Plesl

Pastuši z Hutiska „Za kopcem“, leden 1935

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Vánoční pastýřská hra z Rožnovska

Daniel Drápala

K jedné ze svébytných projevů lidové kultury Valašska, které bývaly po mnoho pokolení bezprostředně spjaté s dobou vánoční, náležely obchůzkové pastýřské hry provozované od svátku sv. Štěpána až do Tří králů. V různých variantách je máme doloženy z území celého regionu. V jižních oblastech Valašska byly známy pod jménem *Fedoři* či *Betlemaři* a vykazují četné vazby na nedaleké slovenské prostředí.¹ V severní části kraje se setkáme s označením těchto dramatických kusů termínem *Valaši* nebo také *Pastuši*. Nejvíce zápisů tohoto severovalášského typu her se nám dochovalo z druhé poloviny 19. a počátku 20. století z Rožnovska,² máme je ovšem doloženy též z Frenštátska či Novohrozenkovska – a v důsledku sekundárního šíření i z jiných míst Moravy.³

Vánoční pastýřské hry z Valašska vykazují návaznost na dramatizaci betlémského příběhu, který byl od středověku běžně odbýván o vánočním čase v chrámových prostorech. Již tehdy se do těchto her promítaly vedle motivů biblických též dobové aktualizace i reflexe místních poměrů a reálií. Zvláště v horském prostředí s rozšířeným pastevectvím bývalo k těmto prvkům do starého

biblického příběhu poměrně dosti příležitostí.⁴ Když byly od 18. století vánoční hry postupně vykazovány z kostelů, mohly na ně ve venkovském a maloměstském prostředí navázat ve značně zjednodušené podobě produkce lidových obchůzkových her příhodně propojujících slovesné, hudební a dramatické projevy. Na rozdíl od jiných dokladů vánočních dramatizací betlémské legendy z Čech či Moravy se ústředním motivem valašských obchůzkových her nestal ani tak klíčový příběh Ježíškova narození a všeho, co mu bezprostředně předcházelo, ale zvěstování radostné noviny pastýřům – rozumějme valachům. O narození Spasitele se dozvídáme jen zprostředkovaně:

*„Sláva buď na výsosti Bohu nejvyššímu, na zemi pokoj lidu dobré vůle všemu. Raduj se pokolení lidské tomu všemu, pospíchejte s rychlostí a běžte k Betlému. Vstávejte, valaši, nic vás tu nestraší, vstaňte, vstaňte, valáškové, zuhlídáte věci nové, děťátko malé.“*⁵

K šíření vánočních pastýřských her na východní Moravě v průběhu 18. a 19. století a především jejich oblíbenosti pochopitelně nemalou měrou přispívala tehdy ještě stále živá tradice horského pas-

tevectví a opakované ztotožňování betlémských pastýřů s *valachy*. Spojením známých reálií z horského prostředí se vzdáleným betlémským příběhem pomyslně zlidšťovalo posvátné opředenou událost Kristova narození. Tento příběh se tak stával valašskému obyvatelstvu blízkým, téměř důvěrně známým – jako by se odehrával jen nedaleko od jejich vlastních domovů. Psychologickou blízkost ostatně vykazuje také sociální zřetel betlémské legendy – i Mesiáš se stejně jako mnozí z obyvatel tohoto horského kraje zrodil do bída a chudoby. Jak však četné koledy i samotné pastýřské hry dokládají, byli *valaši*, ač sami chudobní, rozhodnutí se bez větších okolků vydat od svých stád k Betlému a donést Ježíškovi alespoň něco z toho mála, co sami mají. A protože byla chvíle pro všechny zúčastněné nevidaná, bača obezřetně nabádal své druhy:

„... oblečte bílé košule na tělo, aby krásu a ozdobu mělo...“

Jeden z nejstarších celistvých záznamů vánoční pastýřské hry z Rožnovska pořídil již na počátku 50. let 19. století rožnovský písmák Josef Lucian Ondřej Kramoliš. V roce 1854 zaslal do Brna svému příteli P. Beneši Methodu Kuldovi vedle dalších rukopisů také sešitek nadepsaný *Obyčeje a Pověry v čase adventním a Vánočním*. Podrobně zde popisuje průběh adventu a Vánoc na Rožnovsku, což vytváří z Kramolišova rukopisu velmi cenný pramenný materiál přispívající k poznání duchovní a sociální kultury regionu první poloviny 19. století. Vedle různých magických praktik, pověrečných úkonů a po generace tradovaných obřadů a obyčejů se pochopitelně Kramoliš mohl při popisu vánočního času jen stěží vyhnout koledním obchůzkám. Připomíná tak nejen dětskou svatoštěpánskou koledu či obdobnou obchůzku pana faráře, ale také pastýřskou hru. *„V čase vánočním chodá taky po koledě asi 15letí hoši v starovalášském kroji oblečení, na hlavách majou gevěry (starovalášský klobouk) a v rukách obušky, vodá s sebou chlapce za anjela přistrojeného.“*⁶

J. L. O. Kramolišovi se podařilo zaznamenat celý průběh obchůzkové hry od úvodního vstupu koledníků s žádostí o povolení produkce a rozhovorem pastýřů (bača jménem Mičuda, valaši Vacula a Janek), přes jejich uložení ke spánku až po probuzení andělem oznamujícím zrození Ježíška. Počáteční nedůvěra v onen tajemný hlas se posléze mění v přípravy na cestu a výběr těch správných darů pro nově narozeného Spasitele. Na samotný závěr hry pochopitelně neschází prosba o odměnu. Vánoční pastýřské hry totiž po celá desetiletí sehrávaly důležitou sociálně-ekonomickou roli. Výběr koledy na závěr produkce v tomto ohledu fungoval jako jeden z klíčových faktorů jejich šíření a provozování. V čase všeobecně panující radosti z narození Spasitele se staly účinným prostředkem pro hmotné přilepšení příslušníků méně majetných skupin venkovského obyvatelstva, aniž by měl kdokoli pocit nepatřičnosti či skrytého žebráni.

Pochopitelně že ne ve všech domech, které na své cestě koledníci míjeli, je přijali – už například jen pro vlastní nemajetnost a tím i omezené možnosti k odměně. Proto nedílnou součástí každé z dochovaných her je i úvodní formule (pronášená buď andělem nebo bačou) obsahující oslovení hospodáře a žádost o svolení k provozování hry.

„Pochválen buď Pán Ježíš Krystus. Mnohovážení a laskaví hospodáři! nemějte nám za zlé, že

jsme do vašeho příbytku vstoupili, aby sme se potěšili a Ježíška navštívili a my vždycky jdem směle, ke cti Krysta Spasytele, prosím Vás do-
volte.⁴⁷ Nebo dle jiné mladší verze hry: „Daj Bůh štěstí, milí páni! Nebyli sme dávno s vámi, dovol-
te nám trochu málo, do tancu sa nám uzdáva-
lo.“⁴⁸

Vyslovení souhlasu s produkcí hry s sebou přinášelo mimo jiné i hospodářův příslib odměnit valachy po skončení jejich výstupu koledou – v podobě peněz i naturálií. Proto u žádné z her nechybí vedle závěrečného vinše ani jasně formulovaná prosba o vyplacení odměny:

„Pane hospodáře, tabáčku nemáme, dajte nám dvacátník, půjde proň Čapatik, do rožka dáme spolem vyšňupáme.“⁴⁹

Jak již Kramoliš uvedl, pastýřskou hru hrávali po domácnostech i hospodách odrostlejší chlapci a dokládá nám to i pozdější svědectví P. Aloise Pozbyla z konce 19. století, který zaznamenal variantu hry ze Zubří. Zde ji provozovali „tři hoši, obyčejně školáci z horní školy.“¹⁰ Ujímal se jí ovšem také odrostlejší mládež a někdy i dospělí muži. Produkci jedné z rožnovských skupin dle toho, jak Valachy mezi léty 1894–1896 odehrávala v hostinci U Barošů „stará rožnovská parta“, zapsal mimo jiné i Josef Tvarůžek ve svém rukopisném díle *Staré vánoční písně a koledy Rožnovské*.¹¹ Valaši provozovali svoji hru nejen v hostincích, ale i v jednotlivých domácnostech, kam byli pozváni, případně kam v rámci své obchůzky došli a nebyli domácími vykázaní. Jejich návštěva bývala mnohdy příjemným zpestřením vánočního času, což nám dokládá mimo jiné Čeněk Kramoliš ve své novele *Moravská babička* (stařenka) z roku 1926.

„Druhého dne odpoledne přišel pro chlapce strýček František, aby přišli k němu, že pozval valachy (pastýře).“

„Stařenko, pojďte s námi,“ žadonili chlapci.

„Půjdu, však jsem valachy již dávno neviděla hrát,“ odvětila a hned si přistrojila přes sukni pěknější fěrtoch a šla s chlapci a se synem do jeho chalupy. Hrnčířka Pavlátová s dcerou Nunkou, kterou strýček též pozval, byly již u něho. Za chvíli přišli valaši: Bača, Mičuda a Vacula s andělem.“¹²

Dochované záznamy z Rožnovska (jen ojediněle však mají vedle textové části i hudební složku) se vzájemně odlišují nejen datem pořízení, ale i svojí délkou a skladbou jednotlivých částí. Někdy spočívají tyto rozdíly jen v drobnostech, jindy jsou ovšem četnější. Společným prvkem, který jednotlivé varianty vzájemně propojuje, je poměrně jednoduchá dějová stavba. Hlavními aktéry bývá zpravidla dvojice nebo trojice pastýřů pod vedením bači,¹³ kteří jsou probuzeni andělským zvěstováním oznamujícím narození Páně. Celá hra je vlastně postavena na dialogích těchto postav, do nichž jen v úvodu vstupuje osoba anděla zvěstujícího neočekávanou novinu. Scéna probuzení valachů andělem, jejich debata i rozhodnutí putovat do Betléma přitom nabývaly četné příležitosti k propojení zpívaných textů s recitací a jednoduchými tanečními prvky. Nechyběly ani specifické zvukové projevy spjaté s rytmičtým boucháním obušků či dřevěných pastýřských holí, které se pro představitele valachů staly důležitými rekvizitami.¹⁴ O průniku četných prvků lokální či regionální tradice do pastýřských obchůzkových her svědčí mimo jiné i taneční prvky uplatňované v hojně míře i jejich rámci. Mnohé indicie odkazují například na vliv mužského tance odzemu.¹⁵

Děj končí rozhodnutím vydat se do Betléma k Ježíškovi a přípravou darů pro něj. Více již nebylo divákovi dopřáno, protože vzápětí po rozvaze, co kdo Spasiteli ponese, následuje oznámení o odchodu k Betlému a hned nato i závěrečné přání nebo již přímo žádost o koledu.

Díky vícero zápisům valašské pastýřské hry z Rožnovska máme dnes k dispozici jedinečný materiál ke studiu individuálních i kolektivních vnosů do vývoje jedné složky lidové kultury.¹⁶ S odstupem let a desetiletí, která uplynula od faktického zániku této složky etnokulturní tradice, máme pochopitelně zaznamenány jen některé z mnoha variant her provozovaných různými obchůzkovými skupinami. Přesto i ony jsou pro nás zajímavým dokladem mechanismů tradování a proměn kulturního fenoménu jeho aktivním šířením v prostoru i čase.

Společné východisko vánočních pastýřských her ze severního Valašska zaznamenaných v různých časových vrstvách dokládá mimo jiné i textová analýza jednotlivých zápisů. Základní dějová linka i počet postav zůstávají povětšinou konstantní. Proměňují se jen některé zpívané či recitované celky nebo jména hlavních aktérů. Jednotliví valaši jsou nazýváni zpravidla jmény Vacula a Mičuda, bača nemívá dle některých zápisů své jméno, ale je identifikován na základě své řídicí funkce vykonávané na salaši. Jak však Kramolišův záznam dokládá, mohlo dojít i k ztotožnění bači se jménem Mičuda a jako třetí pastýř se pak objevuje postava pojmenovávaná Janko.

K stabilním prvkům vánočních pastýřských her z Rožnovska náleží též některé prűpovědky či rozsáhlejší texty, které se téměř v totožném znění prolínají různými záznamy pastýřských her. Náleží k nim například části dialogu mezi bačou a zbývajícími pastýři, které jsou zároveň příležitostmi k specifickým slovním projevům těchto postav.

Mičuda: „Neplet košů a nemátož – snáď sa ti to ve snách zdalo! mysléls, že to hlas anděla – a to zatým – koza zabečela!“

Vacula: „Kí šlak sa tu na mňa pere? Či sa vlk na ovce dere? Či koliba hoří? Či medvěd stádo moří?“¹⁷

Vzhledem k tomu, že hra bývala předávána především ústní formou, je pochopitelné, že se spolu s jejím šířením novými a novými účastníky zároveň uplatňovaly dle jejich osobních vloh a schopností drobné obměny, inovace, ale i redukce celkového rozsahu. Obliba či příznivá reakce posluchačů se tak na jedné straně mohla promítat například do rozšíření o některé samostatné kolední písně. Případná absence hudebního nadání u některých interpretů se tak naopak odrážela v umenšování zpívaných složek ve prospěch recitace. Zkracování rozsahu mívalo ovšem příčiny i ryze praktické – potřeba neunavovat posluchače příliš dlouhými promluvami či písněmi a zároveň snaha obejít v omezeném čase vánočního údobí co nejvíce usedlostí. S počtem odehraných představení pochopitelně narůstala i výše odměny.

K jinému zjednodušení či proměně a přizpůsobení některých pasáží přirozeně docházelo i při mezigeneračním přenosu. Nejedno z valachů se jistě musel jako nováček potýkat zvláště při prvních produkcích s problémem zapamatování celistvého textu. Předávání z jednoho pokolení na druhé ústní formou navíc nejednou zapříčinilo komolení některých slov, která byla posléze jen mechanicky přebírána dalšími účastníky obchů-

zek, mnohdy bez hlubšího porozumění některým pasážím.

Proces pozvolné variace a rozrůstání původního dějového základu se mimo jiné promítal i do přibírání některých na první pohled relativně cizorodých prvků, které mnohdy nemají námětově přímou vazbu na příběh betlémského zrození. Josef Tvarůžek například zaznamenal v produkci jedné z rožnovských skupin z 90. let 19. století i tuto pasáž, která je jen okrajově spjata postavami valašků s aktéry vlastní obchůzkové vánoční hry a odkazuje spíše na písně se zbojnickými motivy: „Ondráš, Juráš, vem si guráš, lámaj nohy, čagany, jak nebudeš mět peníze, ubíraj sa pod hory. Lámaj zámky u komory, dobývaj si pokladů a edem ty neopuščaj, tých stříbrných tolarů. A my sprostí valáškové půjdeme s obušký a my všecko zeberem aji suché hrušky – hop! Zeleňaj sa bučku s ticha pomaličku, jak sa rozzeleníš, tak nás rozveselíš – hop!“¹⁸

Obdobně ryze nevánoční charakter má pasáž o nebyvale silném valachovi vyvracejícím stromy z kořenů a konzumujícím čtvero pečení chleba i čtyři vědra pálenky. Jako poměrně stabilní prvek ji můžeme nalézt hned v několika doložených verzích pastýřské hry. Kramolišův zápis i v tomto ohledu vcelku koresponduje s pozdějšími záznamy ze Zubří či Rožnova (z Frenštátska nemáme ale např. tento motiv doložen), kde je lokalizován pobyt tohoto muže na *drunigárských* či *dromedárských horách*, zatímco verze z Velkých Karlovic zůstávala u místních realii a situovala jej na *vsacké hory*.¹⁹ Projev obdivu k síle tohoto muže a jeho zdatností v konzumaci značného množství jídla a pití korespondují více než s betlémskou legendou spíše s podobně specifickým mužským prostředím, jaké bychom našli například na salaši nebo u jiné příležitostné koncentrace mužů, kde je ceněna síla i další ryze „mužské dovednosti“. Sklony k vulgaritě či obhroublosti doložené v některých variantách pak zcela s tímto mužským světem korespondují.

Poměrně zajímavý osud vykazuje ovšem i samotná kolední pastýřská hra zaznamenaná v 50. letech 19. století Josefem Lucianem Ondřejem Kramolišem. Zatímco jím sesbírané pohádky, pověsti a pověrečná vyprávění z větší části P. Beneš Method Kulda využil pro svou sbírku *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského*,²⁰ popisy průběhu výročního obyčejové-

Pastuši, Zubří

Foto archiv MRV ve Vsetíně

ho cyklu na Rožnovsku zůstaly zpočátku nevyužity. Již v roce 1857 ovšem mladý rožnovský písmák zemřel.²¹ Jeho brněnský spolupracovník Kulda jej o rok později připomenul brožurkou *Zpomínky z besed. Národní vyprávěny z okolí Rožnovského*, kterou věnoval „chudobnému a sice prořídkým křížem ve svém životě obtíženému, ale nábožnému, a proto trpělivému a pilnému průvodci a zapisovateli vyprávěnek...“²² Teprve v letech 1870–1871 vydal Kulda v Časopise Matice moravské obsáhlou stať *Národní pověry a obyčeje v okolí rožnovském na Moravě*,²³ kde využil i záznamů Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše o průběhu adventu a Vánoc na Rožnovsku. Jakákoliv zmínka o Kramolišově autorství výchozího materiálu pro tento text však už chybí. V průběhu dalších let a desetiletí se přitom tento Kuldův článek stal cenným zdrojem informací o starší vrstvě duchovní a sociální kultury na Rožnovsku, ve svých pracích na něj odkazovali etnografové, historici i vlastivědní a regionální badatelé.

Teprve v 60. letech 20. století poprvé upozornil na přínos Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše pro Kuldovy sběry pohádek, pověstí a pověrečných povídek Oldřich Sirovátka²⁴ a s odstupem let i někteří další autoři.²⁵ Důkladné studium Kuldovy pozůstalosti uložené v muzeu v Ivančicích však v posledních letech přineslo nové informace o hojném využívání Kramolišových zápisů též pro další publikační aktivity tohoto agilního kněze.²⁶ Mezi různými Kramolišovými rukopisy uloženými v Kuldově ivančické pozůstalosti našel autor této studie mimo jiné také původní Kramolišem pořizovaný záznam pastýřské kolední hry.²⁷

Dochování rukopisné předlohy nám tak s odstupem více než století umožňuje porovnat Kuldou publikovaný text s originálním záznamem rožnovského písmáka. Již v prvních verších přitom nalezneme některé rozdíly. Kulda záměrně upravoval podobu vybraných slov odstraňováním nářečních prvků. Nečinil tak ovšem systematicky u celé hry a všech dialektismů. A tak zatímco na některých místech zůstávají slova jako *raz*, *hlupý*, *švarné*, *keď*, *zpívať* apod., u jiných provedl zásahy – například *zelenaj* - *zelenej*, *pastýře* - *pastýři*, *Janko* - *Janku*. Kuldova iniciativa se nomezila jen na úpravu některých slov. Hned v úvodní skladbě „*Přiběželi do Betléma pastýře...*“ vynechal refrén, větu „*Tře králové obdarunky oddajou...*“ změnil na „*Tři králové dary svoje dávají...*“, v písni o nebývalé silném valachovi je nahrazeno „*šel prubovat*“ - „*šel zakusit*“ apod. Ač můžeme tyto úpravy vnímat na první pohled spíše jako relativně nepatrné, v konečném důsledku smazávají jeden ze svědectvých rysů valašské pastýřské hry coby zvláštního literárního a dramatického útvaru odrážejícího regionální tradice.

P. Beneš Method Kulda se ovšem nevyhýbal ani zásadnějším vstupům a úpravám původního Kramolišova rukopisu. S odstupem let není například patrný důvod záměny původně zaznamenaného vlka, který je podezříván, že se „na ovce dere“, za lva, jak je uvedeno v Kuldově verzi. Na jiném místě došlo spojením slova s následující spojkou k posunu ve významu jiné věty. Zatímco Kramoliš zapsal: „... co s sebou sýr a žinčicu tlačá...“, u Kuldovy verze nalezneme již: „... sýra žinčici tlačá...“ Podobných drobných, pro podobu a charakter hry však mnohdy důležitých zásahů bychom v Kuldově ediční práci našli vícero.

Zatímco některé věty či slova vypustil, jeho kněžský stav jej nejspíše vedl k obohacení andělského zpěvu:

„*Gloria, buď Sláva od lidu nemalá...*“ o Božskou osobu: „*Gloria, buď Bohu Sláva od lidu nemalá...*“

Josef Lucian Ondřej Kramoliš

Bača: „*Dej Bůh štěstí milí páni, keď sem nebýl dávno s vámi, do tancu se nám zazdalo, dovolte nám trochu málo.*“

„*Přiběželi do Betléma pastýře, pastýře, pastýře, pastýře. A mysleli co to bude za dítě, za dítě, za dítě, za dítě. Kterému se vůl a osel klaňajou, klaňajou, klaňajou, klaňajou.*“

Tře králové obdarunky oddajou, oddajou, oddajou, oddajou.“

Beneš Method Kulda

Bača: „*Dej Bůh štěstí milí páni, dovolte nám trochu málo.*“

„*Přiběželi do Betléma pastýři,*

A mysleli, co to bude za dítě,

Kterému se vůl a osel klanějí,

Tři králové dary svoje dávají!“

Jak je tedy patrné, Kuldovy vstupy do původního Kramolišova záznamu jsou natolik četné, že je tím jeho edice z hlediska dokumentace jedné z rožnovských občůzkových her do značné míry znehodnocena. Proto tento příspěvek uzavřeme celistvým edičním přepisem autentického záznamu Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše z počátku 50. let 19. století. Jeho nynější zveřejnění by tak mělo spolu s vydáním dalšího dosud nepublikovaného rukopisu jiné varianty hry *Valaš*²⁸ obohatit dosavadní soubor známých a tiskem zpřístupněných vánočních pastýřských her z Rožnovska. Můžeme se také domnívat, že nepodařilo se některým badatelům nalézt dosud neznámé historické záznamy o provozování a průběhu těchto her, zůstane naše edice Kramolišova záznamu nejspíše jedním z posledních edičních přístupů a počet na Rožnovsku zaznamenaných valašských pastýřských her by tak mohl být tímto vydavelským počinem uzavřen.

„*V časy vánočním chodá taky po koledě asi 15letí hoši v starovalašském kroji oblečení, na hlavách majou gevěrc (starovalašský klobouk) a v rukách obušky, voďa s sebou chlapce za anjela přistrojeného. Vejsa anjel do jizby, zůstává stát u dveří a praví: »Pochválen buď Pán Ježíš Krystus. Mnohovážení a laskavi hospodáři! nemějte nám za zlé, že jsme do vašeho přibytku vstoupili, aby sme se potěšili a Ježíška navštívili a my vždycky jidem směle, ke cti Krysta Spasýtele, prosím Vás dovolte.«*“

(*Když hospodář dovolí, klopne anděl na dvě ři, načež bača vejde zdučna do jizby.*)

Bača: „*Dej Bůh štěstí, milí páni, keď sem nebýl dávno s vámi, do tancu se nám zazdalo, dovolte nám trochu málo.*“

(*Včil vběhnou do jizby dva valaši, jenž až posavád za dveřmi stáli, a chodá do kola po jizbě počnou následující písničku zpívat*):

„*Přiběželi do Betléma pastýře, pastýře, pastýře, pastýře. A mysleli co to bude za dítě, za dítě, za dítě, za dítě. Kterému se vůl a osel klaňajou, klaňajou, klaňajou, klaňajou.*“

Abychom si uvědomili podstatu Kuldových zásahů, můžeme zde uvést pro srovnání přepis původního Kramolišova rukopisu a jeho podobu po Kuldových zásazích.

Tře králové obdarunky oddajou, oddajou, oddajou, oddajou. (Včil jeden po druhém chodá po jizbě řečnou a přitom rozličné posušky obuškem číňá.)

Bača: „*Hraj mi, Janko, hraj na vzdury, ponadstavíš pevně skůry, hraj a dudaj veselo, ještě půjdem raz okolo.*“

Vacula: „*Třebas ty jenerál bača, co s sebou sýr a žinčicu tlačá, nerušal bych k tvé fujary, keď bys mně dál 3 dolary.*“

Janko: „*Skákaly mně vysoko kozy, potom byly veliké mrázy, rád bych se s vámi založil a své kosti na zem složil.*“

Vacula: „*Pravdu pravíš, bratře milý, rovně sem odešel svojí syly, patří by sme se položili, po robotě spočinuli.*“

(*Načež na zem polihajou a když tvrdo odešpia, začne anděl zpívat*.)

Anjel zpívá: „*Gloria, buď Sláva od lidu nemalá a na zemi pokoj lidem, a to dobré vůle všechném, to vám zvěstujem.*

(*Vacula se obudí, protírá sy oči, udivený na vše strany hledí a pak budí baču.*)

Vacula: „*Mičudo! Mičudo! (drcá do bače) slyšíš, vidíš, že anjelé zpívají a v povětří létají. Gloria in excelsis, že se narodil Ježíš ten Mesiáš. (Bača ospalý zdvihne hlavu.)*

Bača: „*Čert-liž ťa v noci dere, či se vlk na ovce dere, či koliba hoří, či vlk stádo moří.*

Janko: „*Nehoří ani nemoří, ale slyšíme hlas anjela, protože budíme tebe.*“

Bača: „*Neplet košu a nemáoš, třeba se ti ve snách zdálo, že na tě z nebe volalo, třeba koza zaveštěla, tys myslel, že hlas anděla.*“

Vacula: „*Ai bratříčku nepletu, celý se od strachu stráas, jako ještěrka zubami škělí, jak ryba pod vodu běží.*“

(*Bača už Vacule neslyší, neboť opět dřímá a pak Janko i Vacula zase odespia. Anděl začne podruhé zpívat*.)

Anjel: „*Vstávajte valaši, nic vás zlé nestraší, vstaňte, vstaňte valaškové, uhlídáte věci nové, dětatko malé.*“

Bača skočí na nohy a praví: „*Honem v zhůru, kamarádi, ať se nad námi Vávra nezradí, oblečte bílé košule na tělo, aby krásu a ozdobu mělo,*

jakožto švarné šuhaji, kteří v háji přebývají (bača se k Jankovi obrátí). Půjdu já tam Janko z předy, zapas bratře moje kozy, užu já tam co nového, daj že Bože co dobrého.“

(Nyní valaši chodí dokola následující píseň zpívají a při tom dle taktu poskakují):

„Stávejte valaši.
Nic vás zlé nestraší,²⁹
Vašku hlupý co se staráš?
Vyskoč honem běž na salaš
Ober tam pro Pána, tučného barana,
A ober tam i jehňátko,
Bude rádo to paňátko,
Bude se mu smáti, my budem skákatí.“

Holla chaso tu je jiná
Tu je kaša u komína
budeme v tom veselí
všichni k Bohu směli.

Z nožky na nožku poskoč Bartošku,
Při tom veselí budme pospolu,
Koledujeme, poskakujeme děťátkumalému.
Na zelených horečkách
Při těch našich ovečkách.
Zelenaj se bučku,
Ticho pomaličku,
Jak se rozzeleníš,
Tak mně rozveseliš.“

(Včil chodí po jizbě řečnůj.) Na tých drome-
dárských horách, vynáležel se tam jeden valach,
byl to valach dosti hodný, ve tři centy vážný, šel
prubovat' svoji syly, jak by se bučky klesnily, drc-
nul palcem do kořeňa, vyvrátil ho i s kořením,
čtvero pečení chleba zjedel, eště sa ho nenaje-
del, 4 várky piva vypil, ještě se ho dost nenapil, a
dvě vědra pálenky, ještě měl krk dost velký.

(Včil sejme bača gevěrec a prosý hospodára
o nějaký dárek).

„Pane hospodáře, tabáčku nemáme, dajte
nám dvacátník, půjde proň Čapatik, do rožka
dáme spolem vyšňupáme.“

Valašské dřevěnice v Karolince-Ratkově

Foto M. Langer

¹ LANGER, J.: Podíl franšíškánů (z Trstěné a Pruské-
ho) na šíření Pastýřské vánoční hry. In: Aktivita du-
chovních na poli vědy a kultury. Rožnov pod Radhoš-
těm 2003, s. 39–43. Srov. také PIPEŘEK, L. F.: Slunce
z hvězdy vyšlo. Barokní zdroje lidových koled. Valaš-
sko - vlastivědná revue č. 1, 1998, s. 6–9

² FEIFALIK, J.: Volksschauspiele aus Mähren mit An-
hängen. Olmütz 1864, s. 218–228. KULDA, B. M.:
Moravské národní pověry a obyčej v okolí Rožnov-
ského na Moravě. Časopis Matice moravské 2, 1870,
s. 190–193. VÁCLAVEK, M.: Doba vánoční na morav-
ském Valašsku. Časopis Matice moravské 15, 1891, s.
312–316.

POZBYL, A. – DUBSKÝ, J.: Valašští pastuchové ze
Zubří. Sborník Musejní společnosti ve Valašském Me-
ziříčí č. 13, 1907, s. 43. KRAMOLIŠ, Č.: Moravská
babička. Rožnov pod Radhoštěm 2004,² s. 96–101.
Nejnovejší v rámci publikace: TVARUŽEK, J. – DRÁPA-
LA, D. a kolektiv: Valaši v Betlémě. Rožnov pod Ra-
dhoštěm 2009. Pouze poslední zmíněný Tvarůžkův zápis
a vedle něj i Valašští pastuchové ze Zubří obsahují
vedle textu i záznam hudební složky. Vánoční pastýř-
skou hru vydal v meziválečném období vlastním ná-
kladem také rožnovský vlastivědný a národopisný pra-
covník Miloš Kulíšák. Jak však v úvodu poznamená-
vá, jedná se o úpravu určenou jako podklad pro novo-
dobé secvícení a produkování této hry. Bohužel neuvá-
dí ani prameny zdroje, ani případný rok zápisu auten-
tické produkce hry, proto je pro nás z hlediska doku-
mentačního tento materiál do značné míry bezcenný.
Můžeme jej spíše užít jako doklad inspirace autorského
díla tradičním slovesně-dramatickým útvarem.

³ SIROVÁTKA, O.: Pastýřské kolední hry na Valašsku
(K jejich původu a rozšíření). Naše Valašsko 14, 1951,
s. 111–124.

⁴ LANGER, J.: Podíl franšíškánů (z Trstěné a Pruské-
ho) na šíření Pastýřské vánoční hry. In: Aktivita du-
chovních na poli vědy a kultury. Rožnov pod Radhoš-
těm 2003, s. 39–43.

⁵ TVARUŽEK, J.: Staré Vánoční písně a koledy Rož-
novské. Rukopis, 1939. V soukromém vlastnictví Ma-
rie Pikalové, Rožnov pod Radhoštěm

⁶ Muzeum v Ivančicích, Pozůstalost Beneše Methoda
Kuldy, Sbirka starých obyčejů a pověr z okolí Rož-
novského 1854, inventární číslo KIII/10.

⁷ Muzeum v Ivančicích, Pozůstalost Beneše Methoda
Kuldy, Sbirka starých obyčejů a pověr z okolí Rož-
novského 1854, inventární číslo KIII/10.

⁸ TVARUŽEK, J.: Staré Vánoční písně a koledy Rož-
novské. Rukopis, 1939. V soukromém vlastnictví Ma-
rie Pikalové, Rožnov pod Radhoštěm.

⁹ Muzeum v Ivančicích, Pozůstalost Beneše Methoda
Kuldy, Sbirka starých obyčejů a pověr z okolí Rož-
novského 1854, inventární číslo KIII/10.

¹⁰ POZBYL, A. – DUBSKÝ, J.: Valašští pastuchové ze
Zubří. Sborník Musejní společnosti ve Valašském Me-
ziříčí č. 13, 1907, s. 43. Chlapci
jako aktéři pastýřské hry jsou
vzpomenuti také k novele
Čeňka Kramoliše přibližující
život Rožnova v 60. a 70. le-
tech 19. století Moravská ba-
bička – KRAMOLIŠ, Č.: Mo-
ravská babička. Rožnov pod
Radhoštěm 2004,² s. 97–101.

¹¹ TVARUŽEK, J.: Staré Vá-
noční písně a koledy Rožnov-
ské. Rukopis, 1939. V soukromém vlastnictví Ma-
rie Pikalové, Rožnov pod
Radhoštěm.

¹² KRAMOLIŠ, Č.: Moravská
babička. Rožnov pod Radhoš-
těm 2004,² s. 96.

¹³ Jen varianta zapsaná
v Zubří A. Pozbylem a J. Du-
bským uvádí jiná jména pastý-
řů: Gryca, Štafa a Báča. Ač-
koli první jmenovaný se ob-
jevuje i v jihovalašských ob-
chůzkových hrách zvaných
Betlemaři či Fedoři, svým

obsahem náleží zuberská hra do severovalášského
okruhu.

¹⁴ Detailně nám to ve svém zápise přibližuje např. Josef
Tvarůžek. – TVARUŽEK, J.: Staré Vánoční písně a
koledy Rožnovské. Rukopis, 1939. V soukromém vlast-
nictví Marie Pikalové, Rožnov pod Radhoštěm.

¹⁵ TOMEŠ, J.: Vánoční obyčej na Valašsku. Národo-
pisné aktuality 5, 1968, s. 182.

¹⁶ Zajímavý příspěvek k problematice transformace
některých tradičních jevů sociální a duchovní kultury a
o proměnách ve způsobu jejich tradování představuje
stať PAVLIŠTÍK, K.: Vánoční koledy strýca Josefa Ce-
kotového ze Zlína. Acta musealia 8, 2008, č. 1–2, s.
114–153.

¹⁷ TVARUŽEK, J.: Staré Vánoční písně a koledy Rož-
novské. Rukopis, 1939. V soukromém vlastnictví Ma-
rie Pikalové, Rožnov pod Radhoštěm. Jiné varianty:
M. VÁCLAVEK: Mičuda: „Nepleť košu a nemátož, neb
sa ti to ve snách zdálo, nebo ti to koza zabečela, a ty
myslíš, že hlas anděla.“ Vacula: „Ký šlak se tu na mně
pere, či sa vlk na ovce dere, či koliba hoří, či medvěd
stádo morí?“ J. L. O. KRAMOLIŠ: Mičuda: „Nepleť
košu a nemátož, třeba se ti ve snách zdálo, že na tě
z nebe volalo, třeba koza zavřeštěla, tys myslíš, že
hlas anděla.“ Vacula: „Čert-liž ťa v noci dere, či se vlk
na ovce dere, či koliba hoří, či vlk stádo morí.“ Obdob-
ný záznam máme i z Frenštátska (OBŠIVÁČ, V. J.:
Valaši. Vánoční zvyk valašských ogarů (hochů). Čes-
ký lid 25, 1925, s. 129–131), neboť i zdejší pastýřské
hry náleží do severovalášského okruhu. Vacula: „Ne-
pleť koša a nemataj, cosi se ti ze sna zdálo, že na tě
z nebe volalo. Tys myslíš, že hlas anděla, a to koza
zavřeštěla.“ Mičuda: „Ký šlak se tu na mě dere, či se
vlk na ovce pere, čili koliba hoří, čili vlk stádo morí.“

¹⁸ TVARUŽEK, J.: Staré Vánoční písně a koledy Rož-
novské. Rukopis, 1939. V soukromém vlastnictví Ma-
rie Pikalové, Rožnov pod Radhoštěm.

¹⁹ TOMEŠ, J.: Vánoční obyčej na Valašsku. Národo-
pisné aktuality 5, 1968, s. 182.

²⁰ KULDA, B. M.: Moravské národní pohádky a pověsti
z okolí Rožnovského. Pohádky a pověsti národu Mo-
ravského. Díl 1. Svazek 1, 2. Brno 1854.

²¹ DRÁPALA, D.: „Zpomínky z mého minulého živoby-
tí“ Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše. Valašsko - vlas-
tivědná revue č. 19, 2007, s. 4–7.

²² TICHÁ, J.: Prodává se za 15 krýcarů na stříbře.
Přinos Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše pro Kuldovy
sběry. In: Aktivita duchovních na poli vědy a kultury.
Rožnov pod Radhoštěm 2003, s. 35–38.

²³ KULDA, B. M.: Moravské národní pověry a obyčej
v okolí Rožnovského na Moravě. Časopis Matice mo-
ravské 2, 1870, s. 135–137, 187–193.

²⁴ KULDA, B. M.: Pohádky a pověsti z Rožnovska.
Praha 1963 (red. O. Sirovátka).

²⁵ TICHÁ, J.: Prodává se za 15 krýcarů na stříbře.
Přinos Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše pro Kuldovy
sběry. In: Aktivita duchovních na poli vědy a kultury.
Rožnov pod Radhoštěm 2003, s. 35–38. DRÁPALA, D.:
„Zpomínky z mého minulého živoby-
tí“ Josefa Luciana Ondřeje Kramoliše. Valašsko - vlas-
tivědná revue č. 19,
2007, s. 4–7. Tyž: Paběrky z dějů městečka Rožnova
a jejich autor Josef Lucian Ondřej Kramoliš. In: J. L. O.
Kramoliš: Paběrky z dějů městečka Rožnova. Rožnov
pod Radhoštěm 2007, s. 45–55. TICHÁ, J.: Zpytatel
živlu národního – Josef Lucian Ondřej Kramoliš. Mu-
seum vivum 3. Supplementum, 2007, s. 9–20.

²⁶ Významný podíl Kramoliše na Kuldových statích
přibližujících specifické rysy duchovní a sociální kultu-
ry Rožnovska připomenul například i Richard Jeřábek
v encyklopedii Lidová kultura, když uvádí: „Má se za
to, že Kulda sám by nebyl mohl tyto své stěžejní práce
vydat bez přispění J. L. O. Kramoliše.“ – [rj]: Kramoliš,
Josef Lucian Ondřej. In: BROUČEK, S. – JEŘÁBEK,
R.: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech,
Moravy a Slezska. 1. svazek. Biografická část. Praha
2007, s. 122.

²⁷ Muzeum v Ivančicích, Pozůstalost Beneše Methoda
Kuldy, Sbirka starých obyčejů a pověr z okolí Rož-
novského 1854, inventární číslo KIII/10.

²⁸ TVARUŽEK, J. – DRÁPALA, D. a kolektiv: Valaši
v Betlémě. Rožnov pod Radhoštěm 2009.

²⁹ V rukopise je tato část: „Stávejte valaši. Nic vás zlé
nestraší.“ přeškrtnuta.

Pohled na Rusavu z Pardusu, 1992

Foto J. Ščotka

Příběh jednoho života

K 200. výročí narození Daniela Slobody, muže víry a vědy

Zdeněk Fišer

Chci připomenout muže neobyčejně vzdělaného, širokého rozhledu, národně uvědomělého, který ctil svou domovinu Slovensko, ale stejně tak miloval Moravu, v níž převážnou část svého života prožil a působil. Muže, který oscilloval mezi vírou, již se věnoval ve svém povolání, a vědou, k níž inklinoval svými zájmy. Muže, o němž sice byly již napsány stovky článků a článků, který ale přece zůstává polozapomenut a širší veřejnosti prakticky neznám. Muže, který působil v jedné z okrajových částí Valašska, který se zajímal o život jeho obyvatel, o jeho dialektu, o lidovou slovesnost i hmotnou kulturu a jehož příspěvky v dobových periodikách patří k důležitým pramenům bádání o Valašsku, jak naposledy uvádí heslo v biografické části nejnovější Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska z r. 2007 (na s. 201). A který také není neznám pravidelným čtenářům revue Valašsko, protože jsem jej již vzpomněl v čísle sedm z prosince 2001. Ale dvousté výročí jeho narození, připadající na dobu těsně před vánočními svátky, je dobrým důvodem podívat se na jeho osobnost ze širšího pohledu. Nebyl totiž jen obyvatelem obce Rusavy, jemuž místní obyvatelé vděčí za výstavbu kamenného kostela, fary a školy, nebyl jen spojen s regionem Valašska svým bydlištěm i pracemi o něm, ale byl svým významem a mnohostranným působením mužem, který spojoval české a slovenské obrozenec a který význačným způsobem reprezentoval česko-slovenskou spolupráci a vzájemnost v 19. století vůbec.

Daniel Sloboda se narodil dne 20. prosince 1809 v slovenské Skalici, městě ležícím tehdy nedaleko hranic Horních Uher s Moravou. Pocházel z chudší řemeslnické rodiny. Otcem byl skalický obuvník Michal Sloboda, matkou Zuzana Slobodová, rozená Pokorná. Měl i další sourozence: sestru Annu a bratry Jana, Michala a Pavla. Po absolvování nižších školních tříd v rodném městě studoval v letech 1824-1828 na gymnáziu v Modre a následně na proslulém evangelickém lyceu v Bratislavě, kde na něj zapůsobila řada profesorů. Domácí výchova i studium předurčily volbu jeho životního povolání. Dne 28. srpna 1833 byl ordinován na kazatele evangelické církve. Zprvu působil v Myjavě, od 14. dubna 1837 pak byl k pastorační činnosti povolán do východomoravské obce Rusavy, jedné z nejchudších obcí moravského Valašska. V místě působil přes padesát let, až do své smrti, a tak přes

půl století přinášel několika generacím místních i okolních evangelíků duchovní útěchu a povzbuzení.

Po mnoho let to nebylo vůbec jednoduché. Tolerančním patentem, vydaným 13. října 1781, sice císař Josef II. legitimizoval do té doby utajené ostrůvky nekatolíků v českých zemích a přiznal jim právo vyznávat vlastní víru, ale prakticky do revoluce roku 1848 byli evangeličtí křesťané jen trpěnou, s katolíky ne zcela rovnoprávnou menšinou. Na svou kůži to poznali také mnozí evangeličtí pastoři, jako např. v roce Slobodova příchodu kazatel Josef Gerža v Rožnově pod Radhoštěm, který byl pro pohřeb evangelíka na tamním hřbitově vzat do obecního žaláře, nebo v nedalekých Prusinovicích kazatel Jan Šiler, který byl v r. 1839 pro různé „přestupky“ zbaven úřadu, násilně odvezen z obce a několik měsíců internován v proslulém státním

vězení na brněnském Špilberku. Nakonec, různé ústrky a obvinění poznal i Sloboda sám, neboť někteří místní lidé i obyvatelé z okolí pečlivě sledovali, zda nepřekračuje své pravomoci. Nešlo jen o hanlivé posměšky „kacíř, lutrián“, které na něj volali někteří účastníci procesí, kolem jeho obydlí směřující na legendární poutní místo Hostýn, ale např. v červenci 1840 se musel zodpovídat komisi za jakési pohřební kázání, kvůli němuž ho udali sousedé z blízkého Chomýže. Je pravdou, že slovní útoky na evangelíky pokračovaly i po r. 1848, ovšem změněná společenská a právní situace jim již umožňovala obranu. Toho využil i Sloboda, který za slovní hanobení sebe i evangelického náboženství následně žaloval původce posměšků u soudu v Bystřici pod Hostýnem, takže řada chasníků z okolních vesnic si posléze odseděla po několika dnech v bystřickém nebo holešovském vězení.

Dodejme, že legislativní opatření směřující k zrovnoprávnění katolíků a evangelíků byla oficiálně završena v r. 1861, kdy zákon, resp. stát uznal svobodu a autonomii evangelíků jak v jejich poměru vůči veřejnosti, tak ve vnitřním životě.

Vrátíme-li se ještě k osobnímu životu Daniela Slobody, pak můžeme vzpomenout, že na Rusavě také založil vlastní rodinu. Jeho vyvolenou se stala Juliána Jurkovičová (nar. v r. 1822), dcera významného slovenského národovce Samuela Jurkoviče, učitele a notáře zprvu v Sobotišti, později v Brezové pod Bradlom. Ten měl ještě dvě dcery: Anna se stala později manželkou Jozefa Miloslava Hurbana, a Sloboda tak byl sešvagřen s jedním z vedoucích činitelů slovenského národního hnutí. A nejmladší dcera Emílie si vzala za manžela notáře Juraje Jurkoviče. Jedním z jejich dětí pak byl syn Dušan Jurkovič, významný architekt, jemuž tedy byl Sloboda strýcem.

Vlastní Slobodovo manželství bylo uzavřeno dne 20. října 1840 v Sobotišti. Vzešlo z něj několik dětí, z nichž dospělosti se dožil jen syn Miloslav (1844-1920), později strojní inženýr působící v Liberci a Plzni. Druhým dítětem byla dcera Božena (1851-1922), provdaná za učitele Rolčíka a žijící v Pozdřechově u Vizovic. Potomci této linie žijí dodnes i na Bystřicku.

Nepochybně šťastné manželství Daniela s Juliánou skončilo 10. září 1866 smrtí manželky v důsledku cholerové epidemie, zavlčené na východní Moravu pruskými vojsky za válečného konfliktu prusko-rakouského. O dva roky později stárnoucí Sloboda uzavírá nový sňatek s podstatně mladší Jindřiškou Martěšíkovou z Myjavy. Děti však již nové manželství nepřineslo. Záhy po Slobodově smrti se Jindřiška Slobodová odstěhovala z Rusavy do Hlbokého na Slovensku, kde v roce 1915 také zemřela.

Naznačený rámec Slobodova života byl doprovázen řadou duchovních aktivit, zájmů a zálib. Tak byl od mládí vášnivým čtenářem. Přátelské kontakty s řadou osobností mu umožňovaly získávat odbornou literaturu i beletrii, a tak si na Rusavě vybudoval obdivuhodně rozsáhlou knihovnu, z níž mnoho knih půjčoval svým přátelům a známým. Již kolem roku 1840 se snažil na Rusavě založit místní knihovnu, jejímž prostřednictvím chtěl více působit na duchovno svých farníků. Vesničané – ač každá rodina měla svou bibli i několik zpěvníků – nebyli na takový počín připraveni: „Brzo sem však poznal, že se o marnou pokouším věc,“ komentoval posléze žalostný výsledek svého úsilí v dopise příteli Šemberovi v dubnu 1841.

S Rusavjany měl ovšem i jiné patálie. V chudých sociálních vrstvách na Moravě a na Valašsku zvláště byl před březnem 1848 silně rozšířen alkoholis-

mus. Situace byla natolik vážná, že v boji proti kořalečnímu moru společně vystupovala katolická i protestantská církev. „*Palírní jsou zkáza mravů a národnosti*“, psal opět Šemberovi, s dodatkem, že „*národ tělesně chudý nikdy duchovně nezbohatne*“. V r. 1845 založil na Rusavě spolek střídmosti a proti alkoholismu brojil opakovaně také z kazatelny, jak svědčí jedno z jeho kázání, pronesené na Vánoce r. 1845. Kritizoval ale také jinou mánii, dokonce podporovanou či přímo provozovanou státem, totiž sázkaření a víru v náhlé zbohatnutí. S jistou ironií a nadsázkou přiblížil dobovému čtenáři možnost, jak (ne)vyhrát v loterii, článkem „*Cesta k bohatství*“, otištěným v září 1848 v Týdenníku, tehdy jediných českých novinách vycházejících na Moravě.

Co se týče vzdělávání místního obyvatelstva, občas to byl boj s větrnými mlýny. Když se Sloboda a celé obci za nemalých obětí a s příspěpím německých evangelíků podařilo vystavět začátkem 60. let novou školu, velké zklamání mu připravil nový učitel Karel Martešik, bratr jeho pozdější druhé manželky. Tchánovi Jurkovičovi v březnu 1866 o kvalitách jmenovaného utrápeně psal: „*Lidé mu mají za zlé, že školu jen ledabylo, po nájemnický odbývá, ve škole sakramentuje a bosorkánošuje, děti po hlavách bije, v palírně pije a karty hrá. V noci nespí, proto ve dne spí, keď má učit ve škole.*“

Podotkněme ještě, že své aktivity Sloboda vyvíjel za nesmírně skromných existenčních podmínek. Protože evangelického duchovního si vydržovala v příslušné obci sama tamní církev, mnozí její příslušníci své závazky vůči pastrovi příliš nedodržovali. Tak musel Sloboda na své farníky často zahřímat i z kazatelny, jako třeba počátkem května 1840: „*Těž napomínám vás ještě, abyste másmně povinné týdne toho do jista snesli, rovněž i kvartál do rukou výběrčích k tomu ustanovených odevzdali, nebo víte, že sem ani nesel, ani nemlátil, a protože vaše povinnost jest závazku svému státí*“. Ovšem příliš to nepomohlo, protože jen o měsíc později musel z kazatelny ještě přitvrdit: „*Co se kvartálu dotýče, tedy jedna celá třetina ještě ničeho nedala, ano jsou, kteří i lonějško a předlonějško povinni jsou; poněvadž tedy ostatní ochotní a pořádní sousedi za ty nedbalé platit nemohou, přinucen budu jména ta na slavnou kancelár udat, dřív ale v dobrotě vás napomínám, ať povinnost svou učiníte.*“

Ale ani o pár let později jeho finanční situace nebyla o mnoho lepší, jak si posteskl v dopise příteli Šemberovi na konci r. 1848: „*Je to bída se mnou, že nejsem v stavu ani Moravské noviny objednat sobě; měl sem našich lidí k tomu, ale prozatím jest to velmi nesnadné. Mně samému při ročním platu 60 zl. a malých mimořádných přídavicích a tolika vydáních aspoň je to věc nemožná, ledva sem se mohl s počátkem října na Národní Havlíčkovy a Holomúcké noviny složit. A bohužel ani nám naděje nesvitá, že se kdy my pastoři lépe mítí budeme.*“

Byl zde však i Sloboda jiný, literárně, vědecky a národnostně uznávaný v dobové společnosti, muž, který svými aktivitami překročil rámec svého biologického života a zůstává jimi dodnes přítomný.

Mladý Sloboda byl duchovně ovlivněn již za studií v Modre a Bratislavě. Tam byl v letech 1831–1832 tajemníkem studentské Společnosti československé a zkoušel skládat příležitostně básně, otiskované na stránkách tehdejších periodik Hronka a Zora. Byly docela dobré; v jejich obsahu oživoval velkomoravskou tradici (Pohled z Javořiny), vizionářsky veršoval o velikosti a budoucnosti Slovanstva (Prorokství Milko) a připomínal rodný kraj a celou vlast. Sloboda sám ale v jejich tvorbě neviděl

svou budoucnost. Více než poezie mu byla záhy bližší publicistická činnost, kdy psal svěží příspěvky do pražských Květů, bratislavského Orla tatranského, brněnského Týdenníku (1848) a nejvíce do Moravských novin, zejména v letech 1848–1852, vycházejících opět v moravské metropoli. Později dopisoval také do několika církevních časopisů vydávaných na Slovensku nebo i v Čechách. Nakonec si vyzkoušel redaktorskou činnost sám, když v letech 1862–1863 redigoval zábavný časopis Besídka čtenářskou vydávanou v Brně. Byl také vášnivým čtenářem, který za každý volný krejcar kupoval knihy. Mnozí autoři mu posílali své knihy zdarma. O jeho literárním přehledu svědčí také četné prosby švagra Hurbana, aby mu zaslal nějaký příspěvek do jím tehdy vydávaných Slovenských pohledů. Ten na něj v září 1851 apeloval: „*Kmotrošvagre drahý! Moje Pohľady žerú rukopisy a ja už skoro ošedivám od práce! Pomáhej tedy, šafraporte! O českej literatúre nič neviem skoro! Ty viac vieš. napiš mi teda raisonnement díky o českej literatúre o čom chceš! O romantike, lyrike, histórii, archaeológii, dobrom i zlom... Tvoje nápady o českej literatúre bych mal veľmi rád. Napiš všetko, čo vieš... Ty si i romány čítal a máš dobrý prehľad všetkého i zdravý náhľad. Len sa chyt' do práce čo skôr...*“

Především však měl vědeckého ducha, zejména jej přitahovaly přírodovědecké disciplíny. Je obdivuhodné, co ve skrovných podmínkách dokázal: „*Je to opravdu veliká bída se spisovatelstvím na dědinách. Všeci ti evropští a světoznámí veteráni a lumina mundi dobývali své slávy v městách, rezidencích, metropolích, po vídeňských, pražských, petropolských, parizských, vatikánských knihovnách – tak věru snadno virtuosem být. Ale koho osud zahodil mezi lesy a skaly, mezi baráky a chalupy, mezi hofery a sedláky, nu dobrú noc, buď rád, že se sám nezeseďačíš...*“, ztěžoval si jednou tchánovi.

V mladším věku jej především přitahovala matematika, kdy kolem r. 1840 sepsal jakési příručky z aritmetiky a algebry. Věděl o nich i František Sušil, profesor bohosloví v biskupském semináři v Brně. Ten v listě z 9. 7. 1839 autorovi doporučoval, aby práce nechal vytiisknout v Praze nebo v Banské Bystrici, ne v nejbližším Brně, neboť „*tamní tiskaři nadmíru jsou draží*“. Nějakou dobu uvažoval i o místu profesora matematiky na některém ze slovenských gymnázií, jak mu radil přítel Šembera, tehdy profesor české řeči a literatury na univerzitě ve Vídni. A švagr Hurban jej v dubnu 1852 rovnou vyzýval, aby z Rusavy odešel, protože věřil v jeho lepší budoucnost: „*Brat můj drahý, te raz už Ťa prosím, zmýšľaj na odstranenia sa z tej Rusavy. Ja všetko urobím za Teba, aby si sa dostal za profesora do Modry, kde bude Akademia naša, náš Waimar, naše Atheny. Tam sa pohmie i mládež naša i všetko, čo je čelnejšie. Hľaď sa teda zrovna pripravovať na prírodné vedy, matematiku etc., aby si mohol zložiť profesorskú zkušku. My Ťa už iste vyvolíme...*“

Ale Sloboda se nestal ani profesorem v Modre, ani později na gymnázium v Revúci, kam byl opakovaně lákán. Vytrval na Rusavě a věnoval se své celoživotní lásce, botanice. Byl uznáván jako proslulý znalec moravské a slovenské flóry, jak doložil i spisem Rostlinictví, který mu r. 1852 vydala Matice česká v Praze. Kniha o rozsahu 733 stran byla vlastně prvním česky vydaným klíčem k určování rostlin, jak nakonec dokládá i její podtitul: „*Návod k snadnému určení a pojmenování rostlin v Čechách, Moravě a jiných zemích rakoušského mocnářství*“. Ve zralém věku kolem 60 let jej začala zase zajímat meteorologie, kdy se dokonce na řadu

let stal spolupracovníkem Centrálního ústavu pro meteorologii a zemský magnetismus ve Vídni. Kdo tuší, že Rusava má pro léta 1858 – 1877, tedy po dvě desetiletí, souvislou řadu meteorologických pozorování, kdy Sloboda třikrát denně zaznamenával do knihy četné údaje?

Jeho matematické nadání se nepochybně odráželo také v ušlechtilé zálibě, již se od mládí věnoval – hře v šachy. Byl uznávaným a vynikajícím šachistou, který si chodil zahrát do Holešova a Kroměříže. Této hře naučil rovněž švagra Hurbana a ne jeden jejich dopis je vlastně šachovou partií. A nebylo také zvláštností, aby některý poutník putující po rusavských kotářích zahlédl někde na louce dva podivně skloněné muže – to rusavský pastor a některý z jeho hostů si zahráli v přírodě partičku šachu. A hosté to nebyli ledací – takto hrál se Slobodou např. František Matouš Klácel, mnich z augustiniánského kláštera na Starém Brně, spolu se Šemberou nejvýznamnější osobnost českého národního hnutí na Moravě před březnem 1848.

Slobodova vědecká orientace však nebyla jednostranná. Měl vynikající pozorovací smysl, který uplatnil zejména při sledování života obyvatel Rusavy a vůbec celého Valašska, kdy v řadě příspěvků zachytil jejich slovník, příslaví, oděv, stravu a popsal jejich zvyky a pověsti, např. na stránkách dobového kalendáře Koleda. Svými národopisnými studii si Daniel Sloboda zajistil čestné místo v počátcích českého, resp. československého národopisu. Mnoho z jeho poznatků zejména v oblasti jazyka využil také prof. Alois Vojtěch Šembera v knize Základové dialektologie československé z r. 1864, již položil základy k novému vědnímu oboru.

Ač nepochybně vzdělán v řadě oborů, ne vždy bral svou vědeckou práci vážně. Když byl spolu s bratrem Pavlem, rovněž knězem, jmenován dopisujícím korespondentem Říšského geologického ústavu ve Vídni, komentoval to slovy, že „*geologii rozumí tolik co koza petrželi*“. K tomu v dopise švagrovi Hurbanovi z června 1860 dodal: „*Nuž ale já to za velikú věc považujem, nebo pomysli si – není kunšt doktorem byt něčeho, čemu člověk dobře rozumí, ale kunšt je byt doktorem nebo korespondentem něčeho, čemu nerozumí.*“ S jistou nadsázkou pak někdy v dopisech uváděl svou „titulaturu“, v níž se odráželo členství ve více institucích a spolicích:

Daniel Sloboda s dětmi, 1863

Reprofoto Josef Ščotka

Daniel Sloboda

Daniel Sloboda, komissarius zemského archivu moravského, korespondent c. k. geologického ústavu ve Vídni, chef meteoro-phaenologické štáce rusavské, úd Matice české, čestný úd Matice moravské, farár luteránský, šachista etc. etc. etc.

Co nás ale dále na Slobodovi zajímá, je bohatství jeho styků a vztahů s množstvím osobností své doby. Máme je doloženy jeho deníky a množstvím dochované korespondence. Zdůrazňuji, že oba prameny jsou – u Slobody i jiných – mimořádně cenným zdrojem a prostředkem nejen pro poznání původce samého, ale rovněž pro poznání jeho aktivit v prostředí, v němž se pohyboval. Korespondence je sonda do vnitřního světa jedince, do světa jinak většinou zavřeného a nepřístupného, jejímž prostřednictvím je nezřídka odhaleno to, o čem autor mimo soukromí nechtěl hovořit. Dopisy bývají zároveň většinou svědectvím doby o stavu společnosti, již nezřídka původce nastavuje zrcadlo. Vyjádření, pocity a myšlenky pisatelů nám zprostředkovávají „ducha času“ i „genia loci“ místa a prostředí, v němž dotyčný působil a pohyboval se. Konkrétní historická realita úředních a veřejných pramenů se tak často ocitá v jiných, netušených úhlech pohledu. To je i případ D. Slobody.

Znal se prakticky s celou generací štúrovců na Slovensku, osobní i písemné kontakty udržoval s většinou představitelů českého národního hnutí na Moravě a vzdálené mu nezůstaly ani Čechy, kde se – zejména v Praze – seznámil postupně se špičkami tamní intelektuální scény, jejíž mnozí představitelé byli zároveň vedoucími činiteli českého národního hnutí. Tak si dopisoval a osobně se znal s Václavem Hankou, který napomáhal vydat jeho velký botanický spis, dále s pedagogem a vizionářem Karlem Slavojem Amerlingem, lékařem Václavem Staňkem, přírodovědcem Janem Svatoplukem Preslem, ale také s Karlem Havlíčkem Borovským, který Slobodovi otiskl řadu příspěvků v Národních novinách v r. 1848-1849. Ale psal si i s proslulými vydavateli českých knih otcem a synem Pospíšilovými z Hradce Králové, nebo s Františkem Špatným, autorem řady terminologických slovníků. Mnohé z těchto kontaktů Sloboda navázal nebo upevnil během konání Slovanského sjezdu v Praze začátkem června 1848, jehož byl účastníkem.

Ze slovenských respondentů mezi jeho známými a korespondenty nalezneme Ľudovíta Štúra, básníka Janka Kráľa, botanika Jozefa Ľudovíta Holubyho, vydavatele a novináře Daniela Licharda, revolucionáře z r. 1848 Karola Semiana, Karola Bórika či Jána Francisciho, z nichž mnozí zavítali i na Rusavu, kde se za neklidných časů ukrývali, odpočívali, léčili svá zranění nebo naopak chys-

tali se k dalšímu boji proti Maďarům. Svědectví o tom podal např. Mikuláš Dohnány, autor knihy Historie povstání slovenského, kterou po vydání v r. 1850 Sloboda šířil ve svém okolí. V ní autor poznamenal o Rusavě: „*Pamätná je pre Slováka táto ukrytá dedinka, lebo v nej našli pozdejšie skoro všetci utečenci slovenskí svoje útočisko.*“ A pobýval tam rovněž Dohnány, který na tamní pobyt nemohl zapomenout. „*Ej Bože, či nám len bolo veselo na tej Rusave,*“ psal Slobodovi v červenci 1850.

Do výčtu Slobodových známých musíme pochopitelně zahrnout i jeho vztahy s blízkou rodinou. Dojemné je třeba číst dopisy od jeho rodičů, psané otcem Michalem, skalickým ševcem (nar. 1782), svérázným lidovým písmákem žijícím v trvalé bídě, jemuž jeho synové mohli pomoci jen tu a tam, protože sami na tom se svými rodinami nebyli o mnoho lépe. Tak synovi Danielovi krásnou češtinou (s občasnými slovakismy) na jaře 1849 psal: „*Mezitím však dítka naše milé, obracíme se v našej potrebe k Vám, a prosíme Vás, je-li více možno Vám, kdybyste nás pár zlatýma založili... Všet Vás ode dneška viackrát v ničom obťažovať nemínime ani nechceme, nebo kromě toho i život náš již se ku svému skonání přibližuje, protože značnou již starobu máme, která velí nám pripravit se a zstoupit do hrobu a z toho trápení již vyniknout. nebo kdo (jako my) v porušeném těle živ jest 70 let, ten mnohý bok vystátí musí a s mnohými nepříjemnostmi potýkat se přinucen bývá. Kdo tedy tolik let má přežítí, ach!, jak s mnohou trpělivostí mnohé těžké kroky až po ten cíl musí činit! Ty ale poslední kroky na té dlouhé púti života našeho vskutku nežli kdykoli byli těžší jsou. Síla, čerstvost, sluch i zrak ostrý nás již opustili, tak že nyní s velkým namáháním chleba nadobývat a jiné nevyhnutelné povinnosti uspokojovat těžko nám přichází, tak že nyní věříme, že šťastni jsou, kteří zemřeli... Starý člověk jenž nad obecný termín žije, ten jest víc divadlo nežli tovaryš lidem, a slovem, jesti dítka svým jen k omrzlosti, k obtížnosti a nikoli k radosti živ.*“

Důležité je také množství listů s tchánem Samuelem Jurkovičem nebo s Jozefem Miloslavem Hurbanem. Právě v korespondenci s posledně jmenovaným je třeba fascinující číst, jak se rodila spisovná slovenština a konstituoval novodobý slovenský národ. A samozřejmě nemůžeme opomenout jeho styky s hlasatelem myšlenky slovenské vzájemnosti Jánem Kollárem, autorem proslulého eposu Slávy dcera, který významně ovlivnil celou generaci obrozenců ve 20. a 30. letech 19. století. Ten mu také ještě v září 1846 doporučoval, aby se přestal věnovat botanice a vrátil se zpět k básnění a literatuře vůbec: „*Já posud ještě toho mínění a přesvědčení jsem, že byste lyru vaší nebyl měl na klínec zavěšiti. Neboť bysme i dosti velikých básní a básniřů měli, přece lyrické naše pole dosti chudé a skoupé vzděláno jest, anť přitom národních písní a písniček na vozy bráti bysme mohli, ale vyšší lyrika, ve které jste Vy tak zdařilě vzory a příklady podal, ještě potřebuje svých dělníků. pročž prosím Vás, sebežte rozptýlené své práce a rozmnožte je ještě novými, dozajista podstatnou službu prokážete naší literatuře. Rostlinářství sice krásné a užitečné jest národu, ale v tento čas probuzujícího se národa není tak potřebné.*“

Nepřeberná je řada jeho přátel z moravského prostředí. Byl mezi nimi kroměřížský kantor František Mirovít Lorenc i tamní piarista Ondřej Liboslav Rettig, syn známé Magdaleny Dobromily Rettigové, který Slobodovi zaslal zprávy o studijních úspěších jeho syna Miloslava na kroměřížském piaristickém gymnáziu, dále katolický kněz František Šušil v Brně, jemuž Sloboda zaslal písně podchycené na Rusavě a v okolí, nebo třeba Leopold Hansmann, redak-

tor Moravských novin, autor vynikajících povídek z prostředí Hané, známý pod pseudonymem Antoš Dohnal. Byl zde i rolník František Skopalík ze Záhlavnic, olomoucký profesor porodnictví František Mošner, profesor národohospodářství na brněnské technice Jan Helcelet, ale později i baron Alois Pražák, proslulý moravský politik...

Většina těchto kontaktů vznikla ve 40. letech 19. století. To byla také doba nejintenzivnější Slobodovy činnosti politické, i když politikem většího formátu nebyl. Byl ale – lapidárně řečeno – nejvýznamnější osobností, spojující tehdejší slovenské národní hnutí s moravským, resp. českým prostředím vůbec. Právě jeho prostřednictvím se dostávaly četné informace od špiček slovenského národního a literárního života k dalším adresátům na Moravě a v Čechách. A stejně tak zpětně proudily přes něj četné informace na Slovensko. Zajímavé v této souvislosti také je, že na Slovensku hledal Sloboda podporu pro národní české hnutí na Moravě, tehdy nepochybně slaběji rozvinuté než v jeho domovině nebo v Čechách. Chybělo mu přirozené centrum, instituce, kolem nichž by se mohli vlastenci soustřeďovat, a dlouho chyběla i periodika, v nichž by mohli publikovat. Sloboda přitom vycházel z dávné tradice jednoho společného státu – Říše velkomoravské, a naznačoval blízkost slovenského a moravského národního kmene. V Orlu Tatranskem, což byla příloha Slovenských národních novin, vydávaných v letech 1845-1848 Ľudovítem Štúrem v Bratislavě, byla otiskána (v r. 1846) následující pastorova slova, nepochybný apel ve prospěch sblížení, ne-li spojení Moravy se Slovenskem. Přiznává „moravskému kmeni“ také národní svébytnost a sám jako Moravan vystupuje: „*I Morava se chce dostat do kola slovanského a vlastním svojím zlatým klíčem otevřít si svatyni národnosti, vědy a umění, a z něj posvítit lidu svému na cestě k osvětě a vzdělanosti. Ale věc tato není tak lehká, jak by jsme se hádám nazdávali. Cesta k osvětě národní těžká je a příkrá. Nejedna překážka zejména nám Slovanům cestu k ní zkomplikovala, takže co jiným lehkou jde, to mi jen mnohonásobnými silami dosáhnout můžeme... V tomto krásném ale těžkém díle předešli nás Moravany už všechny kmeny slovanské, daleko nás zanechávají za sebou, ač právě ne naši vinou. Ale teraz my půjdeme za nimi, a to čím později jsme se na cestu tuto pustili, přemýšlejíc a připravujíc se k ní, tím jistějšího výsledku dosáhnout doufáme. I my přihovoříme k lidu našemu domácím, přirozeným jeho jazykem, dobře vědíc, že s mateřským jazykem spojené jsou všechny city a hnutí národa. Přihovoříme k němu, aby poznal sám sebe, potom svůj národ a skrz národ svůj člověčenstvo... A proto draží bratři moji – krv moje, drahé duše slovenské! K Vám se obracím ve jménu naší spanilé Moravy, věrné sestry našeho junáka Kriváňa, žádajíc Vás srdečně, neodepřete nám Vaši podporu, ale nám pomáhejte k dosažení našich svatých úmyslů. Obnovme svazky ty zlaté, které nás tak dlouho k sobě vázaly a budme srdce jedno i mysl jedna, neboť jen tak zhatíme škodlivé proudy nepřijícných okolností. Dělí nás sice hranice hmotné od sebe, ale duch je nezná. Pod berlou tohoto ducha ubírejme se k osvětě a vzdělanosti slovenské, aby se nám zatřpytila krásná budoucnost.*“

Vzpomenuta byla již Slobodova účast na Slovanském sjezdu v Praze, dále koncipoval v r. 1848 i požadavky valašských evangeliků v memorandu zaslaném císaři, nejvíce se však angažoval v boji za emancipaci Slováků z politického a národnostního útlaku Maďarů. Pod dojmem zpráv a vlastního pohledu se klidný a mírumilovný muž změnil až v zuřivého agitátora a kazatele, jak dokládají ně-

kteřé jeho novinové příspěvky z té doby, napsané např. na obranu švagra Hurbana. Schvaloval za revoluce i výpravy slovenských dobrovolníků, ba zdá se, že Rusava byla občas místem, kde se křižila nejedna nitka nezbytných organizačních příprav. Důležité rovněž bylo, že Sloboda soustavně informoval o situaci na Slovensku v denním tisku, zejména na stránkách Moravských novin v Brně a Národních novin v Praze.

Zájem o slovenské poměry u něj trval až do konce života. Zejména se silicím maďarizačním tlakem, kdy byla vůbec ohrožena národní svěbytnost Slováků, se často obracel na švagra Hurbana a žádal jej o objasnění politiky maďarských vládnoucích kruhů ve vztahu k Slovákům. Tak v březnu 1881 mu psal: „*My sa tu bránime jak môžeme proti germanizácii, ale poměry zdejší sú tiež pro nás mnoho príznivejšie než na Slovensku. Máme predca už mnohé strední školy, bude univerzita, úradníctvo kupuje české mluvnice a slovníky... a čo najlepšie, máme prevahu národnosti v Čechách a na Moravě. Nevěřil bys, jak se tu zmáhá i v tých najmenších obciach povedomi cti národni proti Němcům nerezaným a proti Němcům rezaným čili Židům. Ale ubohé Slovensko je bez škol, bez zastupců, bez ochrany zákona. Proboha, čo z neho bude? Nuž sem si mnohokrát žadal počut nějaký úsudek z úst kompetentních... Na Teba, milý švagerko, sem stokrát myslel. Ty máš daleký pohľad k budúcnosti. Totiž, chcel bych vědět, provedú-li Maďari záměr svůj, pomaďarčit Slovensko? Maďarům ovšem na tom velice záleží, nebo to je jejich životní otázka... Nuž pověz mi, možno-li je to, že by Slováci svú řeč zapomněli, že by přestali býti Slovákmi?*“ Z naléhavě kladených otázek je zřejmé, jak Slobodovi, ač po více jak čtyři desetiletí vzdálenému Slovenska, záleželo na tom, jaká bude jejich budoucnost a zda především uhájí svou národní svěbytnost.

Na přelomu 40. a 50. let 19. století vstoupil Sloboda do druhé poloviny svého života. Ta se již nejeví tak aktivní a mnohostranná, jako tomu bylo dříve. Svě jistě sehrávala únava po letech předchozího vypětí, útlum politické činnosti za časů Bachova neoabsolutismu, nutnost existenčního zajištění rodiny, zejména syna Miloslava, který od r. 1861 začal studovat na vídeňské technice. Postupně přibýlo také zdravotních potíží. Sloboda, skvělý chodec a bezděčný „spoluzakladatel“ turistiky na Moravě, v několika pozdějších dopisech vzpomínal na potíže s nohou a rukou, jež po padesátce omezily jeho terénní aktivity; při kterési procházce jej napadl a zranil pasoucí se vůl.

O Slobodovi se ovšem ví široko daleko. Proslulý malíř historických výjevů Jaroslav Čermák neváhá po sedmi letech strávených v cizině při cestě z Prahy do Trenčína stavít se 9. září 1858 právě na Rusavě. Přicházejí také známí a obdivovatelé z nejmladší generace. U Slobody se od konce 70. let začíná objevovat bystřický František Táborský, později básník a známý literát usazený v Praze. S ním posléze na Rusavu přichází malíř František Ondrušek; jednou namaluje Slobodův portrét, zatímco Táborský napíše krásnou knihu o Rusavě, jejíž závěrečná kapitola je věnována právě Slobodovi.

V šedesátých letech, poznamenaných úmrtím manželky i uzavřením nového manželského svazku, začínají Slobodu pohlcovat stavební aktivity: zprvu výstavba školy, pak přestavba fary a konečně po dvě desetiletí se táhnoucí stavba nového evangelického chrámu, spojená především se zajištěním finančních prostředků. Sloboda navazuje úzké vztahy k dobročinnému evangelickému Gustav Adolf spolku, pomoc přitom nachází především

v prostředí německých protestantů. A tak zatímco ubývalo cest na Hostýn, na okolní evangelické fary nebo na Slovensko, přibývalo cest do Lipska, Drážďan a jiných německých měst. Záměr se nakonec zdařil – začátkem 80. let byl chrám, jehož plány pochází z rukou významného vídeňského architekta Ludvíka Förstra, dostavěn. Dnes tvoří jednu z dominant obce.

Ve zralém věku se mu dostalo nejednoho ocenění. Slobodova vědecká proslulost i jeho morální vlastnosti nepochybně přispěly k tomu, že již od začátku 70. let byl váženým členem okresní školní rady v holešovském hejtmanství. A dne 4. července 1881 pak obdržel od císaře zlatý záslužný kříž s korunou. Obojí dokládalo, jak dalece již pokročil proces zrovnoprávnění evangeliků a jejich včleňování do liberalizující se občanské společnosti. Konečně v r. 1883, když si připomínal 50. výročí kněžské ordinace, byl jmenován čestným občanem obce Rusavy.

To už unavený poutník doputoval na konec své životní cesty. Zemřel na Rusavě 10. listopadu 1888 a je pochován na tamním hřbitově, uprostřed jeho milovaných hor. Jeho památku i památku jeho první manželky Julie trvale připomíná pomník na jeho hrobu. V obci pak kamenná pamětní deska umístěná v r. 1968 na budovu fary, již v 60. letech 19. století vystavěl. Myslím, že nápis na ní také dobře charakterizuje jeho osobnost: Pokrokový vlastenec, významný botanik, dobrý člověk. Celkově se nedá říci, že by po sobě zanechal rozsáhlé dílo. Spíše zanechal v dějinách své doby rozsáhlou duchovní stopu, jejíž vícevrstvý charakter postupně objevujeme. Ale i tak už dnes si zaslouží náš obdiv a naši úctu.

Vzpomněl jsem, že Sloboda byl, zejména v mladším věku, příležitostným veršotepcem. Mnohdy ovšem vyšel z lidových motivů, jak je zachytil ve svém okolí, které doplnil a přepracoval. Snad na rozloučenou s ním je možno uvést dva jeho výtvary. Jeden se svým obsahem vztahuje k Valašsku, resp. k posvátné hoře Radhošť, druhý dokládá, jaký vztah si vytvořil nejen k Valašsku, ale k celé Moravě, jež se mu stala druhým domovem a v jejíž půdě, na rusavském hřbitově, je i pochován. Obě, zdá se, zaslal r. 1844 příteli Šemberovi, v jehož pozůstalosti jsem je našel. Snad to bude nejlepší rozloučení s ním.

*

*Jaké jsou to, jaké hory,
co tam jasný oheň hoří?
To je Radhošť dávnověký.*

*Tys to horo Methodova,
jež Morava v srdci chová,
oj Morava starověká.
Tvěť to horo svatě týmě,
kde se selo spásné simě,
simě svatě, bohověké.
Oj ty horo Radhoští!
Stoj nám svědkem horlivosti
Svědkem spásy blahověké.*

*

Moja milá

*Krásná jest má vyvolená,
rodu starodávného,
co nevěsta vystrojená,
dcerka domu slavného.
Růže tvár jí a snih líbal čelo,
oko její nebe napájelo.
Bohatá jest moja milá,
kněžna vzácných pokladů.
Hrady sobě vystavila
v skálopevném základu.
Sídla, města, národy co věno,
od matky jí věrně poručeno.
Veselá jest moja milá,
jako zpěvů bohyně,
koho sobě posvětila,
ten zámutkem nehyne.
Kde jsou vsi a lůky, hory, lesy,
tam se ozývají její plesy.
Dobročinná jest má milá,
co bůh též i k nevděčným,
čeho štedre nasporila,
nedá srdcem bezděčným.
Tisícům a milionům velí
a všem drahocenné dary dělí.
Pobožná jest moja milá,
zřátá nebes plamenem,
tůžby božské roznítla
v srdci nepokaleném.
Na oltář za blaho rodu svého,
oběť klade ducha horlivého.
Věrná jest má vyvolená,
Bohu, králi, národu.
Za štít slávy svého jména,
zvolila si svobodu.
Rodu svého svěřená si práva,
dnem a nocí hájit neustává.
Slavná jest má vyvolená,
slavná vlast má Morava.
K spáse jenž ji oddělená,
rychlým spěchem dozrává.
Hoj! Moravo, vlasti milovaná,
Tobě jest má tůžba věnovaná.*

Předání pomníku Daniela Slobody na hřbitově na Rusavě do péče Okresní památkové komise
archiv autora

Sousedíkova elektrotechnická továrna ve 20. letech 20. století

Archiv autora

90 let elektrotechniky ve Vsetíně (1919 – 2009)

Vladimír Novotný

V měsíci září roku 2009 si připomínáme devadesátileté výročí vzniku elektrotechnické výroby na Vsetíně. Tato úctyhodná tradice podnikání v oboru silnoproudé elektrotechniky je úzce spojena s několika jmény: Josef Sousedík, MEZ Vsetín a TES Vsetín.

Zakladatel elektrotechniky ve Vsetíně Josef Sousedík
Foto archiv MRV ve Vsetíně

Josef Sousedík

Zakladatel podniku Josef Sousedík se narodil v r. 1894 ve Vsetíně. Jeho osobnost by bylo možné vyjádřit pojmy podnikatel, vynálezce, starosta a vlastenec.

Po vychození měšťanské školy pracoval od r. 1912 do r. 1914 v brněnské továrně Bartelmus-Donát, která měla velký vliv na rozvoj elektrotechniky na Moravě.

J. Sousedík začal podnikat na podzim r. 1919. Živnost nejprve provozoval v domku svých rodičů. V té době prováděl drobné instalační práce a opravy elektromotorů. Brzy svou podnikatelskou

činnost rozšířil a v r. 1934 u něj pracovalo už více než 200 zaměstnanců.

V roce 1920 Sousedík ohlásil svůj první patent – automatický spouštěč, počet jeho patentů se odhaduje na více než padesát. Při prodeji patentů do Anglie a Ameriky dostal odtud několik pracovních nabídek. Odmítl i nabídku zlínského podnikatele Tomáše Bati na vytvoření společného podniku. V době krize ve 30. letech se dostal do potíží a musel továrnu prodat podniku Ringhoffer - Tatra.

Připomeňme si alespoň některé ze Sousedíkových výrobků, na nichž se často podílel svými vynálezy: stejnosměrné stroje, třífázové komutátorové motory, dvoupólové komutátorové dyna-

mometry, které výkonem několikanásobně převyšovaly obdobné výrobky konkurence, více-motorové pohony atd.

Sousedík byl geniální talent, jeho patenty se týkaly elektrických přístrojů, pohonů, elektrické trakce i automatické regulace. Např. jeho první patent na elektromobil z r. 1927 byl zaregistrován ve 23 státech světa.

Vyvinul také v té době nejrychlejší vozidlo Československých státních drah, motorový vůz Slovenská strela, který dosáhl nejvyšší rychlosti 140 km/h a který jezdil mezi Prahou a Bratislavou o průměrné rychlosti 110 km/h, což byly v té době špičkové světové parametry.

Protože poměry na vsetínské radnici byly po první světové válce velmi neutěšené, zapojil se J. Sousedík před volbami v roce 1927 do veřejného a politického života, stal se starostou města Vsetín. V době jeho starostenství došlo na tehdejší dobu k nebyvalému rozvoji města: bylo postaveno Masarykovo reálné gymnasium, založena živnostenská pokračovací škola, nižší průmyslová škola atd. Hned na počátku nacistické okupace se J. Sousedík zapojil do odbojové činnosti ve skupině Obrana národa. V polovině roku 1944 navázal spojení s parašutistickou organizací Clay-Eva i s partyzány a připravoval ozbrojené povstání. Zradou však bylo vše prozrazeno a J. Sousedík byl 15. 12. 1944 zatčen, při výslechu mučen a ještě téhož dne zastřelen. Po osvobození byla odbojová činnost J. Sousedíka oceněna udělením vyznamenání in memoriam – Čs. válečného kříže a medaile 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky. S nástupem komunistického totalitního režimu se o zásluhách J. Sousedíka nesmělo mluvit, jeho rodina byla pronásledována, dětem bylo znemožněno studium na vysoké škole. J. Sousedík byl plně rehabilitován až po listopadu 1989.

Nyní je po Josefu Sousedíkovi nazvána ulice ve Vsetíně a k jeho odkazu se hlásí i firma, která v místech, kde J. Sousedík založil továrnu, nadále vyrábí elektrické stroje a je věrna jeho tradici.

Pokračovatel tradiční výroby – MEZ Vsetín

V roce 1946 došlo k fúzi elektrotechnických firem SVET, Sousedík, Skrat, Wagner a Siemens a byl založen společný státní podnik MEZ, který se stal v roce 1958 součástí koncernu ZSE Praha.

Josef Sousedík (vlevo) se svými výrobky na Pražském vzorkovém veletrhu v r. 1921

Foto archiv MRV ve Vsetíně

V 50. a 60. letech patří k hlavním výrobkům MEZ Vsetín stejnosměrné motory řady MB, SB, S a SH, dynama DU a DN, komutátorové motory KB, komutátorové dynamometry MS a později dynamometry řady DS.

V 70. a 80. letech, kdy má podnik až 3000 zaměstnanců, vyvíjí firma kompletní stejnosměrné pohony a v některých oblastech představuje špičku ve výrobě elektrotechniky, zejména svou elektronikou, která byla jinak ve východním bloku popelkou - velmi dobrými měniči a budiči pro stejnosměrné pohony. V té době firma vyrábí i celou řadu rozvaděčů, jak pro zkušební stanoviště s dynamometry, tak i pro pohony obráběcích strojů a výtahy. Podnik v té době vyvážel cca 60 % své produkce, především do SSSR.

TES VSETÍN – nová éra elektrotechniky

Po roce 1990 v důsledku kompletní ztráty výrobních pozic na Východě podnik prokázal nebývalou vitalitu a flexibilitu. Tehdejší management podnik zeštíhlil o všechny pomocné provozy a vyvinul obrovské úsilí o získání zakázek u západoevropských firem, často v oblasti kooperačních prací, protože tehdejší vlastní výrobní program byl na Západě už obtížně prodejný, především elektronika. Kvalita pracovníků a solidnost firmy brzy přesvědčily řadu významných západoevropských výrobců elektrických strojů, aby se vsetínskou firmou spolupracovali. V té době začala nová éra činnosti, výrobní program byl ve spolupráci se zahraničními partnery rozšířen o synchronní a asynchronní generátory, speciální elektrické stroje s permanentními magnety, podařilo se proniknout na nové trhy.

Při privatizaci státního podniku MEZ Vsetín v r. 1994 převzala převážnou část produkce - výrobu elektrických točivých strojů - společnost TES Vsetín, s.r.o. Mnohamiliónové částky se musely investovat do obnovy budov, sítí i strojního parku, aby firma obstála na náročných zahraničních trzích.

V roce 2008 byly obchodní podíly čnosti TES Vsetín, s.r.o. prodány a majoritním vlastníkem se stala česko - slovenská investiční společnost PENTA INVESTMENTS LIMITED, a k 1. 8. 2009 se změnila právní forma společnosti na TES Vsetín, a.s.

Nový vlastník chce společnost dále rozvíjet, a to jak v oblasti výroby elektromotorů a generátorů, tak také v oblasti kooperační výroby podle dokumentace zákazníka. Víze společnosti obsahuje na další léta rozšíření portfolia výrobků a služeb a současně rozvoj dalších progresivních technologií.

Firma chce své obchodní vztahy intenzivně rozvíjet tak, aby naplnila motto společnosti - TES je jedinečná volba pro zákazníka i dodavatele.

Firma zachovala kompletní elektrotechnické i strojírenské provozy, takže má všechny technologie, které potřebuje: lisovnu tenkých plechů, nástrojárnu, svařovnu s klempírnou, obrobnu, výrobu cívek, navijárnu rotorů a statorů, impregnaci, montáž, zkušebnu a lakovnu.

Pokračují investice do moderních technologií, z poslední doby jmenujme novou VPI impregnaci s impregnantem na bázi pryskyřice, odbřítovací zařízení na vylisované elektroplechy, nové lisovací linky 250 t a 400 t atd.

TES Vsetín vyrábí tyto elektrické stroje a součásti:

- Asynchronní hutní motory 5-1500 kW
- Stejnosměrné hutní motory 3-1000 kW
- Stejnosměrné motory 20-533 kW
- Synchronní generátory pro malé vodní elektrárny 30-15 000 kVA
- Asynchronní generátory pro malé vodní elektrárny 30-1500 kW
- Synchronní generátory pro dieselsety a pro lodě 200-4000 kVA
- Indukční regulátory napětí 27-1400 kVA/0-800 V
- Generátory pro větrné elektrárny
- Rotační měniče frekvence 50/60 Hz, 60/50 Hz
- Zvedací stoly 2400 kg
- Motory a generátory s permanentními magnety velkých výkonů
- Speciální elektrické stroje točivé, konstruované podle přání zákazníka
- Díly, především pro silnoproudou elektrotechniku a tvářecí techniku:
- plechy pro elektrické stroje
- svařované součásti
- obráběné součásti
- nástroje (především pro lisovnu)
- navinuté komponenty

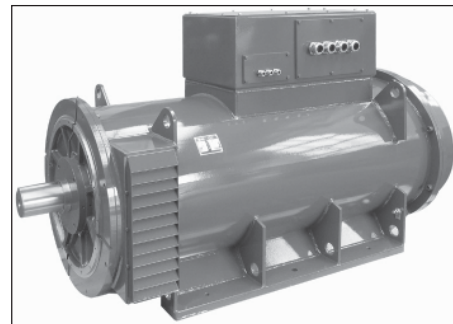
Firma TES Vsetín, a.s. se silně angažuje v oblasti „zelené energie“, jak produkcí generátorů pro malé vodní elektrárny, větrné elektrárny, tak i aktivitami spojenými s efektivním využíváním materiálů, snižováním hmotnosti strojů a zvyšováním jejich účinnosti.

K tomu využívá jak tým zkušených projektantů a konstruktérů, tak i provozních dělníků. Firma podporuje vlastní vývoj, využívá grantů v oblasti vědy a techniky a svými obchodními aktivitami proniká na další teritoria i nové tržní segmenty.

Podnik má v současné době 550 zaměstnanců a díky technickému a výrobnímu potenciálu podloženému dlouhou tradicí a neustálým vývojem si udržuje významné pozice na trzích, přímý export činí každoročně přibližně 70 %, mj. do zemí EU, ESVO, Ruska, pobaltských států, Tu-

Generátor pro vodní elektrárnu Foto archiv autora

Synchronní generátor řady GSV Foto archiv autora

recka, Thajska, USA atd.. Podnik vlastní certifikát systému zajištění kvality ISO 9001:2008, dále pak certifikaci svařovacích postupů podle ISO EN 3834-2 a pracuje na získání certifikace podle ISO 14001 – environmentálního managementu.

Poznámka redakce:

Autor článku Ing. V. Novotný působí jako ředitel marketingu v podniku TES Vsetín, a. s. Informace o osobě J. Sousedika jsou převzaty ze sborníku „Josef Sousedík vynálezce, podnikatel, vsetínský starosta, vlastenec 1894 – 1944“, vydaného Okresním vlastivědným muzeem Vsetín v r. 1996. Další informace o životě a díle J. Sousedika naleznete ve Valašsku, vlastivědné revui č. 7, 2001/2 a v č. 13, 2004/2, s. 43.

Areál dnešního podniku TES Vsetín

Foto archiv autora

125 let Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí

(18. ledna 1884 se konala ustavující
valná hromada
Musejní společnosti)

Pavel Dorčák

Vědomí souvislostí vzniku Společnosti předcházejících

Psal se rok 1883. Uplynulo 35 let od nezralého pokusu změnit společnost radikálním posunem, tedy pod hlavičkou slova tehdy stále populárnějšího – revoluce 1848. Hlavní výdobytky tohoto revolučního kvasu, tj. zrušení poddanství a vrchnostenské správní organizace lidem něco vzaly a něco přinesly. Nepochybně přinesly další rozšíření pocitu svobody, svobody abstraktní i konkrétní, svobody myšlení i svobody ekonomické. A přinesly i naléhavou potřebu nové doby, potřebu vybudovat nové formy organizace státní správy a samosprávy. Tohoto úkolu se ujala a do značné míry i zhostila vláda zpočátku pod vedením knížete Schwarzenberga, později pod bezprostředním vedením císaře Františka Josefa, jejíž klíčovou osobností byl ovšem ministr vnitra Alexander Bach. Nikoli vrchnost, nikoli feudál, ale STÁT se stává zakládáním nové doby. Aniž bychom tehdy a mnohdy ani nyní vnímali jeho satyrské vysmívání se našim svobodám, jeho časté totalitární sklony nejen v našem středoevropském prostoru. Zrušení vrchnostenské správní organizace ovšem lidem vzalo jejich dosavadní ztotožnění se s kouskem vlastní domoviny, tedy se „svým“ panstvím. Potřeba lidského identifikování se také s celkem větším než je vlastní rodina je ovšem velmi silná. Tehdy ovšem ještě nebyly sportovní kluby a jejich fanoušci. Nebyly party ani partičky. Nebyly hvězdy showbyznysu, s jejichž radostmi a strastmi by bylo možné se identifikovat. Neexistovala masová kultura, nebyla média manipulující v masovém měřítku duchovní život člověka. Duchovním centrem obce byl maximálně kostel, ale i tady dochází postupně k posunu směrem k různosti církví a posléze i k tzv. svobodomyšlnosti a novopohanství.

S čím se tedy mohl a měl novodobý člověk druhé poloviny 19. století ztotožňovat? V evropském prostoru se takovýmto fenoménem stává bezpochyby především NÁROD, tedy celek přecházející rozporuplně a nejednoznačně definovaný, nicméně pojem, který umožnil miliónům lidí se v životě zařadit a najít vlastní sebedefinici – jsem Čech!, jsem Němec! atd. Národovectví se stává formou seberealizace. A vymezování se proti druhým příslušnostmi k určitému „národu“ přetrvává dodnes. Logicky tato v době tzv. Bachova neoabsolutismu nabytá svoboda a vyznění „Bachova desetiletí“ vyústily v demokratický proces, který umožnil plný rozmach národoveckých aktivit. V našem prostředí díky vyšší ekonomické aktivitě i zázemí v početně silné stejným jazykem

hovořící komunitě – nejprve aktivit německých a vždy alespoň o krok zpět aktivit českých. A tak se rodí život spolkový, nejprve na úrovni Prahy, ale díky vysoké úrovni vzdělanosti vzápětí i na úrovni regionální. A tak i v našem městě vznikají od počátku 60. let národovecké spolky – čtenářský, Beseda, Sokol, hasiči, rybáři atd. Impulsy z centra i z „center“ tak nacházejí rychlou odezvu v občanských aktivitách i u nás. Zrod českého gymnasia v r. 1871 byl dalším příspěvkem k tomuto procesu. A nepochybně i blízkost rodiště historiografa Království českého, jakož i poslední návštěva samotného Františka Palackého v r. 1873 akcelerovaly zájem o poznávání vlastní minulosti v meziříčském prostředí, což je proces neodmyslitelný od budování národního image a jeho vymezování se proti „konkurenčnímu národu“. Česká politika na počátku 80. let 19. století tento proces svými kroky ještě umocňovala. Prosadila rozdělení pražské univerzity na českou a německou v r. 1882, národovecké nadšení dokázalo realizovat a po požáru i znovu vzkráslit myšlenku vybudování Národního divadla, definitivně otevřeného v listopadu 1883. A je to právě toto období, kdy v národoveckých kruzích ve Valašském Meziříčí vyklíčila myšlenka založení Musejní společnosti a dozrál čas k její realizaci. Jak jinak – příznačné pro tehdejší Meziříčí – u jejího zrodu musíme opět hledat činnou osobnost dr. Aloise Mikyšky, byť i tehdy ještě nebyl starostou města. Bez zajímavosti není ani bezprostřední vliv aktivit české komunity v navenek německé Olomouci, kde se 23. září 1883 sešla ustavující valná hromada Musejního spolku olomouckého. K jeho významným iniciátorům patřil pater Ignác Wurm, sekretář olomoucké metropolitní kapituly, dlouholetý spolupracovník sběratele lidových písní Františka Sušila, ale také politik a poslanec říšského a zemského sněmu, kde se nepochybně stýkal také s dr. Mikyškou. A čtyři měsíce poté se schází ustavující valná hromada Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí.

Vědomí aktivity a činů

Rekapitulovat 125 let existence i neexistence Musejní společnosti by bylo na tomto prostoru úkolem nereálným. Pokusme se tedy pouze o krátkou retrospekci vytyčených úkolů, zhodnocení jejich realizace v daných podmínkách a postižení jednotlivých fází vývoje muzejní práce v uvedeném období. Ve stanovách Společnosti, jejichž návrh

byl odeslán moravskému místodržitelství dne 30. listopadu 1883 a které byly schváleny již 12. prosince 1883 (!), se jako účel společnosti uvádí: „pátrati po všelikých znamenitostech země moravské, jmenovitě po starožitnostech a jiných památkách historických všeho druhu na Moravském Valašsku, sbírat je a uchovávat ve zvláštním muzeu, dále pak pomocí schůzí ve Valašském Meziříčí a mimo Valašské Meziříčí na Moravě konaných, pomocí rozprav a hovorů poučných, jakož i vydáváním spolkových vědeckých zpráv a též větších děl vědeckých působiti za tím účelem, aby obecnost dbala památek vlasteneckých, je sbíralo a chránilo před zkázou.“ Vlastní muzeum se mělo skládat „z antikvariátu, z knihovny, ze sbírek přírodních a průmyslových.“ S odstupem času lze říci, že tento záměr se více či méně dařilo Společnosti naplňovat, byť s mnoha peripetiemi, podmíněnými problémy s financováním, umístěním sbírek, ale i osobními nebo lokálně-patriotickými animozitami.

Ve vývoji muzejní činnosti v našem městě lze pak rozlišit několik fází, které ovšem odrážejí jak proměny politického prostředí, tak i rostoucí ekonomické možnosti společnosti a přístup k pojímání muzejní práce či reflexe minulosti.

1) Období 1884 – 1919 (i když do roku 1897 činnost stagnovala) se stalo obdobím vytváření sbírek a knihovny, obdobím vydávání Sborníku Musejní společnosti a neustálého hledání zdrojů i prostorů. Páteř Společnosti tvořili zejména učitelé, především profesori zdejšího gymnasia. Z nich pak osobnost profesora náboženství Eduarda Domluvily (1846–1921) vtiskla tomuto období rozhodující ráz a byla hnacím motorem veškerých aktivit. I díky jeho nemalému úsilí se dařilo shromážďovat rozsáhlé sbírky pro valašskou expozici na Národopisné výstavě československé v Praze r. 1895 a mnohé z nich poté získat pro meziříčské muzeum. Jeho rozsáhlá publikační činnost vyvrcholila v roce 1914 vydáním souhrnného díla „Val.-Meziříčský okres“ v rámci ediční řady Vlastivěda moravská. Sbírky byly postupně umístěny v Mikyškově Občanské záložně, v domě Hugo Kosterky na náměstí a posléze v budově radnice. Zdroji financování byla nevelká roční dotace od zemského sněmu a členské příspěvky, zdrojem aktivity toliko iniciativa občanů – členů Společnosti.

2) Období 1919 – 1948/1953 je obdobím narůstajícího vkládání se státu do muzejní činnosti. Ministerstvo školství a národní osvěty nové ČSR

Představitelé Musejní společnosti při stěhování sbírek v r. 1944

Foto archiv autora

usilovalo o jednotné metodické vedení muzeí a o jejich zapojení do systému lidovýchovné a osvětové činnosti. Ve vedení Společnosti se po smrti E. Domluyli vystřídal další profesor náboženství na gymnasiu Alois Sládeček (1900-1911 také duchovní správce ženské trestnice), ředitel ústavu pro hluchoněmého prof. Jan Sedláček (1927-1930), MUDr. František Benda a konečně odborný učitel Bohumil Kašlík. Snahy o nalezení nových prostor (ústav hluchoněmých, odborná škola pro zpracování dřeva, příp. záměr postavit vlastní novou budovu) vyřešila nakonec Městská spořitelna, která v 1. poschodí své novostavby na náměstí uvolnila v r. 1930 pro prezentaci části sbírek. Členem společnosti se stal i okres a město Valašské Meziříčí s ročními příspěvky 5000 Kč a 3000 Kč. Sbírkové fondy byly obohacovány o výtvarná díla valašských umělců, rozsáhlou fotodokumentaci, bohaté knihovní přírůstky i národopisné předměty. Obětavou práci členů Společnosti – vlastenců Arnošta Kubeši, Bohumila Kašlíka, Aloise Balána, Ladislava Březiny a dalších nedokázala utlumit ani nacistická okupace. Podařilo se uskutečnit několik výstav, zřídit městský archiv a pečovat o něj, a nakonec i prosadit odkoupení zámku Kinských s parkem městem Valašské Meziříčí namísto jeho rozprodání na stavební parcely, jak zamýšlel jeho tehdejší majitel hrabě dr. Ladislav Seilern. Vznikl také ambiciózní projekt Krajinického muzea v prostorách zámku a parku, které by bylo jakýmsi studijním ústavem pro Valašsko. Měly ho tvořit knihovna, museum a archiv. Vývoj šel však u nás po osvobození jiným směrem a rozhodně nepřál rozvoji občanské společnosti. Také naléhavé potřeby rozjitřené doby byly především materialistické. Dne 3. května 1948 předala Muzejní společnost svůj majetek i závazky Místnímu národnímu výboru, sbírky byly přemístěny do zámku a předseda MS Bohumil Kašlík byl pověřen vedením muzea. Z vlastní Muzejní společnosti nepřestala vyvíjet aktivitu především její astronomická sekce, která se pod vedením Josefa Dolečka připravovala ke stavbě hvězdárny. Na základě rozhodnutí Krajského národního výboru v Gottwaldově ze dne 31.12.1953 byla Muzejní společnost definitivně zrušena.

Muzejní práce se od roku 1948 plně profesionalizovala pod hlavičkou městského, později Okresního muzea ve Vsetíně (po územně-správní reorganizaci v r. 1960), Okresního vlastivědného ústavu ve Vsetíně (1964 – 1978) a Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně (2002 – dodnes).

Společenský zvrat v r. 1989 přinesl alespoň obnovení Muzejní společnosti v r. 1991 jako samostatného právního subjektu na základě někdejších stanov. Zejména díky aktivitě obětavého sběratele a zaníceného patriota pana Jindřicha Janouška vznikla v r. 1991 iniciativa, která vyústila v obnovu Muzejní společnosti. Její postavení a úkoly jsou však dnes již také zcela jiné, nebylo možno navázat tam, kde někdejší Společnost předala své poslání i majetek státu.

Pozn. redakce: Autor příspěvku je současným předsedou Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí.

O jedné ze současných činností obnovené Muzejní společnosti informuje následující příspěvek J. Tkačikové.

Exkurze v parku pro studenty valašskomeziříčských středních škol

Foto: T. Kašpar

Zámecký park ve Valašském Meziříčí

Jana Tkačiková

Zámecký park představuje jeden z posledních kousků přírody ve Valašském Meziříčí. Díky svému umístění uprostřed obytné zástavby je často navštěvován širokou veřejností. Chybí ale lepší informovanost o jeho významu. Klidné prostředí parku neuvítají pouze lidé, ale žije a roste zde i velké množství živočichů a rostlin. Čím je vlastně park tak jedinečný? Tím, že v něm rostou jak mladé, tak i staré a odumírající stromy. Park nahrazuje rozvolněný prosluněný les s různými druhy dřevin, které jsou různého stáří. Staré stromy totiž postupně mizí. Dříve se vysazovaly stromy běžné do alejí podél cest, na hráze rybníků a ponechávaly se i jednotlivé stromy ve volné krajině. Na těchto místech stromy nikomu a ničemu nevadily a rostly a sílily dlouhý čas. Současná péče o krajinu s sebou nese i odstranění mnoha starých stromů z bezpečnostních důvodů. Nemizí tak pouze staré stromy, ale i jejich obyvatelé - vzácné houby, mechy, brouci a mnoho dalších.

Projekt Enviromentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (dále jen EVVO)

Upozornit na biologické hodnoty parku měl za úkol dlouhodobý projekt s názvem „Městský park jako přírodě blízký biotop“, který probíhal téměř celý rok od května 2008 do dubna 2009. Organizace celého projektu se zhostilo občanské sdružení Muzejní společnost ve Valašském Meziříčí ve spolupráci s Muzeem regionu Valašsko ve Vsetíně. Tento ojedinělý projekt směřovaný na ekologickou výchovu studentů valašskomeziříčských středních škol byl finančně podpořen grantem PF 03-08 Podprogram pro rozvoj EVVO Zlínského kraje.

Občanské sdružení Muzejní společnost ve Valašském Meziříčí bylo založeno v roce 1991 s cílem navázat na činnost Muzejní společnosti, která působila ve Valašském Meziříčí v letech 1884 až 1953. Původní Muzejní společnost položila základy sbírek dnešního Muzea regionu Valašsko a aktivně působila také v oblasti vzdělávací - pořádala přednášky, besedy a výstavy. Jejimi členy nebyli jen zájemci o historii regionu, ale také lidé se zájmem o okolní přírodu. Hned od založení v roce 1884 byla postupně budována sbírka „pří-

rodnická“, která se rozrůstala především díky jednotlivým členům. Už v roce 1884 daroval sbírku sušených rostlin gymnaziální profesor Jan Tereba. Obsáhlý herbář čítající zhruba tisíc rostlin věnoval katolický kněz František Gogela (1854-1922). Sběrka se rozrůstala nejen o materiál rostlinný, ale přibývaly také preparáty plazů, ptáků, savců a především hmyzu. Navázat na práci s přírodovědným tématem se Muzejní společnost pokusila právě projektem Městský park jako přírodě blízký biotop.

Projekt byl určen pro středoškolskou mládež ve Valašském Meziříčí. Studenti se mohli zapojit do tří částí projektu. Pro studenty byla připravena exkurze v parku, která představovala první část projektu. Při exkurzi uslyšeli výklad k dané problematice a hlavně vše, co slyšeli, mohli vidět přímo v parku. Jednalo se o názorné ukázky různých druhů dřevin, bylin a živočichů. Exkurze trvala zhruba dvě vyučovací hodiny. Při exkurzi byla zmíněna i historie Zámeckého parku. Druhá část projektu zahrnovala přednášku s promítáním opět na téma Park jako přírodní biotop. Studenti se na ní seznámili s druhy, které nebyly v parku při exkurzi zachyceny. Přednášky probíhaly při-

Výstava „Zámecký park ve Valašském Meziříčí“ probíhala od 19. února do 12. dubna 2009 v muzeu ve Valašském Meziříčí.

Model multifunkčního domu studenta SPŠS ve Valašském Meziříčí

Alice Štysová – Gymnázium Fr. Palackého, VM, 3. místo

Roman Dostal - zvláštní cena poroty

Výtvarná dílna s maketami lesních zvířat od studentů valašskomeziříčského gymnázia

mo na jednotlivých středních školách ve Valašském Meziříčí. Tyto první dvě části projektu byly pro studenty poměrně pasivní, měly studenty dostatečně seznámit s problematikou, aby mohli aktivně pracovat ve třetí části projektu. Třetí částí projektu byla samostatná studentská práce buď skupinky studentů nebo jednotlivce. Cílem bylo vytvořit samostatnou studii zaměřenou na volné téma Zámecký park ve Valašském Meziříčí. Zde už se mohly zapojit i jiné vědní obory než biologie, např. spolupráce s předměty výtvarná výchova nebo dějepis. V této části projektu se aktivně zapojili především studenti Gymnázia Fr. Palackého ve Valašském Meziříčí a studenti Střední průmyslové školy stavební ve Valašském Meziříčí. Všichni studenti si zvolili výtvarné téma a vytvořili téměř sto soutěžních prací inspirovaných parkem. Práce byly vyhodnoceny odbornými pracovníky Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a nejlepší zveřejněny na výstavě „Zámecký park“, která probíhala v muzeu v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí od 19. února do 12. dubna 2009. Při slavnostní vernisáži výstavy byly předány ceny za nejlepší práce.

Příprava celého projektu si vyžádala shromáždění velkého množství informací k Zámeckému parku. Byla by škoda, kdyby se s nimi nemohla seznámit také široká veřejnost. Proto byla na závěr projektu uspořádána již zmíněná výstava s názvem „Zámecký park ve Valašském Meziříčí“. A co na ní bylo ke shlédnutí? Vše, s čím se studenti seznámili během exkurzí a přednášek: historie parku, dřeviny a rostliny v parku, bezobratlí a obratlovci v parku a také vliv parku na město. Výstava by se dala charakterizovat jako inspirace parkem ať už očima přírodovědce (botanika, mykologa, zoologa, ekologa), tak očima studentů, jejichž výtvarná díla se stala součástí výstavy. A co bylo úkolem výstavy? Přiblížit biologické funkce parku a jeho význam pro přežití ohrožených druhů zvířat a rostlin v městské krajině. Ukázala park i jako místo odpočinku a duševní relaxace, prostor s jedinečnou atmosférou, kdy je člověk obklopen mohutnými stromovými velikány. Nejen pro nejmenší návštěvníky byl připraven speciální program ve výtvarné dílně, kde návštěvníky čekalo tvoření s kůrou stromů, vzorky listnatých a jehličnatých dřevin, které si mohli vzít do ruky, a také velkoformátová puzzle a makety lesních zvířat, které vytvořili studenti místního gymnázia.

Historie parku

Historii Zámeckého parku ve Valašském Meziříčí-Krásné si můžeme přiblížit na osudech několika šlechtických rodů, které vlastnily krasenské panství. Park byl totiž vždy neodlučně spjat s přílehlou budovou zámku. Původně na místě dnešního zámku stála dřevěná budova vrchnostenské úřadovny, která měla už v polovině 18. století založenou panskou zahradu. Tedy předchůdcem dnešního parku coby dendrologické sbírky exotických dřevin byla v podstatě užitková

zahrada doplněná o okrasné druhy květin a stromů. Za počátky parku můžeme označit ozdobný a ovocný sad, který u zámku založil na přelomu 18. a 19. století tehdejší majitel hrabě František Josef Žerotín (1772-1845). V roce 1822 v něm byla i oranžerie. Změna majitelů panství proběhla v roce 1815, kdy majetek koupil hrabě František Josef Kinský. Právě jeho syn Eugen Kinský (1815-1885) měl rozhodující vliv na současnou podobu parku. Kolem roku 1850 nechal přestavět budovu na empírový zámek a současně přeměnil i park do dnešní podoby. Vznikl rozlehlý, přírodně krajinářský park anglického typu. Tento typ parku má podobu komponované, tedy záměrně upravené volné krajiny, kde se střídají louky, lesíky i osamocené stromy – solitéry. Od této chvíle už žádné podstatné změny v parku neproběhly a kompozice parku se dochovala až do současnosti. Po druhé světové válce byl park přejmenován na Park pionýrů a sloužil různým politickým i kulturním akcím. Zmenšila se rozloha parku, část byla vyčleněna pro potřeby rozšíření nádraží, další část zabrala cesta kolem parku. Nejhorším zásahem bylo vybudování amfiteátru pro letní kino, což si vyžádalo náročné terénní úpravy. Stavba působí dodnes v kompozici parku rušivě. Nové výsadby a péče o stávající dřeviny byly podceňeny, a tak už v 80. letech byl park v kritickém stavu. Po změně společenské situace v roce 1989 došlo k několika revitalizačním pokusům o záchranu parku. V současnosti se v parku realizuje projekt: „Revitalizace zámeckého parku u zámku Kinských ve Valašském Meziříčí“, který se týká hlavně stavebních úprav v parku: oplocení, cestní sítě a mobiliáře, vybudování dětského hřiště a odpočinkového prostoru pro dospělé a nové osvětlení. Dále rekonstrukce stávajícího letního kina a vybudování potřebného zázemí pro jeho provoz.

Exotické dřeviny v parku

V parku najdeme pestrou směs dřevin mírného pásu celého světa. Podnebí mírného pásu má svá specifika, která dokáží vytvořit podmínky pro život teplomilnějších, ale i chladnomilnějších druhů dřevin. V parku samozřejmě chybí tropické dřeviny, které nejsou schopny překonat českou zimu. Dřeviny ze severnějších šířek by v parku dokázaly růst, vesměs však nejsou dostatečně esteticky hodnotné, takže se v sadovnictví nevyužívají. Nejvíce exotických dřevin, které v parku rostou, má původ na severoamerickém kontinentu. Dendrologicky nejcenějším stromem v parku je severoamerický **orechovec lysý** (*Carya glabra*). Je to vzácně pěstovaný strom s mělce a jemně rozpraskanou kůrou. Jeho ořechy mají hořká jádra a tvarem připomínají malé hruštičky. Jádra některých ořechovců jsou jedlá a používají se při pečení podobně jako vlašské ořechy. V parku najdeme ořechovec s těmito sladkými a jedlými jádry. Je to **orechovec vejčitý** (*Carya ovata*), jehož borka se odlupuje ve velkých nepravidelných pruzích či šupinách podobně jako u platanu. Na dvou místech v parku roste liliovník tulipánokvětý (*Liriodendron tulipifera*) s nápadnými lyrovitými listy. Ze severoamerických listnáčů najdeme v parku ještě dub červený (*Quercus rubra*), jehož listy se na podzim červeně zbarvují. A také jednoho nezvaného hosta – silně invazní trnovník akát (*Robinia pseudacacia*), který často zplahuje a potkáme ho i na Valašsku, hlavně podél železnic. Trnovník akát má tvrdé dřevo, které

se využívá ve vinohradech, a je to také významná medonosná dřevina. Tato pozitivita ovšem nevyváží jeho devastující vliv na květenu v místech, kde se masově rozrůstá. Ze severoamerických jehličnanů najdeme v parku borovici vejmutovku (*Pinus strobus*), která své jméno získala po kapitánu Weymouthovi, který ji přivezl do Evropy. Ještě nedávno se tato borovice velkoplošně vysazovala v lesích. Dnes je to dřevina u nás spíše nežádoucí. Její porosty jsou často napadány rzí vejmutovkovou. Navíc v oblastech s pískovcovými skalami porostlými borovými lesy se chová jako nebezpečná invazní dřevina a vytlačuje původní borovici lesní. V parku rostou i vysoce mrazuvzdorné jehličnany: jedlovec kanadský (*Tsuga canadensis*) a smrk pichlavý (*Picea pungens*). Smrk pichlavý je tolerantní k prašnému a suchému prostředí, proto se často vysazuje ve městech, ale používá se také k velkoplošnému zalesňování imisních holin. Teprve nedávno byla do parku vysazena jedle ojiněná (*Abies concolor*), která se jako jedna z mála jedlí hodí i do měst, protože dokáže dobře odolávat exhalacím, na které jsou jiné jedle citlivé. Poznáme ji podle stříbřitě modrozelené barvy jehlic, které jsou typicky srpovitě zahnuté a dlouhé 4 až 6 cm. Velmi atraktivní je zerav obrovský (*Thuja plicata*), často vysazovaný na hřbitovech, který je také odolný vůči znečištěnému ovzduší. Další skupina dřevin rostoucích v parku má svůj původ na Balkánském poloostrově. Z těchto dřevin v parku najdeme smrk omoriku (*Picea omorica*) s nápadně úzkou korunou. Původně rostl pouze na malé ploše na středním toku řeky Driny v dnešní Bosně a Hercego-

vině a v Srbsku. Dnes se hojně vysazuje do parků a zahrad, protože dobře snáší městské prostředí a díky úzké koruně mu stačí k růstu malý okolní prostor. Z Balkánu pochází také lípa stříbrná (*Tilia tomentosa*) s hustě šedobíle chlupatým rubem listů. V parku najdeme mladé, nedávno vysazené stromky kaštanovníku jedlého (*Castanea sativa*). Plody kaštanovníku jsou oblíbené jedlé kaštiny typické pro předvánoční období. V horách Balkánského poloostrova je doma jirovec maďal nebo také kaštan koňský (*Aesculus hippocastanum*). U nás je to běžně vysazovaný strom, který se ale příliš nehodí do měst pro svoje křehké a snadno lámavé dřevo. V posledních letech jsou kaštiny v Česku a v celé Evropě ohrožovány klíněnkou jirovcovou, jejíž larvy parazitují v listech kaštanů a způsobují jejich předčasný opad. V horských oblastech Kavkazu přirozeně roste dub velkokvětý (*Quercus macranthera*) s tuhými kožovitými listy a smrk východní (*Picea orientalis*) s velmi krátkými jehlicemi. Z východní Asie z Číny pochází jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*). Odpradávná je pěstován v zahradách a dosud se často pěstuje jako okrasná dřevina. Atraktivní je především neobvyklým tvarem listů. V parku roste také cypřišek hrachonosný (*Chamaecyparis pisifera*), jehož domovem je Japonsko. Semena jsou uložena v drobných kulovitých šištících, které v zeleném stavu tvarem a velikostí připomínají semena hrachu. Odtud i jméno „hrachonosný“. Pro zájemce o cizokrajné dřeviny byla vydána barevná skládáčka „Exotické dřeviny v Zámeckém parku ve Valašském Meziříčí“, kterou je možné zakoupit v muzeu.

Domácí druhy dřevin

Exotické dřeviny v parku doplňují naše domácí stromy a keře. Stávající vzhled parku odpovídá přírodně krajinářskému parku anglického typu a u takového parku je snaha záměrně vytvořit přírodní motivy na omezené ploše. Proto je přítomnost domácích druhů dřevin nezbytná. Přírodně krajinářský park má působit dojmem citlivě upravené krajiny, která si zachovala svůj původní ráz. Zdejší park navozuje dojem původní karpatké dubohabřiny, která historicky pokrývala široké údolí Vsetinské i Rožnovské Bečvy a jejich větších přítoků. Druhové složení karpatské dubohabřiny vyplývá už z názvu, dominuje jí habr obecný a dub letní, zastoupena je i lípa malolistá, javor klen a zřídka také jilm drsný. Všechny tyto jmenované dřeviny v parku najdeme. Zastoupeny jsou

Kvetoucí liliovník tulipánokvětý (*Liriodendron tulipifera*)

Ůrechovec lysý (*Carya glabra*)

také další původní druhy javorů: teplomilný javor babyka (*Acer campestre*) a javor mléč (*Acer platanoides*), který roste v suťových a roklinových lesích. Listový řapík po utržení mléčí, odtud i jméno javor mléč. V Zámeckém parku roste několik mohutných exemplářů buku lesního (*Fagus sylvatica*). Najdeme zde kultivar s červenými listy „*Atropunicea*“ a také kultivar s převýslými větvemi „*Pendula*“. V parku nechybí ani dnes všudypřítomný smrk ztepilý (*Picea abies*). Smrk roste po celé severní polokouli, ale původní je v horských lesích a v rašelinistích, tedy na místech s vyšší půdní vlhkostí. V posledních více než 100 letech byl vysazován na různá stanoviště a tyto monokulturní porosty vykazují velkou ekologickou nestabilitu. Nevhodnost nízkých nadmořských výšek pro růst smrku můžeme vidět i na zdravotním stavu stromů rostoucích v parku. Na Valašsku je původní jen na nejvyšších vrcholech Beskyd.

Byliny v parku

Časné na jaře ještě před olistěním stromů rozkvétá v parku koberec prvních bylin – tzv. jarních geofytů. Pozoruhodná je jejich životní strategie. Svůj nadzemní životní cyklus, tedy listy a květy a plody musí dokončit během krátkého období časné na jaře, dokud se stromy neolístí a tím nezastíní tolik potřebné slunce. Po zbývajícím část roku přetrvávají

Buk lesní (*Fagus sylvatica*), kultivar s červenými listy *Atropunicea*

Koberce fialových květů časné na jaře tvoří dymnivka dutá (*Corydalis cava*).

v podzemních orgánech. Růstová aktivita se pak obnovuje až na podzim tvorbou kořenů a pupenů a pokračuje přes zimu až do opětovného jarního kvetení. Z ekologického hlediska je zajímavé, že jsou jarní geofyty vázány jen na některé typy listnatého lesa, zatímco v jiných se téměř nevyskytují. Typické jsou pro lužní lesy, dubohabřiny a bučiny. Proč v ostatních typech listnatého lesa nerostou? Životní strategie geofytů přináší i některé nevýhody, které předurčují jejich výskyt. Geofyty vyžadují vysoký obsah živin v půdě, potřebují totiž rychle vykvést a vytvořit plody. A výskyt geofytů ovlivňují i zimní teploty, nesmí být příliš nízké a zima nesmí trvat moc dlouho, aby rostliny stačily ještě během podzimu a zimy vytvořit pupeny a kořeny. Zámekský park záměrně navozuje dojem původního listnatého lesa – dubohabřiny. Z jarních geofytů kvetou v parku tyto druhy: sasanka hajní (*Anemone nemorosa*), dymnivka dutá (*Corydalis cava*), dymnivka plná (*Corydalis solida*), křivatec žlutý (*Gagea lutea*), orsej jarní (*Ficaria verna*) a velmi vzácně zapalice žlutuchovitá (*Isopyrum thalictroides*). Postupně se začínajícím rašením listů na stromech rozkvétají další hájové druhy: plicník lékařský (*Pulsatilla officinalis*), prvosenka vyšší (*Primula elatior*), hrachor jarní (*Lathyrus vernus*) a **pitulník žlutý** (*Galeobdolon luteum*). Ve vrcholném létě už je podrost parku zastíněn hustě olistěnými korunami stromů. V té době zde kvete jen velmi málo druhů, např.: zvonek broskvolistý (*Campanula persicifolia*), lipnice hajní (*Poa nemoralis*), jahodník obecný (*Fragaria vesca*), viola lesní (*Viola reichenbachiana*), kokořík mnohokvětý (*Polygonatum multiflorum*) a ohrožená lilie zlatohlávek (*Lilium martagon*). Tato statná, až 150 cm vysoká vytrvalá bylina kvete nápadnými nachově červenými květy od června do července. V Červeném seznamu ČR je lilie zlatohlavá zařazena ke vzácnějším druhům, které vyžadují další pozornost (kategorie C4), podle zákona je ale chráněna jako ohrožený druh (kategorie §3). V parku najdeme také známou léčivou rostlinu česnek medvědí (*Allium ursinum*). Tato vytrvalá bylina s podzemní cibulí a se širokými listy a nenápadnými bílými květy je typická svojí česnekovou chutí a vůní.

Houby v parku

Houby (*Fungi*) provází život každého stromu v parku od počátku až do jeho konce. Výsadní postavení zaujímají houby, které vytvářejí zvláštní oboustranně prospěšný vztah (symbiózu) s hostitelskou dřevinou – mykorrhizu. Podhoubí takových symbiotických hub doslova opřádá kořeny stromů a tím zvětšuje plochu jejich absorpce. Toto zvětšení usnadňuje rostlinám příjem vody a anorganických i organických látek z půdy. Kromě toho mykorrhizní houby zásobují kořeny vlastními metabolity – vitamíny a růstovými látkami. Povrch kořenů opředený podhoubím je navíc bariérou pro vstup mikroorganismů a tím chrání stromy před chorobami. Na oplátku od hostitelské rostliny získávají mykorrhizní houby produkty fotosyntézy – cukry a další organické látky. Tyto látky si houby samy neumí vyrobit. Z mykorrhizních druhů můžeme na podzim v parku pod stromy vidět velké množství nejrůznějších hub, vytvářejících vztah s hostitelskými dřevinami, jako např. ryzce (*Lactarius*), holubinky (*Russula*) nebo muchomůrky (*Amanita*). Další skupina hub jsou houby parazitické, které napadají živé dřevo, a houby saprofytické, které znehodnocují odumřelé dřevo. Ačkoliv nám připadá, že tyto houby působí značné škody, bez nich by to v přírodě prostě nešlo. Jsou nenahraditelné. Bez přítomnosti saprofytických hub by se lesy brzy zahltily odumřelým dřevem a životy zabudované do dřeva by se neuvolňovaly. Jediné houby (a některé bakterie) totiž dokáží opravdu účinně rozkládat celulózu a ani dřevokazný hmyz by bez pomoci hub příliš mnoho nedokázal. Saprofytické houby pomáhají také živým stromům zbavovat se odumřelých větví v koruně. V zámekském parku způsobuje nízký výskyt dřevokazných parazitických, ale i saprofytických druhů hub především péče o stromy. Poraněné stromy bývají velmi rychle ošetřeny ořezáním a nátěrem. Odumřelé dřevo je rychle odklizené, což neumožňuje ani rozvoj hub saprofytických (hniložijných). Z hlediska koloběhu látek ale není úklid odumřelého dřeva žádoucí, protože časem dojde ke snížení množství živin v půdě a stromy budou v souvislosti se špatnou výživou oslabeny. Hnojení biologickým odpadem přitom není možné na-

hradit umělými hnojivy, protože ta mění k horšímu fyzikální i chemické vlastnosti půdy a pro stromy by jejich použití mohlo být zničující. Ponechávání alespoň malého množství odumřelého dřeva pod stromy k zetlení by proto bylo určité prospěšné. Pokud nazíráme na strom jako na specifické prostředí (biotop), pak další význam hub spočívá v tom, že vytvářejí podmínky pro osídlení stromu dalšími organismy a jsou nejdůležitější součástí prvního patra potravní pyramidy, jejímž základem je strom. Na plodnice dřevokazných hub je svou existencí odkázána celá řada bezobratlých živočichů. Úkryt i zdroj bohaté a čerstvé potravy pro nová pokolení jim poskytují tvrdé stromové choroše, kůra porostlá vrstvičkou houbových vláken nebo plísňemi prosycené vlhké dřevo.

Obyvatelé parku – hmyz

Hmyz žijící v parku je vázán hlavně na prostředí starých stromů. Odborně se mu říká saproxylický či xylofágní hmyz. Pro dlouhodobé udržení populací dřevokazného hmyzu je nutná nepřetržitá nabídka stromů v různém stádiu odumírání. Každý druh hmyzu, ačkoli se to nezdá, je

Ještě v 70. letech 20. století v parku žil i náš největší brouk – roháč obecný (*Lucanus cervus*). Larvy tohoto brouka dorůstají velikosti až 10 cm a žijí v zemi, kde ožirají mrtvé dřevo listnatých dřevin, hlavně dubů.

specializovaný na odlišné druhy stromů, navíc různého stáří. V parku můžeme najít tři hlavní skupiny dřevokazného hmyzu. První skupinou je vázaný na osluněné proschlé větve. Proschlé větve jsou často napadeny krasci, např. krasec čtyřtečný (*Chrysobothris affinis*), či malými zelenomodrými druhy krasců rodu *Agrilus*. Velmi často se zde vyvíjejí červotoči a lýkožrouti mnoha druhů. Nejvíce je však druhů tesaříků, brouků s dlouhými tykadly. Na dubech žijí jako vosy zbarvení tesaříci duboví (*Plagionotus arcuatus*) a jim podobní tesaříci dubinový (*Plagionotus detritus*). Dalšího černožlutého, ale mnohem menšího tesaříka najdeme na lípách – kulošitník beraní (*Clytus arietis*). Ve větvích, ale i kmenech prosychajících smrků najdeme larvy tesaříků fialových (*Callidium violaceum*). Tito překrásně kovově zbarvení brouci rychle pobíhají po povrchu kůry. Části jsou i méně nápadné zbarvení tesaříci obecní (*Corymbia rubra*). Samičky toho druhu jsou červeně zbarvené, samci jsou slámově žlutí. V přírodě je můžeme najít na smrkových kmenech či pořezaném dříví v červenci a srpnu. Druhou skupinou je, jehož larvy žijí v zemi poblíž velkých stromů. Živí se tam většinou odumírajícími kořeny stromů nebo kořínky trav. Nejčastěji se jedná o chrousty několika druhů – nejčastější je chroust obecný (*Melolontha melolontha*). Larvy chroustů se vy-

víjejí 3-4 roky, poté se kuklí a zhruba každé 4 roky se hromadně líhnou – lidově se tomuto cyklu říká chroustí roky. Chrousti se samozřejmě vyskytují každý rok, je jich však výrazně méně než v chroustích letech. Masově v parku v červnu po západu slunce létají chroustci letní (*Amphimallon solstitialis*), kteří jsou pouze něco málo přes 1 cm velcí. Dospělí chrousti se živí listím, přes den se proto zdržují v korunách stromů. Poslední skupinou je žijící v dutinách starých stromů. Malé dutiny osidlují mnozí naši zlatohlávci – zlatohlávek zlatý (*Cetonia aurata*) či zdobenec skvrnitý (*Trichius fasciatus*). Dospělí brouci po vylihnutí pak opouštějí dutiny a najdeme je často na kvetoucích rostlinách. Přítomnost larev zlatohlávků v dutině poznáme podle jejich drobného trusu, který připomíná myši trus. Rozsáhlejší dutiny osidlují větší druhy vrubounovitých brouků – např. páchník hnědý (*Osmoderma eremita*) či zlatohlávek mramorovaný (*Liocola lugubris*). Tito vrubouni jen neradi opouštějí svou rodnou dutinu a většinou v ní po spáření a založení dalšího pokolení i umírají. Velmi často jsou doprovázeni potemníkovitými brouky, kteří se živí tlející dřevní hmotou. Vzácně se zde vyskytují druhy potemníků *Mycetochara axillaris* a potemník *Prionychus ater*. V mrtvém dřevě uvnitř stromu se vyvíjí kriticky ohrožení tesáříci *Rhamnusium bicolor* či kovaříci *Lacon quercus*. V dutinách si velmi ráda staví svá hnízda sršeň obecná (*Vespa crabro*), jejich společenství každý podzim zaniká a zimu přežívají jen oplozené samice. Ty na jaře znovu zakládají svá království. Spolu se sršní v dutinách žije široké spektrum dalších predátorů – střevlíků a drabčků. Například nádherně zbarvený huňatý drabčík sršní (*Velleius dilatatus*). V suchých dutinách si velmi často staví hnízda mravenci několika druhů. Mravenci jsou velcí dravci, kteří sežerou vše, na co přijdou. V takové dutině pak spolu s mravenci dokáže přežít jen velmi málo jiných organismů.

Obyvatelé parku – obratlovci

Mezi nejpočetnější obyvatele parku patří ptáci. Žijí zde běžné druhy, jako je brhlík lesní (*Sitta europaea*) nebo stehlík obecný (*Carduelis carduelis*). Nejhojnější je pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*) a několik druhů sýkor – sýkora koňadra (*Parus major*) či sýkora modřinka (*Parus caeruleus*). Z větších ptáků si v parku staví otevřené hnízdo holub hřivnáč (*Columba palumbus*). Mezi stabilní obyvatele parku patří šplhavci žluna zelená (*Picus viridis*) a strakapoud velký (*Dendrocopos major*). Činností těchto ptáků vznikají dutiny v oslabených místech kmenů, které slouží buď jako spížiřiny rozličných dalších živočichů (plchů a veverek), nebo se z nich stávají hnízdní dutiny. V těchto dutinách hnízdí mnohé druhy menších ptáků. Sýkory či brhlíci si dokážou svým vlastním zobákem předpřipravenou dutinu upravit podle svých vlastních představ. Tyto hnízdní dutiny pak mohou stát na počátku vzniku velkých, rozměrných dutin, ve kterých může hnízdit například sova puštík obecný (*Strix aluco*). Taková dutina si pak žije již svým vlastním životem. Činností hub, členovců, hmyzu a dalších obratlovců se postupně zvětšuje směrem do stran i nahoru a dolů v kmeni. V rozlehlejších dutinách si staví hnízda a přezimují hlodavci – veverka obecná (*Sciurus vulgaris*) a plch lesní (*Dryomys nitedula*). Zajímavým hlodavcem je myšice lesní (*Apodemus flavicollis*), upravující si svá hnízda taktéž v dutinách stromů, pa-

řezů či mezi stromovými kořeny. Vlastní podzemní nory vyhrabává jen vzácně. V dutinách stromů si vytváří i zásoby potravy (různá semena) na zimu. Prostory vzniklé odstávající kůrou velmi rádi osidlují netopýři, kteří zde tráví denní čas odpočinkem. Ukrytí, které si mohou vybrat, jsou někdy tak maličké, že by člověk nevěřil, že se zde může dospělý netopýř schovat. Netopýři samozřejmě obývají i dutiny a praskliny vytvořené jak činností ptáků, tak i silným větrem či jinou katastrofou. Mezi nejběžnější druhy netopýřů, které v parku můžeme potkat, patří netopýř rezavý (*Nyctalus noctula*), který v létě obývá stromové dutiny, či netopýř večerní (*Eptesicus serotinus*), lovcí potravy v parku i mezi budovami ve městě. Pro podporu všech druhů obratlovců je vhodné, aby byl park co nejčlenitější a poskytoval různá ukrytá zákoutí, kde by se živočišné mohly ukrýt, odpočívat či vyvádět mladé. Přílišnou péčí o park (odstraňováním veškerého odumřelého dřeva, ořezy proschlých větví stromů, úklidem všech padlých větví, listů a trávy) vyháníme tyto nájemníky z parku pryč. Skácením starého stromu a následným vyřezováním pařezu sice přispějeme k estetické dokonalosti parku, přicházíme však tak o to nejzajímavější, co můžeme v klidu na lavičce v parku pozorovat. Šplhající veverky, na jaře namlouvající se ptáky či v podvečer spokojené funícího ježka.

Vliv parku na člověka a jeho městské prostředí

Park poskytuje nepřeberné množství pozitivních dopadů na psychické i fyzické zdraví lidí. Lidé mohou v dobře udržovaném parku odpočívat, čerpat životní energii z klidu okolního prostředí. Mohutné solitéry různých druhů dřevin působí dojmem „krásna“ snad na každého. Parku si každý může najít své místo, kam rád uniká z ruchu okolního města, zvláště když do prave přírody je trochu daleko. Park se svým zapojeným porostem dřevin pozitivně ovlivňuje okolní mikroklima. Zvyšuje hlavně relativní vzdušnou vlhkost. Ke zvyšování vzdušné vlhkosti dochází odparem z půdy a transpirací rostlin, dále odparem rosy z kondenzované na povrchu vegetace a odparem zachycených srážek. Tento proces můžeme

pozorovat po dešti, kdy se z lesů tzv. kouří. Nejedná se ale o kouř, ve skutečnosti je to vodní pára, která se odpařuje z vegetace. Stromy také snižují prašnost ve městech. Díky navzájem překrývajícím se listům výrazně zvyšují plochu vegetačního povrchu. Na všechny malé plošky listů se zachytávají prachové částice. Stromy tak působí jako filtr, který zachycuje část velmi jemného prachu. Ten představuje největší zdravotní riziko. Dráždí a poškozuje dýchací ústrojí a vážou se na něj další škodliviny včetně rakovinotvorných látek. Park přispívá také ke snižování hluchosti. Větve a listy dřevin dokážou zastírat množství nepříjemných až škodlivých civilizačních zvuků, kterých je jinak město plné. V parku naopak může návštěvník naslouchat přirozeným zvukům – např. zpěvu ptáků. Jako místa klidu a relaxace byly parky zakládány. I dnes bychom měli zachovat jejich funkci klidové zóny, zvláště když stále narůstá hluchost z husté automobilové dopravy. Stromy vylučují kyslík a také řadu látek s bakteriostatickými a repelentními účinky, které blahodárně působí na lidský organismus. Kvetoucí stromy dokážou velmi intenzivně provonět vzduch nejen ve svém okolí, ale vůně květů je větrem roznášena do okolí daleko širšího. Jistě nebezpečí je ve zvyšování alergizujících látek – pylů v ovzduší. Rostliny produkující nejagresivnější pyly v parku většinou nerostou a ani nejsou typickými parkovými rostlinami (bez černý, ambrózie, bříza) či jsou pravidelně koseny (trávy). Pobyť v parku může být i nebezpečný. Pomineme-li záležitosti, za které park nemůže, jako je možnost přepadení a okradení, tak se jako nejzávažnější jeví úraz spadlou větví či přímo vyvráceným stromem. V parku je velké množství starých stromů, které se hlavně ve vichřicích, bouřkách a po předešlé bohaté sněhové nadílce mohou zlomit či vyvrátit. S tímto je nutné v parku počítat. bychom potlačili veškerá rizika, nebyl by dále park parkem. Soudný člověk proto za vichřic do parku nechodí, ani se neschovává pod jeho stromy před přívalovými dešti.

Text byl zpracován s pomocí scénáře k výstavě Zámecký park ve Valašském Meziříčí autorů J. Tkačíkové a L. Spitzera.

Podzim v parku

Foto: k článku T. Kašpar

Kamenolom Niva

Foto z archivu autorky

Ve fosilním záznamu se často zachovávají kromě zkamenělin organismů i stopy po jejich činnosti označující se jako ichnofosilie. Studium ichnofosilií výrazně napomáhá možnosti sestavení paleoekologických a paleogeografických rekonstrukcí. S jejich pomocí lze tedy učinit odhady o hloubce dna, podmínkách prostředí, o obsahu kyslíku, teplotě či slanosti pravěkého oceánu, a to dokonce i tehdy, když neznáme přímo původce stop. Lokálně je lze využít ke stratigrafickým účelům. Patří sem stopy po odpočinku, po lezení, po pastvě, po projíždání sedimentu, po úniku, obytné struktury atd.

Nesmírně důležité jsou ichnofosilie v případech, kdy se nezachovají zkameněliny organismů, např. když jsou schránky rozpuštěny ještě před fosilizací (= proces proměny ve zkamenělinu), nebo když se díky hrubozrnnosti sedimentu nemohou dobře zachovat (písky a štěrky schránky většinou rozdrtí). Což je právě i případ flyšových hornin, jež jsou díky svému převážně hrubozrnnějšímu charakteru chudé na zkameněliny.

DEMEK, J. a kol. (1987): Zeměpisný lexikon ČR, Hory a nížiny. - Academia. Praha
ELŠNEROVÁ, M., KRIST, J. & TRÁVNÍČEK, D. (1996): Chráněná území okresu Zlín. – Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Zlín. 69 pp.
CHLUPÁČ, I. a kol. (2002): Geologická minulost České republiky. – Academia. Praha

Flyše nejsou plyše ani v Hostýnkách

Jana Šušolová

V tomto krátkém povídání se seznámíme s geologickým podložím Hostýnských vrchů, vysvětlíme si pojem flyš a podíváme se, jaké zajímavosti v něm lze najít a co vše z něj lze vyčíst téměř jako z poutavé knihy.

Hostýnské vrchy, stejně tak jako celý Zlínský kraj, jsou z hlediska geologického součástí flyšového pásma vnějšího karpatského oblouku. Na geologické stavbě se nejvíce podílejí usazeniny starších třetihor magurského příkrovu. Magurský příkrov je na Zlínsku zastoupen bělokarpatko-oravskou, bystrickou a račanskou jednotkou a jen nepatrně sem ze severu zasahuje ždánická jednotka. Tyto dílčí příkrovy jsou přes sebe místy přesunuty a navíc v rámci každé jednotky existují ještě další přesmyky. Pro lepší představu by se to dalo s lehkou nadsázkou přirovnat k těstu, které se zpracovává, překládá, rozkrájí a nakonec opět slepí dohromady do jedné masy. Do račanské jednotky patří i soláňské souvrství, které je hojně právě v Hostýnských vrších. Toto souvrství se výrazně projevuje na morfologii terénu. Jeho svrchní část je tvořena hrubozrnnými pískovci a písčitymi slepenci, které místy vystupují na povrch a vytvářejí skalní útvary.

A co je to ten FLYŠ? Samotný pojem pochází z německého slova fließen, což znamená téci. Vznikl skluzem nahromaděných usazenin z okraje mořského šelfu směrem dolů po mořském svahu a jejich usazením na mořském dně. Usazeniny se na sebe poskládaly v různé mocných vrstvách podle zrnitosti, od nejhrušších dole (slepence, pískovce, písky) po nejjemnější nahoře (jíly, jílovce, prachovce). Tyto sedimenty se rytmicky střídají a jsou rozlámány do mnoha bloků.

Krásnou ukázkou flyše lze najít např. v kamenolomu Niva. Nachází se na úpatí Hostýnských vrchů, nedaleko Bystřice pod Hostýnem. Jsou zde odkryty horniny patřící do hostýnských vrstev soláňského souvrství. Tvorba těchto usazenin nastala již koncem druhohor. Lomová stěna je zhruba 60 m mocná. Vystupují v ní vápnité pískovce v lavicích až několik metrů mocných, se slabými vložkami vápnitých jílovců. Vyskytují se tu zajímavé příklady sedimentace flyšových vrstev, jako koryta, vyklínování vrstev atd. Velmi časté jsou zde různé nerovnosti vrstevních ploch mechanického i biologického původu. Z kamenolomu Niva byl použit základní kámen pro Národní divadlo z roku 1868 a základní kámen na stavbu katedrály sv. Václava v Olomouci.

V dobách, kdy nedocházelo ke skluzům a hromadění usazenin, probíhala eroze mořského dna. Na povrchu usazenin se vytvořila řada různě hlubokých stružek a kanálků. Poté opět došlo k novým skluzům a pohybu materiálu, při nichž byly tyto stružky a kanálky vyplněny novými usazeninami. Vytvořily se jakési odlitky oněch nerovností mořského dna. Svými někdy až bizarními tvary mohou připomínat cokoli, třeba i kosti. Záleží pouze na vaší fantazii. Tyto nerovnosti mechanického původu nazýváme mechanoglyfy. Využíváme jich při určení stratigrafické posloupnosti (časový sled ukládání vrstev). K mechanoglyfům patří např. čeřiny.

Flyšové střídání pískovců a jílovců

Odlitky proudových textur

Čeřiny

MARIE BOGNEROVÁ

malířka, kreslířka, ilustrátorka a restaurátorka

* 29. 3. 1931 Valašské Meziříčí

† 18. 2. 1997 Valašské Meziříčí

Alena Podzemná

Marie Bognerová vyrůstala v rodině, která ji ovlivnila svou tvůrčí atmosférou. Otec Adolf Bogner byl sklářem, narodil se jako dvanácté dítě sklářského dělníka, který se do Valašského Meziříčí dostal z Čech. Byl povolán do nově založených skláren v Krásné nad Bečvou v druhé polovině 19. století. Adolf Bogner už jako školák skládal hry pro dětské divadélko. Byl členem Spolku katolických tovaryšů a podílel se na práci divadelních ochotníků jako recitátor, herec i autor. V roce 1898 vydal sbírku básní *Dělník zpívá*, rezignoval na činnost ve sklárnách a věnoval se herectví, próze a dramatické tvorbě. Byl autorem více než padesáti lidových divadelních her, které obohacovaly repertoár mnohých ochotnických scén, včetně těch domácích ve Valašském Meziříčí. Adolf Bogner byl autor velmi pohotový, reagoval na poptávku diváků, psal veselohry, frašky, romantické příběhy i příběhy pro děti, náboženské hry a sociální dramata. Mnohé jeho práce byly uveřejňovány v novinách a časopisech a přes dvacet nářečních aktovek zaznívalo i jeho hlasem z rozhlasu. Své náměty často čerpal ze života obyvatel Valašska, také sklářů, a mnohá díla věrně tlumočila místní svébytné jádro nářečí. Některé své krátké prózy kofenil humornými vzpomínkami na svou vlastní dětskou práci ve sklárnách, na barvení skla zlatem a archeologické výzkumy, které prováděl zakladatel meziříčského muzea P. Eduard Domlůvil za součinnosti „mladého badatele“ v okolí města Valašského Meziříčí. (V naší hůti, Řemeslo má zlaté dno, povídka *Poklad Pátera Domlůvily* – uveřejněná v knize *Z valašských kútů*). Uváděním jmen sklářů, popisem hlavních protagonistů a ostatních reálií se z těchto prozaických dílek staly velmi cenné sociální a kulturní dokumenty.

Bezpochyby to byly právě vypravěčské nadání a bohatá obrazotvornost otce, spolu se zázemím sklářské rodiny a působením starostlivé matky, které již od dětských let podněcovaly a usměrňovaly myšlenkový svět Marie Bognerové. Již za studií na gymnáziu ve Valašském Meziříčí navštěvovala akademického malíře Jana Obšila z Ostravy, který ji seznámil se základy malířského řemesla. Po maturitě odešla do Prahy, kde studovala v letech 1950 – 1955 na Akademii výtvarných umění u profesora Vratislava Nechleby (1885-1965), představitele programově pojímaného akademismu, který na sebe již v časném mládí upozornil brilantní schopností technicky precizního malířského přednesu.

Vratislav Nechleba byl dlouholetým profesorem pražské Akademie a jeho školením prošla celá řada adeptů figurální a portrétní malby. Pouchil se na staromistrovské malbě Rembrantova okruhu a svým dokonale technicistním portrétním uměním živěným psychologizačním postřehem se dovedl pohotově vcítit do osobní mentality portretovaného a podtrhnout ty rysy, které sám zobrazovaný objekt pokládal u sebe za společensky nejpůsobivější (dr. Karel Kramář). Jeho umění sloužilo oficiálním reprezentačním potřebám české společnosti první poloviny 20. století a bylo ceněno, i když stálo mimo proudy moderní tvorby sledující jiné cíle.

Marie Bognerová se na akademii zdokonalila především v kresbě. Její suverénní zvládnutí stojí za úspěchem malby, jež byla podřízena vzoru učitele ve výrazu temnosvitu s efektním osvětlením, podloženým hmotnou strukturou barvy, plasticky modelující tvar za pomoci bohatých lazur, v iluzivně optické traktaci modelu, dokonale zvládnuté anatomii postav a promyšlené kompozici. Snaha o vystižení individuálních proporcí hlavy a figury provázela Marii Bognerovou i ve studiu proporcí krajiny a v prozkoumávání jejich anatomických zvláštností. Později, po odchodu z akademie a návratu do Valašského Meziříčí, a posléze po přestěhování do Valašské Bystřice rozvíjí i žánr městské a krajinné veduty, jemuž zůstane, vedle portrétního a zátiší, věrná až do konce svého života.

Studium starých výtvarných technik, klasických malířských postupů a znalosti v oboru dějin výtvarného umění prohloubené ve dvou dalších letech prodlouženého pobytu na pražské Akademii, přivedly Marii Bognerovou k restaurování kostelních obrazů. Je také její zásluha, že se v roce 1956 dostal do Prahy k průzkumu mariánský obraz z poutního kostela v Zašově u Valašského Meziříčí, v němž byla posléze shledána vzácná, pozdně gotická desková malba z 15. století.

V průběhu tří letních měsíců v roce 1972 prováděla čištění šesti soch a tří rozměrných oltářních obrazů ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie v obci Kvasice u Kroměříže. Svými znalostmi a pronikavým postřehem se zasloužila o určení barokního malíře Václava Vavřince Reibera jako autora tamních monumentálních prací a přesně také rozpoznala blízkost jeho

tvorby s prací jeho velkého vzoru Petra Brandla.

Možná, že to byla právě tato velmi blízká setkání s tvorbou starých mistrů, kterou si Marie Bognerová při svých záchovných a oživujících misích, tak říkajíc, velmi blízce a dopodrobna opticky a hapticky osahala a ověřila, a která i ji vedla k uvolňování temnosvitného pojetí malby barvou i světlem ve smyslu původního italského luminismu i důraznějším rukopisným podáním. A nebyl to vliv pouze barokní a rokokové malby, ale především umělecký směr 2. pol. 19. stol. impresionismus se svou svěží a rozjasněnou barevností a rychlým a spontánním rukopisem a další moderní směry, kladoucí důraz na funkci barvy, který ovlivnil malířku v jejím projevu. Tento posun je nejlépe vidět, srovnáme-li práce z padesátých let namalované ještě na akademii a pod vlivem studia, s portréty, zátišími, vedutami a krajinnomalbou namalovanými v letech pozdějších.

V autoportrétu z r. 1952 rezignovala na průčelní zachycení své tváře a vzdala se tak sugesce bezprostředního kontaktu s divákem. Zachytila splývavou a hladkou malbou až monumentálně a reprezentativně svůj světlý bledý obličej s dlouhými vlasy z profilu a nechala jej kontrastně, přesto však neosobně a neúčastně vystoupit z temného pozadí. Ke své podobizně, také z profilu a s vlasy vyčesanými do charakteristického drdůlku, se vrátí později a učiní z ní, s rukou podpírající tvář, ve spojení s domácenským zátiším s mlýnkem a kávou, jinou, mnohem intimnější, světelně a barevně projasněnou výpověď o své osobě. Změní také svůj duktus ve smyslu odlehčení a větší bezprostřednosti malířského přednesu.

Jako sevěřeně dramatický útvar komponuje malířka svou závěrečnou diplomovou práci „*Divka zasažená bleskem*“. Několik dvojic postav svírajících prstenec kolem mrtvé dívky a na temném pozadí tvořeném masivem horského hřebene, v němž můžeme tušit podobu Radhošťského masivu a Černé hory, a troskami pohořené chalupy, vystupuje z popředí obrazu jako v reliéfu. Plastická hmotnost hor a země spolu s pádnou tělesností figur a několika záblesky bílé barvy v temnosvitu umocňují epický a dramatický obsah obrazu. Na prostoru mohutného přírodního jeviště se střetává lidský osud s vesmírnými silami.

Kosmické a nebeské téma zdolávala Marie Bognerová také v nelehkém zadání monumentální nástěnné malby v prostorách hvězdárny ve Valašském Meziříčí. Do mělké kopule o průměru 260 cm namalovala mapu nebeské severní polokoule a zvěrokruh, zodiak, realistickou kruhovou

Kostel ve Valašské Bystřici, akvarel na papíře, 21 x 31 cm, ObÚ Val. Bystřice

kompozici v hybném rotujícím prolínání figur a zvířat, přesto zřetelnou sestavu obrazů, které jednotlivé měsíce personifikují a alegorizují. Malířka porozuměla zodiaku jako vyjádření poznané zákonitosti času, jemuž podléhá vesmír, Země a život. Vdechla své představě podobu realistických obrazů známých již od antiky, přiřazujících dvanácti měsícům v roce dvanáct zvěrokruhových znamení nazvaných podle souhvězdí, jimiž Slunce během roku prochází. Na pozadí modravé a stříbřitě opalizující nebeské klenby s mraky pobíhá a proplová okřídlený kůň, velký medvěd, lev a zvolna pluje labuť. Pro postavy Střelce a Panny našla předobrazy v osobách tehdejších zaměstnanců hvězdárny.

Ve své tvorbě se Marie Bognerová vždy snažila spojit v harmonický celek kresbu a malbu. I když se v mnoha případech jednalo o téměř monochromní lavírovanou kresbu, přesto v ní hrála důležitou roli nuancovaná, měkce odstupňovaná lazura šedé. Malířská složka rezonuje také v rychlých a suverénních kresbách, ve způsobu využití různě hustých šrafur a proměnlivé tloušťky linií, které zajišťují kresbě jistou míru barevnosti. V ilustracích knih Kamila Bednáře – Pohádka o stéblu, měchýři a bačkoře, Pohádka o dvou mrazících a Zuzanka a mořeplavci na Vltavě, uplatnila malířka lehkou a jakoby čerchovanou kresbu, v jejíž sítinách uvízly průzračné akvarelové lazury v akordech modré, zelené, žluté a červené, představující stavební prvek modelace objemů figur, přírodnin, věcí, krajiny a architektury. Ilustrace a také některé žánrové obrázky nepostrádají jemný, humorný až karikaturní nádech, jenž ovšem nenarušuje kompozici s typickou stylizací brilantně zvládnutých figurálních a ostatních motivů.

Téměř dokumentární charakter má cyklus akvarelů a monumentální obraz věnovaný sklářům a jejich práci. Plochy obrázků jsou zabydleny konkrétními postavami zaujatými svou nelehkou řemeslnou a uměleckou činností, včetně učňů – „odnašíků“ a dalších žáků, kteří sledují výkon mistrů. Valašskomeziříčská sklárna, která žel, od r. 2004 již neexistuje, má díky velmi osobnímu a rodovému zájmu autorky v těchto obrazech svůj nehybnoucí pomník.

V roce 1969 se třinácti lavírovanými kresbami městských vedut Valašského Meziříčí připojila k poetickému textu Jiřího Demla pro upomínkovou knížku „Valašské Meziříčí“. Svižně a dynamicky v nich vykreslila krajinné, společenské a kulturní dominanty města, jak je osobně zaznamenávala, prociťovala a ověřovala svou předchozí malířskou a kreslířskou tvorbou. Je cenné a nejen z výtvarného hlediska, že zachytila zvláštní a typický kolorit míst ve městě a jeho okolí, z nichž mnohá se v průběhu tří desetiletí zcela změnila. Dvěma kresbami doprovodila drobnou publikaci, která vyšla v roce 1982 ke stému trvání mužského pěveckého sboru Beseda.

Marii Bognerové se v průběhu její usilovné tvůrčí činnosti podařilo dospět ke značné míře abstrakce a zjednodušení. Ovládla umění zkratky, redukce viděného a umění náznaku. Abstrahování ji přivedlo k větší jednoduchosti a k plošnému vyjadřování plastických objemů. Nikdy však nezanedbala kontury na plochách svých kreseb i maleb, protože věděla, že výtvarné napětí se soustřeďuje právě na hranicích věcí, ve styčných pásmech, které jsou nejcitlivějšími místy, kde se kresba a malba aktivizuje.

Svatební fotografie rodičů

Marie Bognerová v tanečních šatech

Poznámka redakce:

Fotografie a velká část obrazů je umístěna v Pamětní síni Marie Bognerové na Obecním úřadu ve Valašské Bystřici, který se stal vlastníkem umělecké pozůstalosti malířky po její smrti v r. 1997

Olejovou malbu zvláště portrétů a zátiší nadala jen pro sebe typickým opalizujícím perleťovým nádechem, který tu osobitě transformovanou jevovou skutečnost usvědčuje z neobyčejné křehlosti a pomíjivosti. Stříbřitou snovost vykazují i obrazy čtyř ročních období z roku 1983, které jsou umístěny v obřadní síni Obecního úřadu ve Valašské Bystřici. Malířka figuralistka se zmocnila tématu s použitím alegorií vycházejících z tradice valašské lidové kultury, která je zatlačována do pozadí zcela novým názorem. Postavy svých děl zpodobnila v krojích světlou pastelovou barevností, zalidnila jimi důvěrně známou krajinu se staveními, oslavila v nich soužití rodiny, rodičovství, které sama nikdy neprožila, a krásu místa, které pro ni bylo domovem.

Poučena tradicí barokní malby zastávala Marie Bognerová moderní realistickou tvorbu respektující výdobytky především francouzského moderního malířství. Osvobodila malbu od příliš-

Marie Bognerová s rodiči

Fotografie Msgre. prof. Josefa kardinála Berana s požehnáním a poděkováním za dar, který získal od malířky při návštěvě Valachů v r. 1964 v Mukařově, po své protiprávní 14 leté internaci

né učenosti a rétoriky, ponechala jí pouze jemné narativní prvky, aby se jako malba mohla stát sama sebou a působit svými nejvlastnějšími prostředky – barvou na ploše plátna. Malířčina neobyčejně bohatá umělecká závěť však ještě čeká na podrobnější zhodnocení.

Mamka, 1952, olej na plátně, 42 x 32 cm, ObÚ Val. Bystřice

Autoportrét, 1952, olej na plátně, 50 x 39 cm, ObÚ Val. Bystřice

Starý řemeslník, 1952, olej na plátně, 80 x 65 cm, ObÚ Val. Bystřice

Dívka zasažená bleskem, 1952, olej na plátně, 96 x 136 cm, ObÚ Val. Bystřice

Severní obloha, Zvěrokruh, nástěnná malba v mělké kopuli hvězdárny ve Valašském Meziříčí, průměr 260 cm

Jízda na saních, 1961, kresba akvarel na papíře, 17 x 13 cm, ObÚ Val. Bystřice

Nákup kaprů, 1962, kresba akvarel na papíře, 16 x 11 cm, ObÚ Val. Bystřice

Valašské Benátky, 1968, kresba tuší na papíře, 20 x 29 cm, MRV Val. Meziříčí

Zima, 1983, olej na plátně, 100 x 80 cm, ObÚ Val. Bystřice

Poprsí dívky v kroji, pastel na papíře, 40 x 29 cm, ObÚ Val. Bystřice

Autoportrét, 1975, olej na plátně, 59 x 35 cm

Hráči šachu, 70. léta, olej na plátně, 45 x 65 cm, ObÚ Val. Bystřice

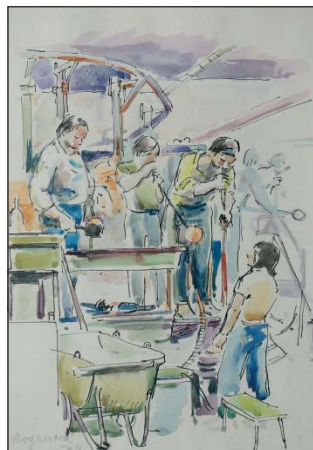
Čtenáři, 1975, olej na plátně, 40 x 51 cm, ObÚ Val. Bystřice

Portrét děvčátka, olej na plátně, 1991, ze soukromé sbírky

Skláři při práci, 1979, kresba akvarel na papíře, 32 x 24 cm, ObÚ Val. Bystřice

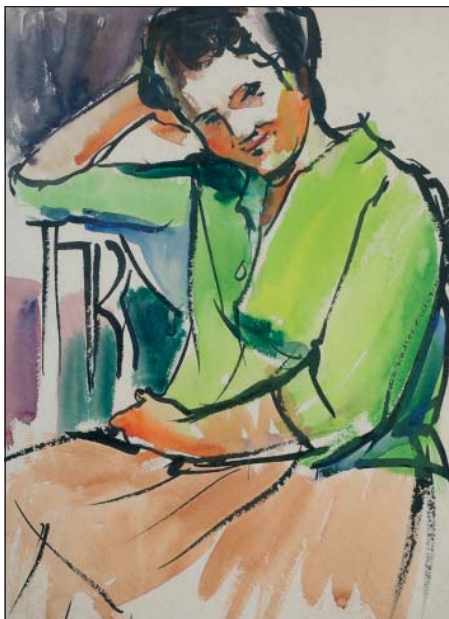
Skláři, 1979, kresba akvarel na papíře, 32 x 24 cm, ObÚ Val. Bystřice

Skláři, 1979, olej na plátně, 94 x 140 cm, MRV Val. Meziříčí

Autoportrét, 70. léta, akvarel na papíře, 41 x 30 cm, ObÚ Val. Bystřice

Sedící dívka v zeleném, akvarel na papíře, 41 x 33 cm, ObÚ Val. Bystřice

Zátiší s lasturou, olej na plátně, 80. léta 20. stol., ze soukromé sbírky

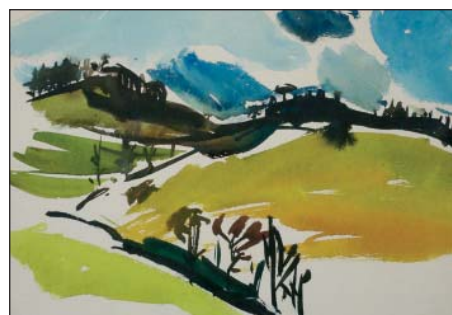
Pletoucí žena, 70. léta, akvarel na papíře, 51 x 40 cm, ObÚ Val. Bystřice

Kostel sv. Jakuba, 1969, lavírovaná kresba tuší na papíře, 20 x 29 cm, ObÚ Val. Bystřice

Krajina se stromy a chalupami, akvarel na papíře, 21 x 31 cm, ObÚ Val. Bystřice

Krajina s loukou, akvarel na papíře, 21 x 31 cm, ObÚ Val. Bystřice

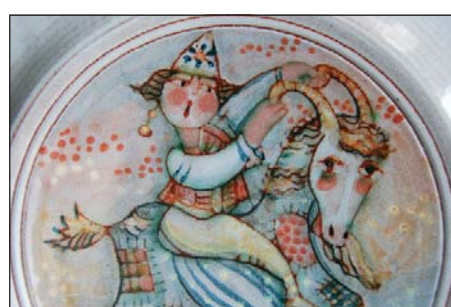
Poezie v srdci a tvorbě Ludmily Vaškové

Milada Fohlerová

Tvorbu Ludmily Vaškové asi nejlépe vystihuje malovaný keramický zvoneček. Ten v sobě totiž ukrývá tři velké lásky a zároveň tři odvětví umění, jimž se tato výtvarnice věnuje – malbu, keramiku a hudbu.

Z prodejní expozice na jarmarku ve Vizovicích, srpen 2009

Ukázky techniky zdobení do surové glazury

Ukázky keramiky zdobené kobaltem

L. Vašková v domácí keramické dílně, 2007

Malování letní kytice, červenec 2009

Dřevorubci, 2008 akvarel, ilustrace ke knize Jak šel Janek do světa učít se řemeslu

Vítej doma, 2009, akvarel, 13x18 cm, ilustrace ke knize Jak šel Janek do světa učít se řemeslu

Slunovrat, 2009, akvarel, 27x36 cm, ilustrace ke knize Jak šel Janek do světa učít se řemeslu

Zakleté prince, 2008, akvarel, 34x39 cm, ilustrace ke knize Kouzelné bytosti zpod Radhoště

Masopust, 2009, akvarel, 62x49 cm

Zakletý, 2008, akvarel, 19x26 cm, ilustrace ke knize Kouzelné bytosti zpod Radhoště

V muzeu moderního umění v Saint Paul de Vence, září 2009

Ilustrátorka, keramička a zpěvačka Ludmila Vašková, která letos oslavila významné životní jubileum, se narodila 30. 6. 1959 v obci Hovězí nedaleko Vsetína. Z jejich děl na nás dýchá pohádkový svět viděný dětskýma očima. Inspirace rodným krajem a jeho tradicemi je z její tvorby patrná. „Možná, že moje cesta k práci, kterou se celý svůj dosavadní profesní život snažím dělat, se začala odvíjet už v mém dětství. U nás doma se hodně muzicírovalo a také se vyprávěly příběhy. O velikonočních a vánočních svátcích jsem slyšela v našem kostele hudbu starých mistrů, kterou za doprovodu varhan zpíval vesnický pěvecký sbor složený převážně z učitelů, k nimž patřil i můj otec. Koncem zimy pak pravidelně procházel od dědiny do údolí průvod rozšafných muzikantů v pestrých kostýmech, vyhrávali, nesli basu – byl totiž masopust. Také si dobře vzpomínám na tradiční svatby se všemi rituály za přítomnosti falešných nevěst a přestrojených sousedů. Tyto prožitky z dětství vnímám dodnes, neboť jsem si je uložila do své mysli jako obrazy.“

Všestranný umělecký talent započala rozvíjet ve vsetínské lidové škole umění, kam ji rodiče přihlásili nejprve na hudební obor – klavír a zpěv. „Já jsem ale pokukovala ještě po jiných dveřích, viděla jsem tam za nimi jiné děti, jak malují. Žadonila jsem, abych mohla chodit i tam, nejlépe místo hodin klavíru, což samozřejmě neprošlo. Na výtvarný obor jsem začala docházet, ale vždycky až po klavíru. Paní učitelka Jaroslava Franková dobře věděla, čím zaujmout převážně vesnické děti a jak je povzbudit k odvážnému tvoření. Tiskli jsme linoryty - na zemi prošlapáváním vyrytých matric na papír, neboť tiskařský lis jsme neměli. Dokonce jsme i modelovali ze zvláštního těsta připraveného z mouky, pilin a vody. Zaschlé reliéfy a figurky jsme pak po týdnu vydlabávali, aby tak vznikly duté tenkostěnné plastiky. Tyto roztočivé výtvarné tvory jsme pak pomalovávali temperovými barvami. Doma, z opravdového jilu, nalezeného ve výkopu na zahradě, jsem donekonečna

zkoušela vytvořit své první nádoby. Sušila jsem je na slunci – ejhle moje první keramika. Toto mé velké snažení mě opravdu nadchlo, mívala jsem hlinu ve vlasech i za ušima.“

Také její následující životní cesta vedla ve slépejších Múz. V letech 1974 – 1978 studovala grafiku a ilustraci na SUPŠ v Uherském Hradišti u akad. malíře Františka Nikla, na nějž dodnes ráda vzpomíná. „Díky našemu panu profesorovi jsme často slyšovali, jak moc důležité je na zadaném tématu neustále pracovat. Říkával, nebudte povrchní a denně kreslete aspoň několik čar. Když nás korigoval, radíval nám, když to nejde dál, všechno smažte, to dobré tam zůstane. Ilustrovat jsme se učili vyvoláváním vlastní intuice na základě čteného textu. S vybranou představou jsme pak dále pracovali. Ráda jsem si vybírala figurální témata, vzpomínám si, když jsem si zvolila k ilustrování pohádku Kráska a zvíře, radil mi pan profesor u bytosti zakletého prince ještě více zveličit a protáhnout všechny zvířecí atributy, abych docílila co nejhrůzostrašnějšího účinku, zatímco u krásky mělo postačit jen něžné zaoblení v měkkých barvách. Stejně významné však byly grafické techniky, jejichž technologiím jsme postupně přicházeli na kloub. V naší dílně stávaly mohutné staré knihtiskové stroje, lisy na hlubotisk a také velké těžké vápencové kameny, určené k tisku litografie.“

Z vernisáže v Rožnově pod Radhoštěm s Janem Zúbkem (vlevo) a otcem Janem Pončíkem (vpravo)

Další putování za studiem už nebylo tak přímočaré. Přála si pokračovat na VŠUP v Praze, kam ovšem nebyla přijata. „Ocitla jsem se tedy na PdF v Olomouci – obor výtvarná výchova a ruský jazyk, což byla ten rok jediná možná kombinace studia. Zde jsem se na výtvarném oboru setkala s akad. soch. Zdeňkem Přikrylem, člověkem velmi čínorodým, pracujícím nad rámcem školy, který pro nás připravoval zajímavé pořady o sochovém sochařství v Divadle hudby. Tento sochař mě zasvětil do práce s modelovací hlinou, dozvěděla jsem se, jak modelovat hlavu, reliéf. Tenkrát jsem se rozhodla, že hlinu jako výtvarný materiál jen tak neopustím. Toto mé rozhodnutí trvalo i v době, kdy jsem studium předčasně ukončila.“

Své umělecké nadání a studii nabyté zkušenosti posléze uplatnila i v zaměstnání – jako výtvarnice nastoupila nejdříve do rožnovské textilky Loana, v roce 1983 pak do Valašského muzea v přírodě. „V Rožnově v polovině osmdesátých let, během mé druhé mateřské dovolené, nastala konečně příležitost věnovat se keramice. Zatímco modelovat z hlíny jsem mohla průběžně kdykoliv, u užitkové keramiky bylo nutné ihned po zvládnutí točení na hrnčířském kruhu postavit keramickou pec na vypalování. Toužila jsem zjistit, jak používat glazury a další přípravky, které mi

tenkrát v ruksaku na zádech přivážel z Prahy můj spolužák a kamarád Marius Kotrba, který v té době studoval sochařství na AVU. Materiály, které má dnes k dispozici každá základní, ne-li mateřská škola, byly totiž tehdy naprosto nedostupné. Můj zápal pro keramiku byl však velký, snad proto se mně nakonec přece jen podařilo překlenout přes mnohé technologické potíže. Nejdříve jsem si dala za cíl vytvořit vlastní hrnky a misky do naší domácnosti. Od užitkové keramiky jsem často odbíhala k volné tvorbě keramických figurek, betlémů a také zvonků, neboť ty měly v rožnovském skanzenu svou dávnou tradici. Pravidelně zde pořádali zvonečkový jarmark.“ Postupem času se zdokonalila v technice vzniku keramiky natolik, že se pustila do experimentování, z něž vzešla speciální technika zdobení, pro niž je typická kresba kolorovaná barevně nebo kobaltovou modří: „Do dekorování mé keramiky se stále více prosazovala technika napohled připomínající akvarel. Do surové glazury, ještě před výpalem, jsem proskrábla speciálně upravenou jehlou tenkou linií a tuto kresbu jsem následně kolorovala barvítky. Nutno dodat, že práce s hrnčířskou hlinou je dosti obtížné řemeslo, výsledek není rychlý, je třeba se vybavit trpělivostí. Díky našim přátelům, dobrým keramikům Jiřce Kenkušové a Pravoslavu Dordovi jsem měla k dispozici mnoho zásadních řemeslných rad, které mi posloužily hlavně v začátcích. Keramika je nádherný obor, žádá si mnoho času a pokory, člověk se nemá nechat ukoľébat případným úspěchem ani odradit opakovaným neúspěchem. Keramická pec je vždy spolutvůrcem, výpal může snadno změnit nejen tvar, ale také původně zamýšlenou barevnost, což vyznívá jednou zajímavě a podruhé je nežádoucí. Je pravda, že oba moje výtvarné obory, kterým se dlouhodobě věnuji, se maximálně doplňují. V době, kdy jsem malovala svoje nádoby a zvonky náročnou figurální technikou, často jsem sama sebe omlouvala za zdlouhavý a zcela nedoceněný proces tvrzení, že to jsou moje každodenní etudy, způsob, jak se udržívat a zdokonalovat v kresbě.“

Od roku 1992 se Ludmila Vašková věnuje výtvarné činnosti ve svobodném povolání. Ve svém domácím ateliéru tvoří keramiku, kterou po řadu

Z vernisáže výstavy s D. Drápalou v Karlovském muzeu, duben 2008

let rovněž vyučovala na několika školách v okrese, především se ale věnuje knižní ilustraci. Jejimi kreslenými nebo akvarelem malovanými poetickými obrázky jsou doprovázeny texty knížek Pohádky a pověsti z okolí rožnovského, knížečky koledy Při Betlémě na Salaši, další pohádkové knížečky O kouzlu lidského dobra, sbírky soudniček Súdili sa Rožnovjané a lexikonu Kouzelné bytosti zpod Radhoště. Z formátově větších knih vyšla kniha Jak šel Janek do světa učit se řemeslu a v současné době chystá Radhoštské putování – průvodce po Radhošti, kde bude ilustrovat několik povídek. A co je při ilustrování knih nejdůležitější? „Postupně jsem přicházela na to, že kromě důrazu na vnější podobu vydávaných publikací je také velmi důležité vybrat z textu nejsilnější výjev, po svém ho namalovat, avšak ponechat čtenáři prostor pro jeho představivost. Uvědomuji si stále, jak s každou další knížkou přicházím na nové postupy a jsem odvážnější. Po vzoru staročinských malířů začínám ilustraci tenkým štětcem a přes lineární obrázky maluji do vlhkého papíru akvarelovými barvami. Na knížkách spolupracuji se svým mužem – knižním grafikem. To mně poskytuje možnost spontánně reagovat na jeho nápady při knižní úpravě, například prolínat názvy kapitol s malovanými iniciálami, nebo připojit malé štětcové obrázky – koncovky – za jednotlivé kapitoly, případně vhodným obrázkem doplnit vzniklý volný prostor.“

Svou bohatou tvorbu prezentovala Ludmila Vašková i prostřednictvím několika výstav: „O uspořádání samostatné výstavy mých obrázků a keramiky mě před pár lety poprvé požádal Bronislav Kuba z Lesního ateliéru v Kersku u Prahy, v místě, kde žil a tvořil Bohumil Hrabal. Výstava měla název Jarní zvykosloví a jiné obyčeje. Rok na to mě oslovila paní Jarmila Adamová z Karlovského muzea. Tam jsme instalovali výstavu keramiky a ilustrací s názvem Nekonečná píseň. Letos jsem přijala pozvání do svého rodiště na Hovězí, kde vznikla zatím nejrozsáhlejší výstava keramiky a akvarelů – ilustrací i volné tvorby – a jmenovala se Zpod Jahodného pod Radhošť a zpátky. V současné době probíhají zároveň dvě výstavy. Slovo dalo obraz na rožnovské radnici, kde jsou vystaveny především ilustrace k Rožnovským malým tiskům, ale také nové akvarely k připravované publikaci a ještě předvánoční výstava ve Valašském ateliéru u

Hofmanů na Soláni - Pod křídly andělů, kde jsou k vidění akvarely i keramika převážně s andělskými motivy.“

I přes velkou pracovní vytíženost si Ludmila Vašková vždy ráda nalezne čas na svou další osudovou lásku – hudbu a zpívání „Hudba je prý ze všech uměleckých směrů nejduchovnější. Zatímco výtvarné umění – to jsou obrazy k vidění, hudba a zpěv jsou obrazy k poslechu. Nikdo z dospělých lidí by nikdy neměl dítěti ve škole, ve sboru ani kdekoliv jinde říct - ty nezpívej. Jako dítě jsem žila v domnění, že umět zpívat je stejné jako umět číst a psát. Od svého tatínka – nadšeného muzikanta – jsem se naučila mnoho písní různých žánrů, pravidelně jsme spolu muzicírovali a zpívali na zábavách. Zúčastnili jsme se tehdy populární televizní soutěže Zpívá celá rodina, kde spolu s námi zpívala tehdy moje tříasedmdesátiletá babička a patronkou nám byla sama Jarmila Šuláková. Myslim, že díky těmto dvěma ženám jsme tenkrát vyhráli. Se školou v Uherském Hradišti jsem se také rozloučila svou účastí ve zpěvacké soutěži o Slovácký koštěř, který jsem si odvezla domů. Později - v Olomouci - při studiu na pedagogické fakultě, když nebylo možné zvolit si ke studiu výtvarného oboru obor hudební místo ruštiny, našla jsem si na tamější lidové škole umění soukromého učitele zpěvu pana Václava Eremiáše, tehdejšího významného olomouckého operního pěvce. Ten věděl, jak mě naučit technice zpěvu, jak mám správně používat hlasivky a tím je šetřit. V té době jsem totiž zpívala pravidelně s muzikou a také soutěžila v tehdejší celonárodní soutěži Intertalent, ve které mladé zpěváky doprovázel orchestr Václava Hybše. Přestože na tuto dobu strávenou mezi populárními osobnostmi ráda vzpomínám, dobře si uvědomuji, že nejkrásnější písně na mě čekaly až v Rožnově. Tam mě přizval do svého pěveckého sboru Polajka Jaroslav Štika. Později jsem zpívala sólově s cimbálovými muzikami Polajka, Javořina, Technik, Soláň a Kotár. S nimi jsem nazpívala také několik písní na jejich CD. V poslední době mně velkou radost dělají naši dva synové, kteří hrají na housle a se svými kamarády založili hudeckou muziku Staré gatě. S nimi si také ráda zazpívám, nejčastěji při vernisážích v Rožnově a okolí.“

OHLÉDNUTÍ ZA VÝSTAVOU

Výstava SLOVA - TRÁVA v Zámecké galerii vsetinského muzea
Foto M. Ošťádal

SLOVA – TRÁVA

nové tapiserie
z Moravské
gobelínové
manufaktury
ve Valašském Meziříčí

Olga Mehešová

Výběr z posledních dvou cyklů tapisérií dle autorských návrhů akad. malíře Jana T. Strýčka byl v září a říjnu tohoto roku představen v Zámecké galerii vsetinského muzea. Celkem bylo vystaveno osm monumentálních gobelínů z šestnáctidílného projektu nazvaného SLOVA, který byl zrealizován v letech 2005 až 2006, a šest z osmidílného cyklu TRÁVA, vytvořeného v průběhu let 2007 a 2008.

Textilní výtvarník Jan T. Strýček byl vždy striktním zastáncem zachování a rozvíjení klasické gobelínové techniky. Kolekce SLOVA je oslavou tradičního umění tkalců. Je vyjádřením autorova obdivu k technologické dokonalosti, formální čistotě i ryze technicistnímu, zcela odosobnělému tkalcovskému rukopisu. Jan T. Strýček charakterizuje SLOVA jako „vzhled do mikroarchitektury textilní vazby a jejích konstrukčních principů“. Základními motivy monumentalizovaných, abstraktně lineárních kompozic jsou mnohonásobné zvětšeniny vláken a vazebných konstrukcí. Barevně reduované a v řadě variací rozpracované vláknité struktury - mnohovrstevnaté síťoví působí velmi plasticky (kultivovanou světelnou modelací získávají vlákna na objemu), jsou prostorově expanzivní a opticky rozvíbrotané (křížící se a prostupující diagonály vyvolávají úžasný vizuálně kinetický dojem). Konceptuálně řešená série není pouze, řečeno slovy autora, „zjevením vnitřního řádu textilu a jeho formálního jazyka“, ale v rámci projektu SLOVA se paralelně a významově stává i jakýmsi zjevením vnitřního řádu světa, jsoucna. Zároveň asociuje i mystiku SLOVA v biblickém kontextu - Slova jako ži- vovacího a tvůrčího božského principu.

S hudeckou muzikou Staré gatě na vernisáži výstavy Slovo dalo obraz na rožnovské radnici, listopad 2009

Časově i formálně navazující cyklus TRÁVA je inspirovaný žánrovým prostředím ulice městské periferie, v níž postávají a kterou procházejí anonymní lidé. Po chodcích směřujících odněkud někam zůstává na místě, kterým prošli, otisk - pomíjivý otisk lidí a s nimi spojených situací. A tato stopa alespoň na zlomek času fixuje jejich bytí - těla či jeho jednotlivé části v pohybu - a to pomocí vláken, siločar či barevně světelných energetických paprsků... a jejich dynamických skrumáží, spletenců. S abstrahujícím grafickým přepisem figurálního motivu účinně kontrastuje iluzivnost více či méně naznačeného kulisovitěho uličního prostoru s citacemi domovních fasád, chodníků aj. Ta koresponduje s digitálním fotografickým záznamem „místa činu“, zachyceným na souboru v instalaci rovněž prezentovaných skic. Koncept cyklu vznikl během jednoho všedního dne. Byl dílem okamžiku, který autor popisuje slovy jako zázračná chvíle, kdy vidíme dál, hlouběji, průzračněji..., chvíle, kdy se zjevují souvislosti, odkrývají se významové roviny... Cyklem TRÁVA vyslovuje Jan T. Strýček odvěkou filosofickou otázkou o směřování a smyslu lidské existence: „Kam (a proč) kráčíš, člověče?“

Každý cyklus ve výstavě uvozovala citace biblického textu. Jeden z nich: „Člověk jako tráva a všechna jeho sláva jako květ trávy...“ je metaforickým vyjádřením pomíjivosti a zmaru lidské existence. Rezonuje s melancholickými pocity, které mohou souviset s životní fází, ve které se člověk ohlíží zpět a ptá se po smyslu, významu i hodnotě svého dosavadního snažení, dosažených met. A nejen autorovo letošní životní jubileum, ale i uplynutých třicet let od doby, kdy nastoupil jako vedoucí výtvarník do valašskomeziříčské gobelíny a s pětiletou prolukou v ní setrval až do současnosti, jsou jistě vhodnou příležitostí k bilancování. A že pocity marnosti nejsou tak zcela na místě, svědčí Strýčkovro rozsáhlé umělecké dílo i aktivity, kterými se zaslužil o transformaci a rozvoj Moravské gobelínové manufaktury. Není typem, který lpí na minulých zásluhách, nemá potřebu prezentovat sebe sama na retrospektivních výstavách, ale kráčí dál... Jako umělec má stále spoustu tvůrčích nápadů, jako ředitel gobelíny mnoho smělých plánů a jeho akční radius, kterým zasahuje do uměleckého a kulturně společenského života ve Valašském Meziříčí, je značný a v důsledku doslova nakažlivý a strhující. Schlattauerova kavárna, kterou otevřel v loňském roce v soukromém „živém“ Muzeu gobelínů (resp. Muzeu tkalcovství), se stává vyhledávaným kulturním centrem, ve kterém se konají přednášky, koncerty, komponované večery atd. Podílel se na organizaci prvního ročníku výtvarného klání o Cenu Rudolfa Schlattauera, kvalitativně ovlivnil výstavní program městské Galerie Sýpka aj. K výčtu jeho činnosti je vhodné zmínit i spolupráci s Muzeem regionu Valašsko ve Vsetíně, a to nejen na řadě výstavních projektů, soupisové práci realizaci valašskomeziříčské gobelínové dílny, ale i na konceptu společné marketingové strategie.

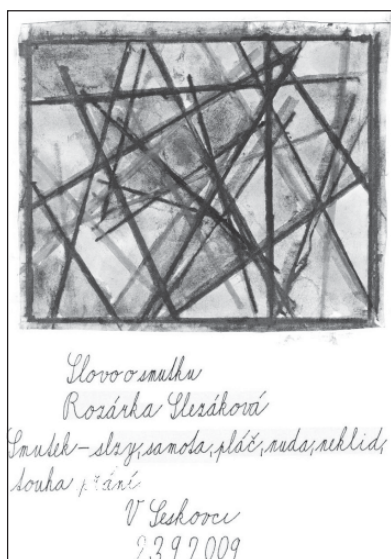
Umělec na vernisáži výstavy

Foto M. Ošťádal

Cesta za zvuky a vibracemi v nás - doprovodný program k výstavě s Šárkou Folvarčnou

Foto M. Kocurková

Školní práce inspirovaná gobelíny J. T. Strýčka (od žačky 5. třídy ZŠ v Leskovci, učitelka Jaroslava Pilčíková)

Z lektorského programu k výstavě SLOVA - TRÁVA

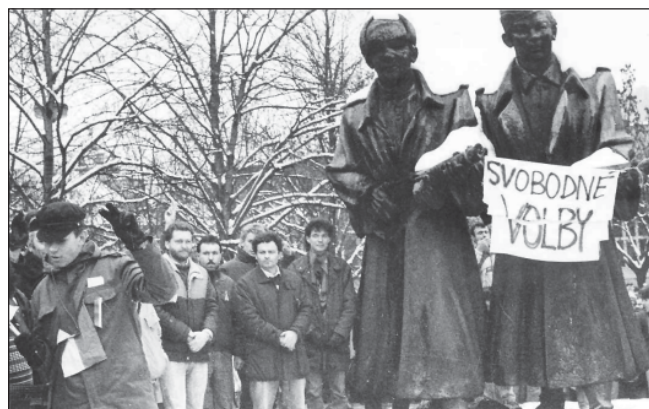
Foto O. Mehešová

Něžně a sametově
na Valašsku
podzim 1989
a jeho ozvěny v roce 1990
ve fotoarchivu Muzea
regionu Valašsko
ve Vsetíně

připravila Hana Jabůrková

Toho, kdo chce, osud vede, toho, kdo nechce, vleče.
Z odkazu T. G. Masaryka

1

2

3

4

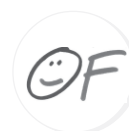

5

Jsmo pro uplatnění platformy plné demokracie v politickém systému otevřené Národní fronty, kde budeme i my aktivními členy ve sjednocování stanovisek a přístupů k řešení celospolečensky prospěšných problémů při obnově socialismu v ČSSR.

Nepovažujeme organizování stávek jako nátlakových prostředků na státní a stranické orgány za správný a v této době rozumný způsob řešení krize ve společnosti.

Z mimořádné okresní konference KSČ ve Vsetíně 9. 12. 1989

Požadujeme zásadní, důsledné a trvalé změny politického systému naší společnosti. Musíme nově vytvořit nebo obnovit demokratické instituce a mechanismy, které umožní skutečnou účast všech občanů na řízení věcí veřejných a zároveň se stanou účinnou zábranou proti zneužívání politické i ekonomické moci.

Z Programových zásad Občanského fóra „Co chceme“, Praha 26. 11. 1989

6

7

8

1-3 Z generální stávky 27. 11. 1989 ve Vsetíně, foto Karel Myška

4-5 Z generální stávky 27. 11. 1989 ve Valašském Meziříčí, foto Herbert Ullrich

6 Plakátovací plocha na budově spořitelny ve Val. Meziříčí, foto Jiří Fojtík

7 Sbírka na pomoc Rumunsku – akce OF ve Vsetíně, 26. 12. 1989, foto K. Myška

8 Manifestace pořádaná Občanským fórem za účasti herců R. Brzobohatého a E. Balzerové (uprostřed J. Šuláková), Vsetín 5. 12. 1989, foto K. Myška

9 Technické služby odstraňují symbol předlistopadové doby - Gottwaldovu sochu z pomníku na Dolním náměstí ve Vsetíně, 1990, foto K. Myška

10 Manifestace na Náměstí Osvobození ve Vsetíně 16. 11. 1990, foto M. Langer

9

10

Od všického trošku ...

Rodina hraběte J. Pálffyho při obhlídce staveniště zámku ve Smolenicích (vpravo Alžběta Wilcková-Kinská)

Zámek Kinských ve Valašském Meziříčí a jeho hrady a zámky „sbratřené“

Josef Kramář

Je všeobecně známou věcí, že příslušníci šlechtických rodů žijících po staletí v evropských zemích uzavírali sňatky především mezi sebou. Vedla je k tomu snaha zůstat v lepší společnosti, ze které by po uzavření nerovnorodého sňatku mohli být vyloučeni. Vždyť ne nadarmo se s nadsázkou vypráví o šlechtické modré krvi. Dalším důvodem této takzvané sňatkové politiky bylo ekonomické hledisko, tedy možnost rozšíření rozsáhlých šlechtických majetků. V důsledku toho dnešní turista putující po hradech i zámcích nejen po vlastech českých a moravských, ale též slovenských i rakouských může být mnohdy překvapen, jaké historické a osobní vazby mají jednotlivá šlechtická sídla mezi sebou. Ve spletnosti těchto někdy nepřehledných vztahů se ocitl samozřejmě i zámek Kinských ve Valašském Meziříčí - Krásné. Pokušíme se je alespoň trochu poodhalit.

Nejprve bude nutné uvést o zámku Kinských několik nejzákladnějších údajů. Rod Kinských z tzv. knížecí větve původně vlastnil zámek Žerotínů, a to od roku 1815. Po vypořádání spoluvlastnických nároků sourozenců v roce 1853 se stal jeho výlučným vlastníkem Eugen Kinský. V následujícím roce prodal zámek státu a bývalý úřednický dům v Krásné dal přestavět na zámek. Po jeho smrti v roce 1885 se stal majitelem krásenského zámku jeho syn Rudolf. Ten však rozmařilým způsobem života o zámek přišel. V dražbě jej koupil v roce 1913 hrabě Ladislav Seilern (1886 – 1976) a vlastnil jej až do roku 1943, kdy prodal zámek městu Valašské Meziříčí.

Eugen Kinský (1818 – 1885) pocházel z pěti sourozenců, z nichž jedním byl i bratr Dominik (1810 – 1875). Ten se stal již ve svých třinácti letech po své babičce majitelem barokního zámku v Náměšti na Hané. Vzhledem ke svému věku však nemohl panství řídit, což za něj činila jeho a Eugenova matka, hraběnka Terezie Kinská. Ani později neměl Dominik hlavní slovo. Zřejmě z nešťastné lásky se stal podivínem a toulal se po okolních lesích. Na svých toukách se seznámil i s malířem Josefem Mánesem, který často pobýval na blízkém zámku v Čechách pod Kosířem. Po Dominikově smrti přešlo panství na jeho bratra Eugena, majitele Krásna. Eugen zemřel v roce 1885 a Náměšť zdědil jeho syn Eugen mladší, krásenský rodák. V letech 1892 – 1903 bylo panství přepsáno na jeho matku Marii, opětovně se stal Eugen vlastníkem panství po její smrti v roce 1903 a vlastnil je až do roku 1916, kdy zámek a panství prodal olomouckým obchodníkům Ottaholovým.

Starší Eugenův syn Rudolf zdědil po otci zámek a panství v Krásné. Přivedl do něj svou nevěstu hraběnku Alžbětu Wilczkovou, nar. 20. 11. 1859. Pocházela z hradu Kreuzenstein, který se tyčí mezi městy Komeuburg a Stockerau v Dolním Rakousku a již z dálky budí pozornost svou krásou. Alžbětin otec Jan Nepomuk Wilczek vlastnil ještě kromě Kreuzensteinu v Dolním Rakousku zámky Seebarn a Tresdorf. Na Ostravsku se věnoval těžbě uhlí a měl zámky Klimkovice, Porubu, Polom, Ostravu, Hrušov. Je znám jako podporovatel polárních výprav. Například v r. 1872 zorganizoval výpravu, která objevila v polárních oblastech ostrovy nazvané Země Františka Josefa. Není bez zajímavosti, že na hradě Kreuzenstein pracovali malíři Hanuš Schwaiger a Herbert Masaryk. Manželství Rudolfa a Alžběty zůstalo bezdětné a bylo rozvedeno podle uherského práva v roce 1901. Na Kreuzensteinu žijí členové rodu Wilczeků dosud.

Zámek ve Smolenicích na Slovensku byl také rodově spojen se zámek Kinských, a to právě prostřednictvím Alžběty Wilczkové – Kinské. Její sestra Lucie se provdala za Jozefa Pálffyho, který byl majitelem smolenického zámku. Ten se na začátku 20. století rozhodl pro přestavbu původního hradu na zámek. Základní práce se uskutečnily do začátku první světové války, po ní se v pracích nepokračovalo. Přestavba byla dokončena až v letech 1949 až 1957. Objekt nyní slouží potřebám Slovenské akademie věd.

Druhým rodem, který vlastnil zámek v Krásné, byli Seilernové. Přišli sem těsně před vypuknutím první světové války. Zámek však využívali jen jako letní sídlo, neboť jejich pravým domovem byl zámek v Miloticích u Kyjova. Ten měl svého předchůdce v gotické vodní tvzi a byl v letech 1720 – 1725 barokně přestavěn do současné podoby. Seilernové získali Milotice v roce 1888 a vlastnili je do roku 1945. Dnes lze v Miloticích vidět zámecký areál s čestným nádvořím, jízdnou, kónírnou, dvěma oranžériemi, francouzským parkem a přilehlou bažantnicí.

Majitel Milotic a Krásna, hrabě Ladislav Seilern měl manželku Antonii z rodu Laudonů (1883 – 1946). Tento rod vlastnil zámek v Bystřici pod Hostýnem a lze jej také zahrnout do skupiny šlechtických sídel se vztahem k zámku v Krásné. Bratr Antonie byl jeho posledním soukromým majitelem. Původní tvrz a později zámek odděloval obranný vodní příkop a říčka Bystřička od náměstí. Od roku 1650 zde sídlili 112 let Rottalové, kratší dobu rody Monte Abbate a Wengerští. Od roku 1827 plných 106 let vlastnili zámek Laudonové, potomci slavného generála Laudona. Za posledního majitele Arnošta Gideona Laudona, mimochodem milovníka umění a přítele malíře Hanuše Schwaigra, se panství rozpadlo. Zámek v Bystřici pod Hostýnem posléze odkoupil stát.

Krásenský zámek se nemůže pyšnit dlouhou historií a už vůbec ne bohatými interiéry. Přesto svými rodovými vazbami patří ke šlechtickým sídlům, které svými osudy psaly zajímavé dějiny naší země. Na vysvětlenou je nutno ještě dodat, že Kinsti, kteří vlastnili zámek v nedaleké Lešné, patří k takzvané sloupské větvi rodu a nebyli v přímé příbuzenské linii s majiteli zámku v Krásné. Proto nemohl být zámek v Lešné v této stati zmíněn.

Desetiletí proměn malířského Soláně

Dalibor Malina

Soláň, vrch nad Velkými Karlovicemi, zdá se, zapisuje se už definitivně do průvodců, ale i kalendářů výtvarných a uměleckých událostí, jako malířský kopec. Poté, co v prosinci roku 1998 silní tažní koně na saních svezli posledního z velkých malířů, kteří Soláň obývali, Karla Hofmana, pod Čarták a na cestu do uměleckého nebe, zůstalo na Soláni ticho, prostoupené vzpomínkami na obrazy a události, které doplňovaly to, co se tak silně, přirozeně a dravě ohlašovalo při pohledu na úchvatná panoramata ze všech světových stran. Ale ticho trvalo jen krátký čas. Po roce od malířovy smrti se do jeho domu pod vrch Soláně

vrátila starší z jeho dvou dcer, Marcela Vajceová-Hofmanová, a s ní, jak je to u této temperamentní ženy, keramičky, obvyklé, také okruh jejích přátel, pro které umění vždy bylo nepostradatelnou, podnětnou a inspirativní součástí života. A tak už v roce 1999 vznikl Klub přátel Karla Hofmana. Z Hofmanova malířského sídla, ač za jeho života otevřeného přátelům a návštěvám milovníků výtvarného umění, ale přece jen místa, kde se odvíjel především individuální zápas umělce o výrazné a osobité zachycení kraje a života jeho obyvatel, se najednou stal prostor, kde se o umění začalo přemýšlet trochu jinak, šířeji. Především ve spojení s životy ostatních malířů, kteří na Soláni žili, a s událostmi, které jejich životy provázely. Marcela Vajceová otevřela Valašský ateliér U Hofmanů, který se brzy stal zdrojem nápadů pro organizaci a realizaci kulturního a zejména výtvarného a národopisného života Soláně a okolí. V kulturních programech se začaly objevovat akce k valašskému roku, jeho tradicím, v části domu, někdejší Hofmanově ateliéru, byla otevřena prodejna uměleckých předmětů; pak následovaly další kroky: zřízení stálé expozice keramiky a obrazů Marcely a Ondřeje Vajceových a doplnění velkoryse řešeného prostoru zahrady o přírodní amfiteátr nabízející účastníkům kulturních akcí úchvatný pohled na Javorníky, častý motiv krajinnářů, kteří na Soláni žili nebo na tomto místě jen hledali inspiraci. Samotná pečlivě udržovaná zahrada s keramickými objekty majitelky a sochařskými doplňky účastníků sochařských sympozií a přátel brzy otevřela možnosti k dalšímu společenskému využití jejího kouzla, například pro pořádání svateb. V tomto prostředí, od počátku předurčeném k navázání na někdejší věhlas místa nad Velkými Karlovicemi, se zrodila myšlenka pořádání Malířských cest kolem Soláně a sochařských sympozií, významné a přitažlivé každoroční kulturní události.

Malířské cesty kolem Soláně, které si letos připomínají, stejně jako Valašský ateliér U Hofmanů, desetiletí své existence, patří k neoriginálnějším projektům cest za uměním, jejichž obdobu bychom stěží u nás jinde našli. Živé prostředí, kde od třicátých let minulého století nacházeli své motivy malíři Jan Kobzán, František Podešva, Alois Schneiderka, Karel Hofman a desítky těch, kteří za nimi do hor přijížděli (byli mezi nimi i slavní skladatelé, básníci a prozaici, herci a fotografové), okouzlení Soláněm a jeho historií na horách pobýli, odjížděli pak s bohatými dojmy odkazujícími k francouzskému Barbizonu, místu nedaleko Paříže, kam se před sto osmdesáti lety sjížděli avantgardní francouzští krajináři, aby předávali zprávu o malířském Soláni dál.

Každoroční putování do kopců za malíři a jejich díly, pořádané vždy koncem měsíce června, zahajuje sečení luk pod Soláněm. Sečení provázají ukázky přípravných prací na dávný rituál, v němž nechybí projevy lidového umění a mnohé valašské zvyky. Vše je jakousi poctou dovednostem člověka úzce spjatého s přírodou. Program pokračuje následujícího dne třemi vernisážemi výtvarných výstav, mezi nimiž má dominantní místo výstava autora, jehož biografie v příslušném roce upozorňuje na významnou událost spojenou s jeho osudem či dílem. Letos jím byl Jan Kobzán, od jehož smrti uplynulo 50 let.

Od svého 4. ročníku byly Malířské cesty obhaceny o sochařská sympozia – přehlídky sochařské tvorby realizované ve dřevě, materiálu

tak typickém pro život Valachů, a inspirované krajinou kolem Soláně. První a druhé setkání sochařů v krásném prostředí přírodního amfiteátru na zahradě Hofmanova ateliéru mají svá pokračování v činnosti Informačního centra Zvonice na Soláni, v nové a důstojné dominantě oblasti, v jejímž okolí postupně vzniká z výsledků práce sochařů přírodní galerie.

Od prvního ročníku Malířských cest, a to je mimořádně cenné, se výstavy a popularizace děl malířů a sochařů rozvíjely ve spolupráci s Karlovským muzeem a někdejší horským hotelem Biocel na Soláni, v jehož poschodí byly pořádány autorské výstavy umožňující rekreantům a jiným návštěvníkům hotelu blíže poznat kulturní historii Soláně. Ředitel hotelu Karel Růčka, třebaže mezitím objekt dvakrát změnil název (přes Koh-i-noor k hotelu Soláně), se stejným zájmem a zánícením podporoval nekomerční iniciativy, které si s léty získávaly stále více příznivců. Dnes, po otevření IC Zvonice na Soláni, je velkým partnerem Malířských cest nabízejícím vynikající výstavní možnosti a přebírajícím organizaci sochařských sympozií právě tento nový, atraktivní objekt.

Za deset let trvání Valašského ateliéru U Hofmanů a Malířských cest kolem Soláně bylo uspořádáno více než třicet výstav. Mezi jmény vystavujících můžeme vedle čtyř známých mistrů ze Soláně, jejich pokračovatelů a žáků, například Ilji Hartingera, Ludka Majera, Ivana Jakeše, číst také velká jména českého a slovenského umění, například Bohumíra Dvorského, Vincence Makovského, Richarda Wiesnera, Rudolfa Gajdoše, Jaroslava Králíka, Vlada Kompánka a mnohá další. Vystavovala i nová

nastupující umělecká generace malířů a sochařů, která prokázala, jak inspirativním místem Soláně je.

K nejpodstatnějším zkušenostem z desetiletého putování za uměním kolem Soláně je proměna poněkud zastaralého, zažitého a dlouho tradovaného pohledu na dílo čtyř malířů, kteří na Soláni žili a tvořili, snahy interpretovat jejich dílo málem jen jako malířský příspěvek k oblíbenému a bohatě pěstovanému folklorismu, jak tomu často bývalo. Ukazuje se, že jde o hluboký omyl, ba deformaci jejich odkazu. Ukazuje se, že umění Schneiderkovo, Podešvovo, Hofmanovo a Kobzánovo má zřetelné vazby na meziválečné české moderní umění silně ovlivňované z uměleckých metropolí, zejména z Paříže a Mnichova, že nabízí zcela originální asimilaci lidového umění, jejíž velké paralely bychom mohli hledat na slovenské straně hor. Tím vzrůstá význam místa nad Velkými Karlovicemi, tím se stává významnější a přitažlivější jeho historie.

U malířů ze Soláně a podnětů, které od nich vzešly pro následovníky v umění, je stále co objevovat i obdivovat. Nepochybně to prokázaly i letošní jubilejní 10. Malířské cesty kolem Soláně, které nabídly nové zamyšlení nad tvorbou Antonína a Martina Strnadlových, Františka Podešvy a Jana Kobzáně, ale i skvělého muzikanta, významného moravského folkloristy Zdeňka Kašpara, spoluzakladatele a dlouholetého vedoucího vsetínského souboru Jasénka, který po 2. světové válce krátce učiteloval ve Velkých Karlovicích a karlovická písňová a taneční tradice se mu stala celoživotní láskou.

Z atmosféry Malířských cest kolem Soláně. Pravidelnými účinkujícími jsou i Karlovjanky - sbor zpěvavých žen z Velkých Karlovic

Foto archiv autora

Turistická zastávka na Soláni

Foto R. Kotulánová

Seminář muzejních historiků Moravy a Slezska na Valašsku

Hana Jabůrková

Když se před čtrnácti lety (1. 11. 1995) z vlastní iniciativy sešlo 11 zástupců historické obce několika regionálních muzeí dnešního Zlínského a Jihomoravského kraje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti na platformě dobrovolného pracovního kolegia, nikdo z nich netušil, jak dlouhá a plodná bude jejich příští spolupráce. Nepatrná skupinka zakládajících kolegů se od jednání k jednání rozrůstala přímo geometrickou řadou do současného celkového počtu necelé stovky členů. Schůzky historiků přitom nebyly vůbec formální. Hned na druhé z nich byly dohodnuty přípravy společných výstav – ta první „Stolečku, prostři se“ na téma stolování v historii a ve sbírkových fondech regionálních muzeí oběhla od podzimu 1997 do října 2000 celkem jedenáct moravských muzeí a potěšila celkem 22 266 návštěvníků. A následovaly další, stejně úspěšné výstavy, využívající společných sbírek: „Když řinčí zbraň“ a „Doteky Orientu“.

Nad Čartáckou kronikou s Helenou Mičkalovou
Foto J. Břečka

Volné sdružení historiků se scházelo pravidelně i po svém konstituování na Komisi regionální historie Moravy a Slezska Asociace muzeí a galerií ČR v roce 2003. Preambule Jednacího řádu zdůvodnila její existenci – komise byla ustavena se záměrem přispět k řešení aktuálních problémů práce regionálních muzejních historiků a prezentace regionální historie v jednotlivých členských muzeích. Cílem komise je organizovat pravidelná setkávání, výměnu zkušeností i pořádání společných výstav.

Od té doby už proběhlo na různých místech Moravy a Slezska mnoho společných setkání, která sloužila nejen k bližšímu poznání našich muzeí a jejich výstavních projektů, ale také k navazování osobních kontaktů, které jsou v práci kulturních pracovníků, tedy i muzejníků, neocenitelné.

Na zatím posledním podzimním semináři se sešli muzejní historikové na Valašsku, ve Velkých Karlovicích ve dnech 30. 9. a 1. 10. 2009. Program semináře byl zaměřen na

problematiku odborné činnosti malých muzeí a metodiku a techniku práce historiků v terénu a uplatňování metody „oral history“. Přítomné historiky přišel osobně pozdravit a povzbudit v jejich muzejní práci dokonce sám starosta obce pan Miroslav Koňářík. V rámci dvoudenního programu navštívili účastníci semináře Zvonici na Soláni, Karlovské muzeum, dřevěný karlovický kostelík Panny Marie Sněžné, sklářskou expozici na Městském úřadě v Karlovině a Památník Antonína Strnadla v Novém Hrozenkově. Organizátoři semináře (zástupci Karlovského muzea a MRV ve Vsetíně) připravili na každé zastávce prohlídkové trasy zajímavým program s výkladem i ukázkami místní lidové řemeslné výroby. V galerii solánské Zvonice si dokonce všichni zazpívali společně s Karlovjankami, sympatickým sborem zpěvavých žen z Velkých Karlovic. Workshopu, který probíhal v hostinci Čarták na Soláni i v Horském hotelu Tatra pod Soláněm, se zúčastnila i kronikářka obce Velké Karlovice paní Helena Mičkalová, za předsednictví ředitele Gobelínové manufaktury a soukromého Muzea gobelínů ve Valašském Meziříčí Jana T. Strýčka pak i historička umění Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně Mgr. Olga Mehešová. Zatímco na Čartáku se živě hovořilo o dochované zajímavé kronice manželů Vašutových se zápisy mnohých umělců, literátů, herců a dalších návštěvníků Soláně v minulosti, o sběru místních pověstí, rčení a regionální publikační čin-

nosti, večerní workshop byl spojen s videoprezentací historie a současnosti Moravských gobelínových dílen, včetně představení vzácných sbírkových fondů gobelínů ve valašskomeziříčských sbírkách regionálního i soukromého muzea.

To, co historiky během jejich vícedenních seminářů spojuje, jsou společné prožitky. Pobyt na Valašsku se samozřejmě neobejde bez alespoň krátké horské túry. Ta letošní vedla ze solánského hřebene s krásnými výhledy na Javorníky, zahalené fotogenickou podzimní mlhou, lesním chodníčkem kolem chalup Kobzáňovy a Podešvovy, grapou k tajuplnému lesnímu jezeru, a po malé zastávce na odpočinek v soukromém ateliéru lidového uměleckého řezbáře Ladislava Boráka v Jezerném zpět až do Hotelu Tatra. Tam už společný večer pokračoval v uvolněném stylu relaxem, a to nočním terénním Hledáním valašského tekutého pokladu a posezením či výskáním se Vsetínskou cimbalovou muzikou.

Pokud Programové prohlášení Komise regionálních historiků Moravy a Slezska AMG ČR na období 2008–2011 stanovilo úkoly související s dalším vzděláváním muzejních historiků mimo jiné i prostřednictvím pořádání oborových seminářů, které by měly být formou vzájemné výměny zkušeností, přispěl ten podzimní – valašský – určitě beze zbytku k jeho naplnění.

Byla jsem kronikářkou

Květuše Nepožitková

Kdysi, to mi bylo asi jedenáct let, dala mi paní učitelka velký sešit a řekla, že povedu kroniku našeho literárního kroužku. Také mi pověděla, co to vlastně znamená, a tak já tahala všude s sebou sešitek a tužičku a zapisovala. Později už jsem byla cvičenější a více spoléhala na paměť. Ale ona to byla spíš lenost, píšete vše dvakrát a ještě luštíte svůj škrabopis. Pak jsem na jiné škole vedla kroniku třídy, to už jsem věděla, o co jde. Ale krasopis mi dal velmi zabrat (mám vlastní tajné písmo, jehož šifrování je často utajeno i mně), a tak jsem si texty osvěžovala malůvkami.

Nějak tak by asi měla vypadat kronika dle mých představ. Psaná ručně hezkým a čitelným písmem, doplněná perokresbou. Čtenář má příjemný pocit, že čte něco důvěrně známého, s čím si pisatel vyhrál, a obrázky osvěží a doplní text. Když se k tomu přidá vůně kožené vazby, nedá se knize odolat.

Když jsem byla před pěti lety pověřena vedením městské kroniky, nebyla jsem už tedy zcela novíčkou. Přesto mi bylo jasné, že to bude práce jiná. Jediné, čeho jsem se tentokrát nebála, bylo písmo. Paměti jsem totiž začala psát na počítači (můj předchůdce je psal na psacím stroji a já je pak přepisovala, neboť pro množství překlepů byla kniha nevhledná). Později jsem začala přidávat do textu i fotografie počítačově zpracované. V přílohách se mi zdálo ukládání fotodokumentace přece jen málo operativní. Hned teď chci přece vidět, jak vypadá nové kolo nebo zasloužilý sportovec.

No a TY PŘÍLOHY! Je neuvěřitelné, co se vám za rok střádání všechno sejde. Pozvánky, plakátky, vstupenky, volební prohlášení a letáky,

upomínkové tiskoviny, diplomy, noviny, dopisy atd. A jak to utřídit? S tím jsem tedy zkušenost neměla vůbec žádnou. Přitom jsem uznala, že všechny drobnosti papírového charakteru mohou být úžasným objasnitelům naší doby a mohou doplnit ducha zašlých časů i o smyslové požítky. Zrak, čich a hmat si v přílohách prostě přijdou na své. Myslím, že všichni hledači historických spojitostí se rádi přehrabují ve starém zažloutlém papíru.

Vzala jsem tedy po delším dumání šanon a do něho vše naskládala. Jak nepřehledné! Snažila jsem se tedy získané materiály seřadit posloupně, tak jak se objevují v textu. Po polovině kroniky jsem už neměla síl, čas tomuto úkolu určen dávno přečerpan, výsledek chaotický. Velké papíry utiskovaly malé, sem tam některý zapadl, kam neměl a pokrčil se. Orientace velmi namáhavá. Pak jsem v zoufalství vzala jednoduché papírové složky a utřídila archiválie dle druhu do nich. Složky jsem co nejúhledněji nadepsala a najednou jsem se v šanonu docela snadno orientovala. Jak prostě!! Vyzkoušela jsem pak i systém velkých obálek a výsledek mého objevování? Skloubila jsem složky s obálkami. Drobné tiskoviny z nich nevypadnou, nepomíchají se a nepokrčí a také jsou odolné vůči vyšším teplotám, takže se obsah nespěče.

Také se začínají čím dále tím více objevovat záznamy na audionosičích. Vše, co jsem získala, jsem uložila do příloh. Otázkou ovšem je, zda si to někdo bude mít, řekněme po 50 letech, na čem přehrát. Technika nás předhání a my ji ještě pozvzbuzujeme. Milovníkům papírových archiválií však ale zůstanou zcela určitě mé přílohy.

Možná by čtenáře i zajímalo, že naše městská kronika má každý rok jeden svazek o cca 200 stranách a svazuje se v IRISE, výrobním družstvu invalidů, v úhlednou knihu. Ta je po deset let uložena na městském úřadě, pak putuje do státního archivu, v našem případě do Státního okresního archivu ve Vsetíně. Já jsem začala tisknout dvě paré. Jedno bude i nadále uloženo v archivu, druhé zůstane na městském úřadě. I u nás ovšem panuje přísné pravidlo, pokud se někdo chce do kroniky podívat. Musí se prokázat občanským průkazem a při nahlížení musí být přítomen odpovědný pracovník úřadu. Kronika se nesmí půjčovat domů. Ani kronikář si tedy nesmí nosit „prací domů“, pokud již je hotová.

Vést kroniku téměř třicetitisícového města je přece jen něco jiného, než psát paměti jedné třídy, kde je okruh vašeho zájmu úzký, lehce dostupný a viditelný. Snadněji se mu dostáváte pod kůži a při troše trpělivosti vytáhnete z každého jednotlivce v kolektivu mnoho doplňujících informací.

Město se chová trochu jinak. Je tajuplné, plné tmavých zákoutí. Tváří se sice mile a plno obyvatel se rádo svěří se svou činností. Ale všichni mají i své protihráče, kteří jsou nejraději, když se o nich mnoho nemluví. Bohužel byli většinou hnacím motorem města, z pracovní sféry, a tak jsem často byla nazlobená, že se mi práce nedaří.

Být navíc všude, kde se něco děje, je prakticky nemožné. Takže si pomáháte, jak se dá. Já našla oporu v naší tiskové mluvčí a ve Vsetínských novinách, což je čtrnáctideník radnice.

Nejvíce mě však mrzí, že jsem nestihla uskučtečnit své vytožené rozhovory se zajímavými lidmi ze Vsetína. První, kdo mne fakticky pobídl, byla starší paní, která mne navštívila v nejméně vhodný okamžik – zahajovala jsem výstavu u nás na městském úřadě. Paní, ač již delší dobu

v důchodu, stále čilá, chtěla se podělit o vzpomínky ze vsetínského sportu i stavebního ruchu na Trávníkách v dobách svého mládí a dospělosti. Dala mi sice jméno a telefon, ale já ho někam založila a nemám. Prostě nemám. Je mi to moc líto, paní se již neozvala a já si nezapamatovala ani to jméno, natož číslo. Škoda, velká škoda.

V diáři plánů dlouhodobých tak zůstal i pan Radovan Kocůrek, který fotografuje (mimo jiné) Vsetín po celý rok ze všech možných i nemožných míst a za každého počasí. Tady se můžu omluvit jen nedostatkem času, neboť ho vídám několikrát za měsíc.

Ale asi nikdo si neuvědomuje, co je psát kroniku většího města vedle své vlastní práce, která je také časově náročná. Já už to vím a nedoporučuji následovat.

A tak si dnes k ideální představě o kronice – psané ručně a ilustrovaná, kožená vazba – ještě přidávám i představu ideálního kronikáře. Člověk hmotně zajištěný (aby se mohl věnovat jen kronice), spíše starší, se životními zkušenostmi a velmi dobrou místní znalostí, společenský. Narodil se ve Vsetíně, vyšší studia prožil jinde, aby se vrátil s patřičným rozhledem a vědomostmi zpět, založil zde rodinu a má kopu známých. (Ale při troše dobré vůle se dá slevit!)

Psát kroniku je práce zodpovědná, časově náročná a ... krásná!

Restaurace „Náhon“ - jedna z mála technických památek Vsetína
Foto J. Žurek

Co se do kroniky nevešlo

Je mnoho témat, která nás bezpečně zvednou ze židle a o kterých se můžeme bavit stále dokola. Fotbal, počasí, politika, zdražování ... Nikam nás neposunou, ale pěkně si můžeme zanádat!

A pak jsou zajímavosti, které nás sice také přilákají, ale často na ně nenarazíme a většínou mají pro nás intimnější kouzlo. Jsou z našeho blízkého okolí, základ buď důvěrně známe nebo jsou nám lidsky blízké. Do kroniky se však už z nějakého důvodu nedostaly.

Např. za důvěrnější téma považuji svatby, pohřby, významná jubilea nebo narození nových občánků. K miminkům patří i vyhledání toho nejkrásnějšího jména. A tak mě vedle počtu živě narozených dětí (stav mírně stoupající – rodí se děti populačně silným ročníkům a ženám, které mateřství posunuly na pozdější dobu) zaujal i výběr jmen. Když někdy slyšíte, jak jsou rodiče schopni pojmenovat své děti (před asi sedmi lety odmítla jedna česká matrika zapsat dívence jméno Půlnoční Bouře), úplně s úlevou jsem pročítala statistiku jmen v celé republice i v našem městě. Zjis-

tila jsem, že můj syn Jakub se již několik let drží na výsluní a taková Tereza je v popředí celorepublikových tabulek už celých jedenáct let.

Ve Vsetíně jsme na tom takto:

Rok	Počet narozených
2007	660 (10 x dvojčata)
2008	671 (11 x dvojčata)
	Dívčí jména
2007	Tereza (17), Natálie (15), Lucie a Adéla (14)
2008	Tereza (21), Natálie (18), Adéla (14)
	Chlapecká jména
2007	Lukáš (25), Jakub (23), Jan a Ondřej (18)
2008	Jakub (25), Tomáš, Ondřej (20), Vojtěch (17)

No, tady za republikou naše Valašsko nepokulhá. A mně se docela ulevilo. I když se tedy občas setkáme s nějakou dívkou Madison nebo panem Ezechielem, přece jen budeme stále doma, v Česku, uprostřed Evropy. Žádná Bouře Nováková nebo Imail Šabršula prozatím nehrozí.

Další taková zajímavá věc, ovšem z jiného soudku, je pozvolné chátrání a pak opětovné probouzení se různých částí města k životu. To, co jsme před dvaceti lety opouštěli, co postupně ztrácelo smysl nebo nebylo k čemu využít, to pomalu dáváme do pořádku a nacházíme nové nebo staronové využití.

Nejde jen o opuštěné chatky, rodinné domy nebo drobné provozovny a výroby, ale často i o celé části výrobních areálů (jako bývalý MEZ, kde je dnes několik menších podniků a bytový dům) nebo areál mezi kolejistěm a zimním stadionem, kterému Vsetíňané říkají Sandrik.

Na malém plácku, prakticky v centru města máme pěší zónu (po které se prohání i

cyklisté), louku s tůňkou, co patří rybářskému svazu, a nejčastěji sem chodíme na výstavy drobného domácího zvířectva nebo cvičit psy. Kameníci si zde postavili novou dílnu a vedle chátrající administrativně hospodářské budovy „Sandriku - křivačárny“ je už několik let restaurace. Dříve rockový klub pro mládež, od 29. září 2007 restaurace „Náhon“, která má kromě nových, příjemně zrekonstruovaných prostor s krbem a salónek i stoly s pípou, kde si sám zákazník čepuje pivo, a pravidelné kulturní pořady, střídavě pro mladé, pro starší, napříč žánry. Celý zastavěný prostor zakončuje nenápadná budova z červených cihel. Na počátku 20. let minulého století zde na mlýnském náhonu, který byl vybudován již v 15. století, vyrostla vodní elektrárna. Dlouho sloužila přílehlé „křivačárně“, v 60. letech 20. století byla ovšem zrušena a od té doby jen stála. Zub času, příroda a nenechavci udělali své a když si Josef Fusek elektrárnu na sklonku minulého století odkoupil od bývalého MEZu Vsetín, který byl v roce 1996 privatizován, nebylo mu co závidět.

Téměř všechno její technické vybavení bylo vyráběná, rotační části Francisovy turbíny byly

vyhozeny do šachty a zaplaveny blátem. Jen čištění této šachty zabralo dva měsíce práce. Ale vyplatilo se! Historická technická památka tedy jede (zatím) na jednu turbínu už téměř šest let. Zhruba 11 kilowatt za hodinu dodává pan Fusek do celorepublikové sítě prostřednictvím Severomoravské energetiky.

Chodím kolem každý den, příjemné místo. Ani železniční přejezd mi tak moc nevádí, i když zde často stojím a čekám, až něco náhodou přejede. Báječné je to zde v létě! To si čas od času sedneme na restaurační zahrádku „Náhonu“, která je z větší části umístěna na mostě přes Mlýnský náhon, pozorujeme vzrostlé stromy, děti, které se prohánějí na nejrůznějších přibližovadlech, lidi spěchající i procházející se, pejsky větší i menší. Klevetime nebo jen tak mlčíme. Posloucháme štěbetání ptáků a tajemné bubláni elektrárny. Slyšíte jen příjemný klokot vody a vzdálený ruch města? Historie zde zapadla i do naší doby, staré se zde, jak říká klasik, snoubí s novým. Doufám, že nadlouho.

Pozorování halových jevů v Hostýnských vrších

Dušan Trávníček

Bylo několik dnů po Vánocích. Charakter popísané události si žádá uvést přesné datum. Tedy vše se odehrálo 28. 12. 2008. Doma jsme se usnuli, že už máme dost svátečního lenošení a že se potřebujeme protáhnout na čerstvém vzduchu. Sedli jsme do auta a zajeli k Hostinci na Trojáku v Hostýnských vrších. Tam jsme našeho ročního prcka posadili do kočárku, řádně zamotali do deky a vydali se směrem na Tesák. Pod nohama nám vesele křupal sníh a my jsme s rozkoší vdechovali svěží vzduch ostrý jak žiletka. Občas silněji zafoukal vítr a při teplotě kolem minus 6 °C chlad pronikal až pod kabát. Přidali jsme do kroku.

Došli jsme pod vršek prvního kopce. Les tady už nebránil v rozhledu a v tu chvíli se nám naskytl pohled na jedinečný přírodní úkaz. Ve vzdálenosti 22 ° od Slunce se vytvořila výrazná duhová kružnice a na každé straně této kružnice jako by zářila další dvě menší Slunce. A navíc tím skutečným Sluncem uprostřed kruhu vertikálně pro-

cházel světelný sloup sahající až k Zemi. Vypadalo to, jakoby Slunce bylo připevněno na nějakém světelném stožáru. Stali jsme se svědky tak zvaných atmosférických halových jevů. Naštěstí jsem měl s sebou fotoaparát a bez ohledu na mrznoucí prsty jsem se snažil vše zachytit. Vždyť něco takového jsem nikdy před tím neviděl.

Jak tyto optické úkazy vznikají? Halové jevy se objevují na obloze kolem Slunce i Měsíce v podobě kol, různých oblouků a skvrn. Pro jejich vytvoření je nutná přítomnost drobných ledových krystalků v atmosféře, na kterých dochází k odrazům a lomům světelných paprsků. Tyto ledové krystalky se většinou nacházejí v jemných řasových oblacích ve výškách nad 6 km, ovšem v chladném počasí se za určitých podmínek mohou vyskytovat i v přízemních vrstvách ovzduší. Pro vznik halových jevů mají zásadní význam ledové krystalky ve tvaru šestibokých destiček a šestibokých sloupků. Jestliže se světlo od krystalků odráží, pozorujeme halové jevy jako bělavé kružnice a čáry. Když světelné paprsky krystalky procházejí, dochází k jejich lomu a halové úkazy pak dostávají duhový nádech. Těchto jevů je klasifikována celá řada, ovšem většinou se vyskytuje pouze jeden či dva zároveň. Souběžné pozorování více halových jevů je vzácné.

My jsme zaznamenali hned čtyři typy halových jevů. Nejnápadnější byla duhová kružnice o poloměru 22 ° kolem Slunce, které se říká malé halo. Ta malá slunce patrná po obou stranách kružnice se nazývají vedlejší slunce neboli parhelia. Světelný útvar vertikálně procházející Sluncem se označuje jako halový sloup. Konečně v horních partiích malého hala jsme spatřili ještě jeden úkaz – horní dotykový oblouk. Ten se však za chvíli ztratil.

Kromě nás se tu v pozdním zimním odpoledni sešlo ještě pár dalších šťastlivců. Snad za odměnu, že jsme překonali lenost a vydali se na procházku i v tomto počasí, nám příroda přichystala jedinečné divadlo. První snímek jsem pořídil v 15:14 a vzhledem k ročnímu období se za chvíli začínalo smrákat. Teplota dále klesala. Celí promrzlí jsme se vrátili zpět a usedli do příjemně vytopené hospody. Při horkém čaji (ten můj byl bohužel řidičský, tedy bez rumu) jsme rozebírali, co jsme to vlastně viděli. Později jsme se dozvěděli, že halové jevy byly během tohoto týdne pozorovány na řadě míst České republiky. Bude i letošní zima tak štedrá a nabídne podobná představení?

Jak na bolavý zub?

Tož jak bych s tú historiú začal... Víte, moji milí, ono sa prvej na tych našich kotároch kór moc dochtorú nezdržovalo a na druhú stranu ani nebyli tak úplně pro každého. Každá sranda něco stóji a to kuryrování takej. Agdo měl v dřevěných chalupách peněz nazbyt? Nigdo. To už moselo jít do tuhého, aby sa volal dochtor. Bolesti a ne-duhy sa kuryrovaly bylinkami, masťama, nekdy sa moselo zajít aj za kovářem, dyž už to jinak nešlo. Ale byli aj taci, co si všecko kuryrovali sami.

Raz tak Francka Mašánového rozbolel zub. Prvý deň si ho zkúšal zalévat šalvejú, kloktál tu nedobrotu a plul kolem sebja, jak sařanáš, dyž si lokne mléka. Jeho Rozina mu chtěla dať obklady, ale odehnál ju jak komára, že at' mu radši přinese trnkovú medecinu. A to zas roba že né, bo tak zle zas nevypadá. Mamě Francek křivil hubu, slivovicu nedostál.

Večer ešče odespál, ale už o půlnoci sa obudil celý orosený. Zdálo sa mu, že zub mu sám z papuly vyskočí ven. To už měl hubu oteklu, ani mluvit nemohl. Tož co včil? Do rána daleko a budiť v noci kovářa to sa mu nechťelo. Aj ho roba přemluvala, ale Francek si enem vzpomněl, jak dysi viděl trhat' zub u kovářa Jožovi Čeradnému, takovému chvisťovi, tři chlapy měli s ním co dělat, aby nezburál kovárnu. To bylo pak řeči ve dvorci. Ej, nic takového! Ale Francek cítil, že je zle. Po pátej štamprli měl hubu jak v ohni, ani dotknúť sa ji nemohl. Tak mu snád' nebylo, ani dyž sa na talijánskej frontě ztratil svojemu regimentu. Hrom do toho! Tak si svoju poslední hodinku nepředstavoval.

Za chvílu už enem roba vidí, jak s laterňú šáři po izbě – v jednej ruce provaz a v drugej štokrlec. Kristenanebi! Rozina vyskočila jak dyž ju vosa pichne a enem tak v košuli sa začala s Franckem přetahovat' o špagát. Francek huhlál neco o svinскеj bolesti, rozumněť temu nebylo, až si roba před něho kleknúla, sepjala ruky a s plačem ho zapřisahala, at' neblázní.

Enomže to už Francek utěkal pryč. Z okna bylo ešče viděť, jak sa trochu svělla mihlo u stodoly, tam, kde stála taková pěkná košatá jabloň...

V Rozině by sa kvi v tej chvíli nedořezali. Enem sa trochu upamatovala, drapla svícu a nůž a hybaj do tmy za Franckem! Enem udělala krok z chalupy ven, uslyšela heknúti a jakýsi divný zvuk. Honěm přídala do kroku, ale za chvílu už stála jak opařená – Franta ležál pod jabloňú a hore nad ním sa na špagátě húšal bolavý zub!

(Na motivy vzpomínek A. Šašinové z Huslenek – Černého (1910 – 2005) volně zpracoval Michal Janiš)

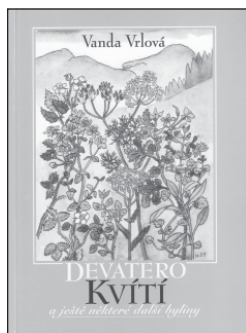

Snímek zachycuje souběh čtyř halových jevů: malé halo, vedlejší slunce, halový sloup a na vrchní část malého hala navazuje ještě horní dotykový oblouk.

Foto autor článku

*O Valašsku
na Valašsku*

VÝBĚR Z NOVÝCH REGIONÁLNÍCH PUBLIKACÍ

Devatero kvítí Vandy Vrlové

V uplynulých dnech spatřil světlo světa další (již třináctý) svazek edice Rožnovské malé tisky – tentokrát s názvem **Devatero kvítí**. Název příhodně odráží číslo v letopočtu právě probíhajícího roku, kniha samotná se však neomezuje jen na ono pověstné devatero kvítí. Formou lexikonu přibližuje na šest desítek bylin i dalších osvědčených prostředků lidové medicíny. V minulosti je využívali naši předkové při nejrůznějších neduzích a nemocích – vlastních, ale i těch, které postihly jejich hospodářské zvířectvo. Kniha **Vandy Vrlové** je výsledkem mnohaletých výzkumů a sběrů uskutečňovaných autorkou mezi pamětníky na Valašsku a Těšínsku. Díky nebývalému ohlasu předchozí publikace *Nasbíráno mezi Jány* bylo proto v letošním roce vydáno její volné pokračování s devaterem kvítí v názvu. Vydání publikace bylo podpořeno Evropskou unií – Evropským fondem pro regionální rozvoj z Programu přeshraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007–2013 (mottem tohoto programu je „SPOLEČNĚ BEZ HRANIC“).

Jednotlivé kapitoly věnované nejen léčebným prostředkům, ale i lidové magii přináší vedle ilustrací Jiřího Langra základní informace o výskytu, sběru a využití bylin anýzlem počínaje a zeměžlučí konče. V knížce navíc nalezneme množství osvědčených receptů. Čtenář se také může dozvědět, co je to například *vředová zelina*, pro co je dobré *Janovo mazání*, k čemu byl užíván *omladník* nebo proč je zrovna malinová šťáva tím nejprůhodnějším prostředkem proti horečce. Po přečtení *Devatera kvítí* již také budete vědět, které byliny a prostředky zvolit proti nachlazení, které zase byly minulými generacemi doporučovány jako dobré na spánek, bolest hlavy či nechutenství. Ale zapomenout nesmíme ani na byliny milodějné – patřily k nim například kopřiva, křen, libeček, máta, polajka, oves, pampeliška, petržel,

polajka. V knize Vandy Vrlové *Devatero kvítí* si jistě každý najde ten nejprůhodnější lék zrovna na ty své neduhy a trápení – třeba jím bude právě ono lásky i zdraví dodávající devatero kvítí.

Daniel Drápala

Kouzelné bytosti zpod Radhoště

V pohádkách a pověstech vyprávěných po generace v kraji kolem Radhoště se můžeme vedle Janíčků, princek či zakletých osob běžně setkat také s celou řadou bytostí, které zůstávají dnešním čtenářům téměř neznámé. Oprávněně si proto kdokoli může klást otázku: Jak vypadala taková slibka či světloňoš, kdo to byl špírek nebo věštice, čím škodila mora? A přitom to byly právě tyto postavy – zlé i dobré, které nesčetněkrát oživaly v rozmanitých příbězích zpestřujících zimní večery, přástky či draní peří. Lidová vyprávění však neměla posluchače jen pobavit. Do příběhů se velmi často promítala snaha poukázat na některé lidské slabosti, jakými byla hloupost, chamtivost či lenost, mnohé z nich mají přímo mravoučnický charakter sloužící pro poučení posluchačů. Lidé se prostřednictvím těchto příběhů také snažili vysvětlit některé úkazy, s nimiž se ve svém okolí setkávali. Dnes je většina z těchto příběhů již téměř zapomenuta, proto byla jako 11. svazek edice Rožnovské malé tisky připravena publikace **Kouzelné bytosti zpod Radhoště**, která slovem i obrazem provede čtenáře světem kouzelných bytostí. Seznámí se tak s čarodějnici, kúzlířem, čerty, drakem, duchem strážícím poklady, Pánem Ježíšem a svatým Petrem, morou, obrem, slibkou, smrtí, světloňošem, špírkem, věstíčkem, vodníkem a některými dalšími. Knihu připravili k vydání **Lenka a Daniel Drápalovi**, jednotlivé příběhy doprovodila svými ilustracemi **Ludmila Vašková**. Rožnovp/R 2008.

Tomáš Gross

Kniha **Veselosti nikdy dosti**, z nakladatelství Lída ve Vizovicích, představuje *reprezentativní vzor lidového vyprávěčství* dobově vymezeného padesátými lety minulého století. Mezi vyprávěči najdeme šprýmaře ze Slovácka, Hané, z Valaš-

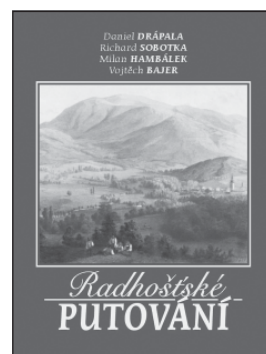
ska, Horácka, ze severní Moravy i z Brněnska. Použité nářečí představuje skvost českého jazyka. Kniha je určena nejširšímu okruhu čtenářů, chce rozesmát, pobavit, potěšit a neměla by chybět v žádné knihovně.

Zejména lidová slovesnost a lidové obyčeje bohatě dosvědčují, že humor je jedním z podstatných rysů povahy a životního postoje našeho lidu. „Od smíchu hlava nebolí“, říká jedno přísloví, a jiné je doplňuje: „Být chudý a ještě smutný - to je dvojitá škoda.“ Rozmarné i rozpustilé vyprávěčky jsou projevem optimistického veselí a satirické bojovnosti našeho lidu.

Hrdinové lidového humoru jakoby ztělesňovali lidovou moudrost, vtip, optimismus, odvalu v boji proti vykořisťovatelům a utlačovatelům. Jsou to hrdinové dobří, silní a chytří, kteří svůj ostrovtip skrývají maskou prostomyslnosti, aby tím překvapivěji dovedli obelstít nebo usadit bohatého kupce nebo sedláka, brblavou ženu, mocného pana barona, blahobytného pana faráře, hloupého čerta nebo tupého gestapáka.

Lidová žertovná rozprávka používá často k výstavbě děje hádanky. Zvláště těsně je vyprávění spojeno s příslovím. Hutná vtipná přísloví prostupují a oživují vyprávěčovo podání, ale někdy jsou přísloví obsahovým jádrem povídky a povídka jakoby byla ilustrací určité pravdy vyslovené příslovím. Okouzili nás neobvyklé výrazy z bohatství lidového slovníku, zvláště hlásková podoba slov. Knihu doplňují překrásné humorné ilustrace od Mgr. Ladislava Pálky.

Ludmila Velcerová

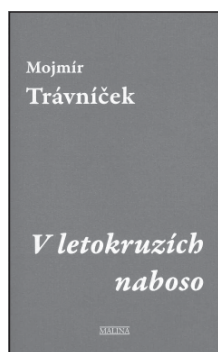

Radhošťské putování

Mohutná silueta Radhoště vítá již po staletí každého příchozího, který se ubírá údolím řeky Bečvy k Rožnovu, i těch, kteří směřují ze strany severní k Frenštátu a Trojanovicím. Ačkoli není v těchto končinách vrcholem zdaleka nejvyšším, oprávněně přitahuje pozornost domácích i mnohých hostů. Poloha Radhoště na konci mohutného karpatského hřebene, který se malebně vypíná nad Rožnovem i Frenštátem, nemalou měrou přispívá ke zdání o monumentalitě hory. Ne nadarmo zanesl už v roce 1627 Jan Amos Komenský do své mapy Moravy z východomoravských hor pouze Radhošť. Přestože byl a je takřka na dohled trvalých lidských sídel, zůstával Radhošť v myslích mnoha generací zdejších obyvatel pořád horou ne zcela poznanou, vrcholem nevyzpytatelným a opředeným četným tajemstvím. Při zimních přástkách a draní peří se po chalupách vyprávělo o sirotku v Radhošti, v pověstných *d'úrách* se měly skrývat nepřehledné poklady a draci, hora se v těchto příbězích stávala místem

sletů čarodějnic i setkání s černokněžníky. Dnes je Radhošť spojován především s bohem Rade-gastem, jehož sochu míjejí turisté cestou na vrchol. Pro jiné je Radhošť naopak symbolem křesťanské cyrilometodějské tradice. Obliba této památné hory přitom nijak neklesá ani v posledních letech. Radhošť nám ovšem může vedle sportovního vyžití či krásných výhledů nabídnout i rozmanité příběhy, které se k němu váží. Některé z nich přináší čtenářům nová kniha z edice Rožnovské malé tisky s názvem **Radhošťské puto-vání**. Její autoři **Vojtěch Bajer, Daniel Drápala, Milan Hambálek a Richard Sobotka** v ní přináší populárně-naučnou formou řadu zajímavých pohledů na minulost i současnost Radhoště. Prostřednictvím pomyslné procházky z Rožnova na Radhošť a dále na Pustevny jsou čtenáři nabízena témata z historie, lidové slovesnosti, etnografie, literární historie, přírody i mnoha dalších oblastí. Spolu s textem hraje významnou roli i obrazový doprovod čítající na šest desítek reprodukcí uměleckých děl, historických fotografií, pohlednic atd. Autoři při vzniku knihy využili četné dosud nepublikované archivní a historické materiály. Rožnov p/R 2008.

Tomáš Gross

Milý příteli, potěšení na mé straně...

Nová kniha **Mojmíra Trávníčka** zavádí do české literatury a do českého myšlení o literatuře žánr, který lze nazvat jako vzpomínkovou esej. Ten žánr není úplně nový, je složeninou z několika podobných způsobů psaní, ale to, jak se jeho prostřednictvím vybavují některé neočekávané a neočekávatelné momenty lidského života ve své přesnosti, to je nové a velice svěží.

V letokruzích naboso, jak se kniha jmenuje, jde o pokračování první, vzpomínkové knížky *Skryté letokruhy*. Obě vyšly v nakladatelství Dalibor Malina na Vsetíně. U knížky *V letokruzích naboso* jsem spolu s Daliborem Malinou a Pavlem Kotrlou asistoval, proto půjde spíše o drobné editorovo vyznání, snad ne zcela nepřipadné.

Každý, kdo někdy připravoval k vydání texty Mojmíra Trávníčka, jistě mně dá za pravdu – popisovat se pod takové knihy jako editor je trochu nemístné – na těch velikých textových plochách naráží člověk vždy jen na drobná zaškrbnutí, jemné úkroky spíše než stylistické omyly, jsou to tedy opravdu drobnosti, kterým se snad ani nedá říkat redakční a editorská práce. A přece, Mojmír Trávníček je první, kdo dává hlasitě najevo, že o této práci ví, že si jí váží. Nejprve způsobem, jak editorovy návrhy přijímá – skoro

vždycky s uznáním, pochvalou, poděkováním, jen velice zřídka drobným povzdechnutím – takto to být nemůže, protože... Nikdy tedy s vámi při těchto korespondenčních setkáních nemluví ego tvůrce, které si připadá zahanbené pokaždé, když se někdo začne jen trochu povrtávat v dokonalém skladu díla. Naopak – mluví tu s vámi člověk, který ví, jak těžké je kráčet vedle knihy, potichu, pokorně a pomalu, mnohdy velice dlouho. A že ta cesta vydává jen někdy své plody v podobě interpretace, která objeví nějaký zajímavý detail, drobnou, snadno přehlédnutelnou maličkost, která otevře sledované dílo jinak, nově, snad smysluplněji.

Odtud, z tohoto fundamentu, rodí se asi Trávníčkova schopnost nejen analytická, ale především interpretační – každá zpráva, v tomto případě třeba o Jakubu Demlovi, Ivanu Slavíkovi, Janu Čepovi, nebo třeba o literatuře deníkové nebo dětské atd., tedy každá taková zpráva přímo vyzařuje poctivou, hmatovou práci. Není to jen jakési tupé načítání, shromažďování informací a jejich přeskupování. Je to v nelepším slova smyslu korespondence – autor se tu stává spoluhráčem, přítelem, bratrem a teprve po mnoha a mnoha hodinách, které s ním Trávníček stráví, může vydávat svůj počet – a máme tak před sebou autory, které jsme si uvikli vnímat už jako zavedené, v nových kulisách a nově nasvícené, tyto interpretační vzkazy jsou tou nejpřesvědčivější zprávou do světa odborného – tímto způsobem, tímto jazykem se před čtenářem znova otevírá sledované dílo v procesu dobrodružného poznávání tak silně, že přímo nutí čtenáře přeciť si třebas Mayovky, nebo texty Demlovy či Slavíkovy znovu – a lepší poslání pro literární vědu nevidím. Jsem rád, že jsem u toho mohl být.

Jenže *V letokruzích naboso*, to ani zdaleka není jen zpráva pro odbornou veřejnost, je to zpráva pro každého, komu život s jeho trvalými a platnými hodnotami není jen prázdným pojmem, ale skutečnou duševní realitou. Tak zejména v těch textech, které se ptají po povaze a charakteru valašské krajiny a lidí v ní, všude tam dostává se intimní, ale též těžká a protěžkaná zpráva do rukou rodověrného Valacha. Ale nejen jeho. V tom nelíčeném účastenství s člověkem, jeho údělem i nadějí, v tom podává Trávníček zprávu i mimo tento region. A to zase všem těm, kteří si navykli vidět ve Valašsku a Valaších jen polovzdělané, pololidské bytosti se slivovici a dobrým srdcem. Mojmír Trávníček jim zcela zřetelně, skrze každodenní lidské příběhy a skrze jejich ohledávání, ukazuje, že velika, obecná lidská témata se odehrávají všude tam, kde ještě člověk nepřestal být člověkem.

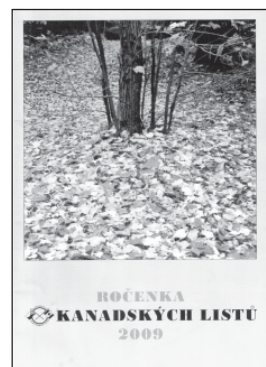
A nakonec je potřeba říci, že v nové knížce Mojmíra Trávníčka nechybí ani humor. Není to humor zas kdovíjak k popukání, nejsou to vtipy a vtipky, ale je to jakési jemné, jen občasné a velice opatrné uvolnění, snad odfouknutí. Občas je prostě lidský úděl tak těžký, že je pod jeho tíhou potřeba si ulevit. Ale nikdy to není na úkor druhého, ale spíše s ním, vedle něho... Tak, jako se baví členové jedné společné Obce. A není zřejmě náhoda, že nejvíce tohoto úlevného humoru se nachází v kapitole *Co zbylo*, kterou tvoří útržky z deníku, který si Mojmír Trávníček nesoustavně vedl. Protože na těchto stránkách je nějak nejin-timněji vidět snad největší hodnota, kterou Trávníčkův celoživotní odkaz představuje – je to neschopnost sebestřednosti, je to neschopnost, i na

úrovni deníku, o kterém asi ani náhodou neuvažoval jako publikovatelném, tedy i v těchto nejin-timnějších zápisech je Mojmír Trávníček skrytý, všechny ty děje, které procházejí skrze něj, vedle něj a jím, ty všechny jsou mnohonásobně potřebnější, než nějaké jedno, konkrétní lidské ego, které by o těch věcech mohlo hovořit.

A právě z tohoto základu vyrůstá zřejmě klidný, sebevědomý autorský styl. Styl je totiž jen odrazem toho, jakým způsobem tento svět prožíváme, jak se jej zmocňujeme a čemu v něm věříme. A knížka *V letokruzích naboso* nám kromě jiného připomíná, že všechny ty tradiční lidské hodnoty, jako je krajina, místo, rodina a Bůh, jsou ještě stále živé, platné a smysluplné. Být u takového počínání, bytí si jako drobný pomocník, je velická radost.

Trávníček, Mojmír: V letokruzích naboso. K vydání připravili Jakub Chrobák, Pavel Kotrla a Dalibor Malina. Dalibor Malina: Vsetín 2009. Náklad 500 ks., 258 s.

Jakub Chrobák

Mirko Janeček, Kanadské listy a Valašsko

Po dlouholetém čekání na devizový příslib, který byl tehdy základem pro vycestování na Západ, jsem se jednoho podzimního dne roku 1969 ocitl ve Vídni. Měl jsem tam spolužáka z hradištské Umprumky Jardu Hovadíka, který tam zrovna dělal asistenta na grafické speciálce. Našinců tam bylo jako kvítí. Před každou ambasádou byla dlouhá řada čekatelů na práva azylu. Kromě Rakouska samého byl zájem o Spolkovou republiku Německo, Austrálii, Nový Zéland, Švýcarsko, Jižní Afriku, USA, Kanadu – a já nevím o koho ještě.

Při prohlídce krás hlavního města bývalé rakousko - uherské monarchie, kam naši dědové chodovali vandroem, aby se vyučili řemeslu, můj spolužák jen mluvil o Kanadě a ať prý tam jedu s ním, zatím co já jsem ukazoval na své letní polobotky, ve kterých bych se jistojistě v Kanadě pěkně nachladil. Jak to dopadlo? Já se pěkně vrátil domů na Vsetín a on odletěl do Kanady. Když jsem za tři týdny navštívil ve Fryštáku jeho rodiče, ukazovali mně pyšně kanadské noviny se článkem s hlavičkou „Bomba Toronto“, kde se už psalo o velkém českém umělci a jeho výstavě, který jistě obohatí kanadskou kulturu.

Ještě dlouho mně vrtala hlavou ta krátká doba vyřízení azylu na kanadské ambasádě. Kdo přijel do Vídne v pondělí, byl ve středu v Torontu. Jak to, že na Českoslováky byla ta Kanada tak hodná?

Odpověď přišla až v roce 1996, kdy jsem přijal pozvání svého přítele a spolupracovníka z Muzea Kroměřížska Jiřího Tronečka na cestu ve třech do Ontária. Tam jsem se to dozvěděl:

Jmenoval se Mirko Janeček, emigrant od roku 1948, který byl v Kanadě od roku 1951. Zde dokončil studium zemědělství a stal se imigračním úředníkem kanadské federální vlády. Ten to byl, co pomáhal našim lidem zajistit ubytování, najít práci a zajistit kurzy angličtiny, a to i v letech po roce 1968. Bylo jich tisíce. V roce 1966 začal vydávat cyklostylovaný časopis „Hlas nových“, který byl později přejmenován na „Kanadské listy“. Tím pomáhal našim emigrantům k orientaci v nové vlasti, přinášel zprávy o staré vlasti a také vyhledával jejich přátele a příbuzné po světě.

Po tři týdny v Kanadě jsem si pilně všechno zapisoval a fotil. A protože jsem byl tehdy pilným dopisovatelem Kroměřížského týdeníku, byla mně jedenáctkrát nabídnuta celá stránka novin. A protože jsem také jezdil domů přes Vizovice, oslovil mne i majitel nakladatelství Lípa pan Rychlík: „Nesete mně Kanadský deník?“ a já jsem měl co kamarádům posílat. Jednu knížečku jsem poslal též panu Janečkovi. Netušil jsem, že mi vzápětí vyjde reklama až v Kanadě a já budu posílat povídání o Kanadě až do Kanady...

I začalo naše dopisování a také posílání Kanadských listů a od roku 1998 začala za moře cestovat i muzejní revue – Valašsko.

Přímý kontakt s panem Janečkem se mi podařil až v roce 2000, kdy jsem byl opět pozván do Kanady přítelem Jiřím. Ten zrovna doprovázel skupinu lovců medvědů k letadlu v Nord Bay a čekal na rybáře. To mě potěšilo, protože lososy mám rád, a tak jsem ani chvíli nemeškal.

Týden jsme jezdili a hledali loviště a laciné ubytování, než přiletěla rybí skupina. To už jsme měli připravenou večeři na uvítání. Z 15 kg masa medvědů guláš. Zůstala troška. Pak jsme už byli jenom na rybách. Protože jsou v Kanadě všude budky s telefonem, nebylo nesnadné se dovolat k panu Janečkovi. „Ano, budu Vás čekat u torontského letiště.“ A tak se stalo. A já se skupinou lovců ryb i s velitelem Jiřím jsme nakonec připili panu Janečkovi i jeho paní u něj doma. Nejenom že nám ukázal své redakční království, ale dělal nám i průvodce městem Mississauga, které je přilepené k Torontu.

A roky běžely. Až jednou přišlo zase psaní: „Po čtyřiceti dvou letech končím s vydáváním Listů. Chci se ale rozloučit důstojně. Udělal bys mně „Ročenku“? Viš, takovou, jak děláte „Valašsko“. Moc se mi líbí.“

I stalo se. Já se rozjel do Roztok u Prahy, kde jsem se dozvěděl podrobnosti od jeho paní Jany, pak jsem ho zastihl, když přiletěl z Kanady, znovu jsme to probrali a doplnili, paní E. Urbachová provedla naposledy korektury, pan F. Valer poslední opravy – a 1600 kusů „Ročenky Kanadských listů 2009“ bylo na světě. Tiskárna Print v Kroměříži to zvládla na jedničku a pan Janeček mohl rozvázet.

P. S.: I v „Ročence“ byly dva články z vlastivědné revue Valašsko.

Břetislav Dadák

Poznámka redakce:

První krajanské noviny Mirko Janečka „Kanadské listy“, č. 11 – 12, roč. 31., listopad – prosinec 1997, obdrželo Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně do své knihovny poštou koncem roku 1997. Od konce r. 1998 pak probíhala pravidelná a vzájemná výměna Kanadských listů s Valašskem, vlastivědnou revui. Poslední vydání „Kanadských listů“ vyšlo v prosinci 2008 s novoročenkou vydavatelů Mirko (Mikea) a Jany Ja-

nečkových. Posledním pozdravem z Kanady, na jehož přípravě se podíleli i někteří kolegové z naší redakce (viz výše uvedení), je Ročenka 2009. V jejím úvodu vyjádřil pan Mirko Janeček několika moudrými větami posláním svých dvojazyčných (Č/A) „Kanadských listů“:

„... Veden úctou ke statečnosti veteránů druhé světové války a znechucen surovostí, s jakou se k nim zachovali českoslovenští komunisté po únoru 1948, jsem vydával „KANADSKÉ LISTY“ po 42 let.

Od roku 1948 do konce roku 1989 bylo velmi obtížné pro exulanty či emigranty roztroušené po celém

svobodném světě udržet vzájemný kontakt. Když někdo hledal v té době svého nejlepšího válečného přítele, příbuzného (či ve dvou případech vlastního otce), obrátil se na vydavatele „Kanadských listů“, který v příslušné rubrice zavedl sekci s těmito věťmi, např.: „Karel Daněk v Austrálii hledá svého válečného velitele Fr. Konečného“. Zda jsem tímto způsobem dal dohromady na 10 000 osob si nejsem jistý, ale byl to čs. ministr obrany Vilém Holán, který při návštěvě Toronto 26. listopadu 1994 vydavatele „KL“ vyznamenal za to, že dal dohromady na 600 válečných veteránů. ...“

VZPOMÍNÁME

Josef Ország – Vranecký starší (20. 5. 1866 – 22. 8. 1939)

Petr Lidák

Poslední desetiletí 19. století se v českých zemích vyznačovalo probuzeným zájmem o lidovou kulturu a národopis. Vlastivědní pracovníci začali v té době sbírat a shromažďovat hmotné i duchovní památky z lidového prostředí za účelem jejich zachrany a zachování pro další generace. Výsledky jejich práce vyústily v uspořádání velké Národopisné výstavy československé v Praze r. 1895. Také na Valašsku působila skupina národopisných pracovníků, mezi které jednoznačně svým významem patřil také rodák z Nového Hrozenkova, rázovitý sedlák Josef Ország – Vranecký starší. Právě v letošním roce si připomínáme 70 let od jeho úmrtí.

Narodil se 20. května 1866 v Novém Hrozenkově v rodině Josefa Országa, jednoho z největších místních sedláků, jako jediný syn, původním přízviskem Vrančovský,¹ později Vranecký. Obě přízviska jsou odvozena od potoku Vranče, u jehož ústí stojí hospoda „Na Vranči“, kterou získal jeho otec pravděpodobně v první polovině 19. stol.

Rušný život v prostředí významného zájezdního hostince, zámožné postavení rodiny, ve které se udržovaly staré obyčeje, ovlivnily mladého chlapce několika směry. V tomto prostředí je nutné hledat kořeny význačných rysů jeho povahy a zájmů. Všeobecné vzdělání získal při studiu na nižším gymnáziu ve Valašském Meziříčí a později v Olomouci. Poté pokračoval na čtyřleté odborné škole zemědělské v Přerově. Jak v Olomouci, tak v Přerově působil profesori, kteří se zajímali o lidovou kulturu a vedli k tomu i své studenty. Právě jim vděčil Vranecký za svůj celoživotní zájem o národopis. Po skončení sedmileté vojenské prezenční služby se vrátil do rodné obce, které věnoval veškerý svůj badatelský zájem. Zasažoval i do veřejných záležitostí. Již před válkou proti tehdejší prorakousky orientované lidové straně založil stranu agrární. Boj za uvědomělé vlastenectví slučoval s bojem proti klerikalismu.

Polemické články publikoval v oblastních novinách. Pro své spory s církví pobyl dokonce i týden ve vězení. V roce 1910 založil v obci Sokolskou jednotu, proti katolicky orientovanému Orlu. Vykonával dlouhodobě funkci starosty a propůjčil organizaci k užívání sál ve vlastní hospodě Na Vranči. Založil ochotnický divadelní kroužek, kde

zastával funkci dramaturga i herce. S jeho přispěním byla v Novém Hrozenkově otevřena první venkovská měšťanská škola v okrese. Byl také iniciátorem vzniku požárního sboru společně s učitelem Weisshammerem.

Těžištěm jeho práce a zájmu však bylo lidové umění a národopis, kterému zasvětil celý svůj život. Začal se mu věnovat již jako student na gymnáziu v Olomouci, pro jehož tvorbu se muzejní sbírky dodával na popud svého profesora valašské výšivky. Metodickou průpravu získal při sběru materiálu hmotné i duchovní kultury pro Národopisnou výstavu československou v Praze. Ve sboru valašských spolupracovníků patřil Vranecký mezi přední činitele vedle architekta Dušana Jurkoviče a vsetínského stavitele Michala Urbánka. Dušan Jurkovič byl pověřen vypracováním projektu valašské osady s kompletní usedlostí a hospodou. Při výběru mu Vranecký pomáhal. Tak došlo k tomu, že valašskou lidovou stavbu reprezentoval dům z Nového Hrozenkova. V hospodě Na posledním groši, kde hrála Pelárova muzika, se Vranecký seznámil s mnoha osobnostmi kulturního života, např. s malířem Mikolášem Alšem, který zde byl častým hostem.²

Metodický návod a způsob shromažďování materiálu na Národopisnou výstavu vnesly do jeho práce nejen potřebnou systematiku, ale přivedly jej k zužitčení badatelského zájmu na jedinou obec – Nový Hrozenkov. Důvodem bylo jeho přesvědčení, že lidové umění lze obrodit, že je schopné dále se rozvíjet. Aby nebyl ovlivňován jiným než domácím uměním, rozhodl se nestudovat nic jiného než to, co nacházel a doufal najít na teritoriu Nového Hrozenkova.³ Vranecký patřil k velkým patriotům, je nutné zmínit, že byl hrdý na svůj rod Országů, který odvozoval svůj starobylý původ od uherských zemanů. Již koncem 19. století začal prosazovat a veřejně šířit názor, že Nový Hrozenkov je vesnicí s nejzachovalejší valašskou kulturou, kde se udržely staré valašské zvyky a zachovaly neobyčejné památky lidové architektury. Zásahu na tom připisoval právě členům nejmajetnějšího a rozvětveného rodu Országů. V roce 1929 napsal: „Nejvíce a nejpěknějších věcí zachovalo se dosud na Hrozenkově. Proč? Krátce proto, že tam dosud žije, abych tak řekl, ortodoxně valašský a zámožný rod orszácký, jehož všech příslušníků, ovšem i chudších, jest dnes na 2000. Jest to nárudek v národě, dědinka v dědině a názorný obrázek, jak vznikaly z rodiny rody, čeledě a národy.“⁴

Pod tímto přesvědčením začal sbírat cenné památky krojové, výšivky, nábytek, salašnické

náradí a nádobí, lidové řezby, keramiku, malované obrázky na skle, výrobky z nejstarší valašské sklárny v údolí Břežítá, dále staré písemné památky, knihy a vůbec vše, co mělo muzejní hodnotu. K velmi vzácným patřily na Valašsku např. obřadní svatební plachty – úvodnice, které se dávaly ženám do hrobu. Tím nenávratně mizelo množství původních vzorů. Vraneckému se podařilo často již v poslední chvíli zachránit kopii, náčrtem nebo otiskem alespoň některé. Záhy si uvědomil, že odchodem starých lidí mizí ze světa i velmi cenné duchovní projevy. Proto sbíral a zaznamenával pečlivě staré lidové písničky, koledy, pověsti, pořekadla, přísloví, jádřná valašská rčení a úsloví, melodie píštíla, tance, obyčeje a jiné, „aby sa to všecko neztratilo.“⁴⁵

Vše využil k přípravě na veřejná vystoupení valašského kroužku, který pro tento účel založil. Obstaral si i cimbál od českého výrobce Schundy z Budapešti, sám se na něj naučil hrát a za pomoci místních obyvatel sestavil malou kapelu. Nacvičil zapomenuté tance a zvyky. Výsledky práce v kroužku mohli diváci ocenit v roce 1925 na prvním Valašském roku v Rožnově pod Radhoštěm, kde novohrozenkovská skupina předvedla valašskou zemanskou svatbu.

Po válce začal Vranecký se stavbou rodinného domu. Jde o velkou patrovou budovu u hlavní silnice, která však pro vysoké finanční náklady zůstala zvenku nedokončena. Nevzhledné přístavky a později nová eternitová krytina porušily její vnější ráz. Více ze svých plánů uskutečnil uvnitř budovy, hlavně ve valašské jizbě, která dle pamětníků byla vybavena starobylym vyřezávaným nábytkem.⁶ Při stavbě usedlosti se Vranecký inspiroval jak tradiční architekturou starých valašských fojtství, tak také Jurkovičovými stavbami na Pustevnách, např. vnitřní nátery stropních trámů nesou nejvíce stopy jeho vlivu v interiéru.

Svůj hlavní zájem však soustředil na lidový oděv, kde jeho činnost vyústila k vytvoření nové formy slavnostního tzv. orszáckého kroje, která nemá nikde na Valašsku obdobu. Vliv na renesanci kroje měla zejména Národopisná výstava československá, kde si Vranecký uvědomil velké rozdíly mezi bohatě zdobenými kroji hanáckými, slováckými a jihočeskými a chudým krojem valašským. Po svém návratu uplatnil a využil své znalosti o lidovém kroji, které získal již předešlým sběrem materiálu. Pokus o rekonstrukci nenavazoval na soudobý stav, ale na stádium předcházející, které Karel Langer označil jako tzv. „bílé“,⁷ kde všechny základní díly ženského oděvu byly zhotovovány z domácího bílého nebo rezného plátna. V obnoveném svátečním kroji však bylo nahrazeno továrně vyrobeným plátnem, většinou bavlněným. Součástí především u ženského kroje (rukávce, fěrtoch) byly přizdobeny vyšívácnými motivy, převzatými zejména z oděvních plachet-úvodnic, které Vranecký sběrem zachránil. Na navrhování výzdoby se také sám podílel. Bohatě rozvinuté základní ornamentální prvky v pestrém provedení jsou dílem Vraneckého a jeho spolupracovníků z řad starších vyšíváček. Vyšívky na obojky, nárameníky, fěrtochy, rúšky a mužské šátky vytvářel i Karel Langer, který v té době působil jako učitel na místní škole.

Vranecký vytvořil výrazně barevný kroj, který doplnil o součásti, v poslední fázi tradičního oděvu neužívané. Dopustil se tak četných anachronismů mezi typem, materiálem a výzdobou, zvláště u ženského kroje, který obohatil o pintu, rúšku a

Joža Ország – Vranecký s manželkou v orszáckém kroji 1924 Foto archiv MRV Vsetín

příponku, která nemá ve své výzdobě nikde na Vsetínsku přímou předlohu. V mužském kroji nejsou jeho úpravy tak nápadné, protože se nesnažil navázat na období časově vzdálené. Snad jen atypické užívání mužského kapesníku je zcela nové. Nejedná se o tradiční lidový oděv, ale o kroj vytvořený k účelům reprezentačním. V tomto ohledu můžeme říci, že jeho snaha došla uznání, ať již je hodnocení ze strany etnografů jakékoli.⁸ Kroje se prezentovaly na četných národopisných slavnostech počínaje Valašským rokem v roce 1925 v Rožnově pod Radhoštěm. Ještě i dnes je možné kroj v Novém Hrozenkově spatřit u příležitosti velkých církevních svátků, byť v pozměněné formě, což dokládá, že i autorsky vytvořený oděv má svůj vývoj.⁹

Je nutné zmínit, že Vranecký přispíval i do odborných časopisů. Ve Sborníku Československé akademie zemědělské vyšla studie o salašnictví, kterou na základě jeho informací zpracovali B. Mácalík a V. Pavelka. Jeho znalosti ocenil především František Táborský členstvím v redakční radě nově založeného časopisu Naše Valašsko. Cílem redakce bylo publikování výsledků, které vycházely na základě podrobné dokumentace etnografické oblasti Valašska tak, aby získaný materiál posloužil k vydání vyčerpávající publikace o zdejší lidové kultuře. Slova jeho přítele prof. Válka: „Bez Vraneckého není u nás soupis myslitelný,“¹⁰ dokládají jeho význam v oboru národopisném. Národopisci u něho oceňovali především hlubokou znalost prostředí, z něhož čerpal své poznatky a o kterém tak zasvěceně psal. Byl schopen napsat monografii o Novém Hrozenkově způsobem, který by neměl obdoby.¹¹ Četné příspěvky, týkající se Nového Hrozenkova, byly otištěny právě v časopisu Naše Valašsko.¹² Články o salašnictví vyšly také v *Památkách národopisných slavností*¹³ a *Sborníku výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově*.¹⁴ Některé zůstaly bohužel v rukopise a časem se ztratily neznámo kam.

Domácí sbírka lidového umění, kulturní věhlas a především samotná osoba Vraneckého přitahovaly na Hrozenkov mnoho významných osob-

ností. Z národopisců např. Lubor Niederle, prof. Antonín Václavík, ředitel pražského národopisného muzea dr. Fabián. Inspiraci pro svá díla zde hledal i hudební skladatel Vítězslav Novák a spisovatel Otakar Theer tu napsal črtu o životě podruhá na moravsko-slovenském pomezí „Mariková“. Z politiků ho navštívil r. 1911 i Tomáš Garigue Masaryk. Vraneckého však nenadchl ani později, když se v r. 1918 stal prezidentem svobodného Československa. Vadila mu na něm upjatost v chování.¹⁵ Přátelil se s historikem Josefem Válkem, učitelem a lidovým sběratelem Matoušem Václavkem, s nímž spolupracoval na jeho *Dějinnách města Vsetína*¹⁶, *Valašské svatbě*¹⁷ a *Okresu vsackém*¹⁸. Častými hosty v hospodě Na Vranči byli také malíři a výtvarníci, které si Vranecký nejvíce oblíbil.

Koncem července r. 1885 přijel do Nového Hrozenkova pražský malíř a profesor České vysoké školy technické Adolf Liebscher (1857 – 1919). Studijní kresby, které tu tehdy vytvořil, se staly podkladem pro rozsáhlou kompozici s názvem „Valašská svatba“. Obraz byl nejprve v roce 1886 vystaven na radnici ve Valašském Meziříčí a téhož roku i v pražském Rudolfinu na výstavě Krasoumné jednoty. Krátce poté byl zakoupen do Filadelfie v Americe.

Druhý Liebscherův pobyt na Novém Hrozenkově v srpnu r. 1886 barvitě zachytil sám J. O. Vranecký st.²¹. Malíř měl znovu v úmyslu namalovat valašskou svatbu, ale větší a bohatší. Podmaněn valašskými koledami začal však pracovat na tematicky odlišném díle – triptychu „Valašská madona“, jehož originál vystavený na Národopisné výstavě v Praze 1895, byl zakoupen pro kapli na Radhošti.

Mezi význačné osobnosti, které zavítaly na Nový Hrozenkov, patřila pražská malířka a grafická Zdenka Braunerová (1858 – 1934), která navštívila Nový Hrozenkov v srpnu 1894 a ubytovala se v hospodě Na Vranči. „Starý hospodář Ország“¹⁹ patřil k selské aristokracii, protože držel také hospodu. Byl to člověk prostý, ale chytrý a jeho černý plnovous budil úctu. Jeho plavovlasý a elegantní syn (myslí se J. O. Vranecký st.) se rád ujal pražské malířky. Zavezl ji na salaš, kde měli Országovi několik set ovcí, a vodil ji do starých statků, kde ji vítali chlebem a solí, jinde zase medem. Zdenka jídla večer ve velké síni, kde sloupky podpíraly trámový strop. Mladí zde zašli na kalíšek kořalky, staré babky usedaly za stůl s faječkami nebo cigárky. Zdenka bedlivě naslouchala jejich vyprávění, někdy se také rozezpívaly. „Jedna ožralkyně je tu mým miláčkem, umí krásně zpívat,“ napsala Zdenka své sestře Anně. Na jarmarku si koupila čtrnáct lóktů tmavomodrého plátna s tištěnými kvítky. Ze nenašla boudu s hračkami – ty se tu dětem nekupují – vysvětlili jí – nakoupila za zlaták perníku a rozdala jej dětem, i do chudších chalup zašla, kde nebyla tak známa.

Když Zdenka odjížděla z Hrozenkova, babičky, které navštěvovala a jejichž písním naslouchala, za ní přicházely a líbaly ji jako dceru. Odjela do Uherského Hradiště, kde ji čekal prof. Klvaňa. „Já vím, že přijíždíte povalašštěná. Na Hrozenkově jsou dobří lidé, to jistě. Ale tu na Slovácku je větší barevnost. Tu se poslováctíte.“²⁰ Tak popisuje pobyt Zdenky Braunerové v Novém Hrozenkově spisovatel František Kožík, který zachytil její pestrý život v románu *Na křídlech větrného mlýna*. Braunerová malovala především

staré dřevěné chalupy, zařízení valašských jizeb, trnožový stůl, lavice apod.

Na Národopisné výstavě československé poznal Vranecký st. i malíře Mikoláše Alše. Na výstavě Aleš navázal přátelství se vsetínskými staviteli Michalem Urbánkem a Dušanem Jurkovičem a přijal od nich pozvání navštívit Valašsko. V té době se dokončovala na Vsetíně stavba Občanské záložny a Aleš slíbil zhotovit návrhy na sgrafitovou výzdobu průčelí a interiérů. Na Vsetín přijel 12. července 1896. Mimo jiné podnikl cestu kočárem přes Horní Vsacko. Zastavil se také u Országů v hostinci Na Vranči. Památná jsou jeho slova, která pronesl ve Velkých Karlovicích na česko-slovenské hranici. Jak uvádí Emanuel Svoboda, zamával Aleš junácky svou valašskou po způsobu korunovačních přísah králů na všechny čtyři světové strany a mocným rozmachem ji hodil až za hranice do Uher se slovy: „Jménem sv. Václava zabírám Slovensko ke koruně svato-václavské.“²²

Z dalších malířů mohou jmenovat Františka Hlavicu (1885 – 1952), který navštěvoval Vraneckého v době, kdy stavěl svůj „atelier“ - chatu Kohútku na Javornících. V roce 1934 namaloval jeho portrét. Malíř Jiří Heřman (1896 – 1869) strávil na Hrozenkově osm let a zachycoval především přírodu, měnící se podle ročního období. Vranecký si také velmi oblíbil Jana Kobzáně (1901 – 1959) pro povahovou příbuznost. Velké přátelství navázal s Karlem Langrem, který v roce 1923 nastoupil svou učitelskou dráhu v Novém Hrozenkově.

Dalo by se říci, že právě jemu vděčí Langer za svůj celoživotní zájem o národopis a lidovou kulturu Valašska.

Tento výčet významných osobností dokládá jeho velkou popularitu. Všem byl dobrým hostitelem a vděčným vypravěčem. Svou osobností šel ostatním příkladem. V oblasti regionální lidové kultury položil základy prezentace folkloru v Novém Hrozenkově, který se zde udržel v menší míře do současnosti. Ne nadarmo jej Richard Jeřábek nazval jedním ze zakladatelů folklorismu na Valašsku. Zejména pak orszácký kroj, který není jen exponátem v muzejních expozicích a výstavách, ale je stále ožívován při místních slavnostech, zůstává věčnou upomínkou na snahu pozdvihnout chudé Valašsko na úroveň bohatých regionů.

POZNÁMKY

¹ Přizviskem Vrančovský byl označován již jeho děd Pavel Ország (3. 9. 1816 – 28. 10. 1893), barvíř, který se přiznal na hospodu Na Vranči. Vzal si ženu Rozinu, dceru tehdejšího hospodského Urbana. Pavel Ország se vyučil barvířskému řemeslu u svého otce Josefa Orsága Seidla, který pocházel z tehdejší Karoliny huti – Račkova, kde se dosud říká u „Barvířovských“. Viz: Stibor, M.: Sto let fotografie Nového Hrozenkova. Nový Hrozenkov 1993, s. 11.

² Langer, K.: Útržky ze vzpomínek na Nový Hrozenkov. OÚ Nový Hrozenkov 1992, s. 27.

³ Langer, K.: Josef Ország Vranecký starší. Valašsko 1966, s. 116.

⁴ Ország-Vranecký, J.: O valašském kroji orszáckém v Novém Hrozenkově. Naše Valašsko I, 1929, č. 1, s. 22-25

⁵ Pavlík, R.: Josef Ország Vranecký. Naše Valašsko V, 1939, č. 4, s. 167 – 168.

⁶ Malá část inventáře jizby se dostala zásluhou Josefa Országa – Vraneckého ml. do sbírek Valašského muzea v přírodě

⁷ Langer, K.: Orszácký kroj z Nového Hrozenkova. Zprávy KVÚ v Gottwaldově 1959, s. 48-53

⁸ K velkým obhájcům orszáckého kroje patřil syn Josefa Országa, který ve svém článku zhodnotil obnovu kroje v Novém Hrozenkově. Srov. Ország – Vranecký ml., J.: Příspěvek Joži Országa – Vraneckého k vývoji lidového oděvu v Novém Hrozenkově. Národopisné aktuality 26, 1989, s. 249 – 264.

⁹ Srov. Liďák, P.: Orszácký kroj z Nového Hrozenkova. Zvláštní forma lidového oděvu na Valašsku. Baka-lářská diplomová práce. Opava 2006, 80 s.

¹⁰ Pavlík, R.: Josef Ország Vranecký. Naše Valašsko V, 1939, č. 4, s. 165-174

¹¹ Langer, K.: Josef Ország Vranecký starší. Valašsko 1966, s. 115-118

¹² Ország – Vranecký, J.: Novohrozenkovské čepice a klobouky. Naše Valašsko I, 1930, s. 126 – 130. , také týž: Novohrozenkovské úbory ženské hlavy. Naše Valašsko I, 1930 s. 164 – 170.

¹³ Památník Národopisných slavností na Vsetíně. Vsetín 1930, 78 s.

¹⁴ Sborník výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově. OÚ Nový Hrozenkov 1936, 72 s.

¹⁵ Langer, K.: Josef Ország Vranecký starší. Valašsko 1966, s. 117.

¹⁶ Václavěk, M.: Dějiny města Vsetína a okresu vsac-kého. Brno 1881. 348 s.

¹⁷ Václavěk, M.: Valašská svatba. Telč 1892. 82 s.

¹⁸ Václavěk, M.: Vsatský okres. Brno 1909. 126 s.

¹⁹ Josef Ország Vrančovský (27. 4. 1840 – 22. 7. 1907) otec Joži Országa Vraneckého st.

²⁰ Kožík, F.: Na křídlech větrného mlýna. Praha 1977, s. 316 – 321.

²¹ Ország – Vranecký, J.: O vzniku Liebscherovy „Va-lašské madony“. Naše Valašsko II, 1931, s. 25 – 28.

²² Svoboda, E.: Mikoláš Aleš na Moravě a Slezsku. Brno 1929, s. 50.

Jan Kobzáně

(9. 7. 1901 v Liptále – 10. 10. 1959
ve Velkých Karlovicích)

Tomáš Mikulaščík

Letošní 40. Liptálské slavnosti se nesly do znač-né míry v duchu vzpomínek na svého ideového zakladatele, nejslavnějšího liptálského rodáka, folkloristu, malíře a spisovatele Jana Kobzáně, od jehož úmrtí uplynulo v říjnu padesát let.

Jan Kobzáně měl k Liptálu hluboký vztah. Před sto osmi lety se tu narodil, prožil zde své dětství, které ho výrazně formovalo a dalo základ jeho umělecké všestrannosti; z druhé strany kopce, v Jasenné, si postavil dřevěnici s ateliérem a žil v ní se svou rodinou. Po válce se do Liptálu zno-vu vrátil, aby se podílel na založení družstva lido-vé umělecké výroby Lipta.

Jeho rodná obec si ho hluboce váží a postavila mu dvojí pomník: ten první rukou sochaře Karla Řezníka v roce 1970, ten druhý v podobě publi-kace vydané v roce stého výročí umělcova naro-zení, napsané a uspořádané PhDr. Lubomírem Piperkem ze vsetínského muzea. V roce padesá-tého výročí umělcova úmrtí nám prostě počty ří-kají, že mu bylo vyměřeno jen osmapadesát let

žít. Znovu a znovu musíme obdivovat, co do-kázal v jejich průběhu vykonat.

Už v roce 1930 stál u zrodu folklorní činnosti v Liptále. Tehdy Liptalané vystoupili na Morav-skoslezských národopisných slavnostech na Vse-tíně s tanci, které nacvičili pod vedením manželů Váňových a J. Kobzáně. Když se po čtyřiceti le-tech odhaloval pomník Jana Kobzáně u liptálské-ho zámku a konaly se první Liptálské slavnosti, byli mnozí z původních tanečníků čestnými hosty.

Připomeňme několik základních údajů o této mimořádné osobnosti, vzdělaném lidovém uměl-ci, vnímavém malíři a přemýšlivém spisovateli Janu Kobzánovi. Narodil se v Liptále 9. července 1901. Záhy přišel o maminku a otec, který neunesl tíhu odpovědnosti, od rodiny odešel. Chlapce pak vychovávala matčina sestra a staříček Škrabá-nek, kterému říkali Škrabáneček. Od staříčka slý-chal četná vyprávění, která byla určující pro jeho životní orientaci. Milovanému a obdivovanému staříčkovi vytvořil také trvalý památník svými lite-rárními pracemi a ilustracemi k nim.

Na měšťanku chodil do Vsetína a jednou tam, v zápalu hry na zbojníky, vyskočil z prvního patra a zůstal bez sebe ležet na dlažbě. Trvalým ná-sledkem byl zhoršený sluch, který mu zejména v zralém věku působil četné těžkosti. Po vyjití z měšťanky pracoval krátce na Thonetově pile ve Vsetíně a v patnácti letech se přihlásil na pilu do Zlína, do Baťových závodů. Toto rozhodnutí pak mělo zásadní vliv na jeho další život a profesní orientaci. Nejprve setkání se závodním lékařem MUDr. Janem Gerbecem, který váhal chlapce na tak těžkou práci přijmout a doporučoval mu, aby šel do učení. Po chlapcových slovech, že se chce učit malířem, ale až po válce, projevil zájem o jeho malování a pověděl později o Kobzánových do-vednostech Tomáši Baťovi. Pro upřesnění – to se stalo v roce 1916, světová válka byla ve své polovině, a i když nebylo jasné, kdy a s jakým výsledkem skončí, bylo zřejmé, že to hned tak nebude. A tak Janek pracoval na pile, pilně kreslil – prý i na hladké plochy desek, a tam si ho údajně všiml Tomáš Baťa. Skutečně jej v roce 1918 po-slal studovat na uměleckoprůmyslovou školu do Prahy, kde se v letech 1918 až 1924 stal žákem profesorů Josefa Schussera, Jaroslava Bendy, Vratislava Hugo Brunnera a Františka Kysely. Tři poslední jmenovaní byli významnými umělci, kteří měli výrazný podíl na konstituování a rozvoji české grafické a knižní kultury v desátých a dva-cátých letech minulého století. Na umprumácká studia bezprostředně navázal v letech 1924 – 1926 na Akademii výtvarného umění v Praze, kde se stal žákem grafické speciálky prof. Maxe Švabinského, zakladatelské osobnosti české no-vodobé grafiky.

V roce 1926, kdy svá studia ukončil, vydal teh-dy pětadvacetiletý umělec knihu, která svým ja-zykem, ilustračním doprovodem i typografickým zpracováním patří ke stěžejním dílům meziváleč-né národní kultury: je to jeho nejznámější a nejpo-pulárnější dílo, zejména v rodném kraji vřele při-jatá kniha „O zbojníkozech a pokladech“. Kniha poz-ději vyšla ještě v druhém doplněném vydání za autorova života v roce 1958 ve Zlíně (tehdy tedy v Krajském nakladatelství Gottwaldov) a v r. 1980 ji vydalo ostravské nakladatelství Profil, které o čtyři roky později vydalo také další Kobzánovu knihu „U počátků vod“, autorem připravovanou k vydání už na přelomu třicátých a čtyřicátých let.

Obě publikace jsou již nedostupné a jistě by si zasloužily nové vydání.

Po ukončení studií se Kobzáň vrátil na Valašsko a do Zlína – vůči Baťovi a firmě měl také své závazky. Nechtěl se však vázat, chtěl poznávat svět a uvažoval i o cestě do Jižní Ameriky. S koncem a Tomášem Baťou (kterého si velmi vážil) se vyrovnal po svém a s odstupem času vlastně mimořádně velkoryse – nejen že své domnělé dluhy, tedy podporu na studiích, postupně splatil, ale Jan Kobzáň je také autorem firemního loga tvořeného čtyřmi písmeny, z nichž to první, velké „B“ má podobu muže hlavonožce v čepici s kšilem a ve stylizovaných špičatých botách. Logo bylo lety uhlazeno, ale stále si zachovává svou pádnost a srozumitelnost i po více než osmi desetiletích od svého vzniku.

V polovině třicátých let začal budovat ve spolupráci s Františkem Podešvou Valašský Barbizon na Soláni; později se k nim volně připojil ještě malíř Alois Schneiderka. I když sen o společném malování se úplně neuskutečnil, přece jen všichni tři a po nich i Karel Hofman proměnili malebné místo ve skutečnou malířskou základnu a výrazně přispěli k propagaci kraje. Nakonec se mu ta dobrovolná samota stala i naplněným osudem – ve své púle dřevnice, v ateliéru na Soláni 10. října 1959 zemřel, symbolicky s knihou Miguela Cervantese Don Quijote de la Mancha.

Ve stručné rekapitulaci byla poněkud opomenuta čtyřicátá léta, kdy Jan Kobzáň žil v Jasenné a podílel se na formování zlínského kulturního světa; dobu války, v níž podle něj došel naplnění zbojnický mýtus v podobě boje partyzánů a hrového lidu proti nacionálnímu socialismu. I dobu poválečného nadšení a snahy o obnovu tradic, která se projevila mimo jiné ve zmíněném založení družstva Lipta.

40. Liptálské slavnosti na konci srpna vzdaly hold Janu Kobzáňovi nejen tradiční poctou u pomníku, ale také výstavou jeho tvorby v sále obecního úřadu. Výstava prezentovala dva cykly a byla citlivě doplněna drobnými kresbami, portrétními studiemi a skicami, několika fotografiemi realizací v architektuře a některými publikovanými texty, které autor doprovázel ilustracemi a vždy si dával záležet i na celkové grafické úpravě. Na čelní stěně byl umístěn cyklus imaginárních zbojnických portrétů – jemné mladistvých tváří zbojníků a harapanen. Soubor portrétů Jan Kobzáň vytvořil v závěru své tvůrčí dráhy a zamýšlel je převést do podoby obrázků na skle. Kultivované malířské podání domýšlí tradici lidového umění v jeho syté a jasné barevnosti, značné plošnosti a výrazných obrysových liniích.

Páteří výstavy byly dřevoryty ke knize „O zbojníkoche a pokladoch“, které vznikly naopak prakticky na počátku Kobzáňovy umělecké činnosti. Jsou však překvapivě vyzrálé, výtvarně si pohrávají s obrazovým prostorem, jsou přeplněny postavami i dějem a přesto jasné ve výrazu, mají zřetelný kompoziční řád. Jsou v nich obsaženy principy, které platily pro tvorbu Jana Kobzáňe v následujících třech desetiletích. Ať už se jedná o obrazy, kresby či grafické listy, vždy jim dominuje výrazná, dynamická čára, s jejíž pomocí dokázal Kobzáň vyprávět stejně umělecky přesvědčivě, jako ve svých literárních dílech. Jsou to samozřejmě zejména jeho oblíbení zbojníci – někdy ve vznošeném, hrdém slavnostním postoji, jindy zachycení v prudkém pohybu či při radostném, furi-

antském gestu. Nalezneme zde také jiné postavy s přesvědčivou povahopisnou charakteristikou, která dokáže být i nemilosrdná. Na jiných Kobzáňových obrazech nacházíme historická témata, která jej rovněž hluboce oslovovala, konkrétně husitské hnutí a valašská povstání. S nezbytnou dávkou idealizace přenesl pozitivní hodnoty, které v lidovém odboji proti pánům spatřoval, na partyzánské hnutí v druhé světové válce. Jeho kresby – portréty partyzánů – jsou pozoruhodnými psychologickými studiemi. Zbojnické téma nikdy zcela nevyčerpal; dvacet let po dřevorytech ke své vlastní knize vytvořil cyklus ilustrací k vyprávění Josefa Filgase Mítka z Lužné, kde opět relativně jednoduchými a čistými výtvarnými prostředky převyprávěl příběh z doby kuruckých nájezdů umělecky dokonale a mnohem přesvědčivěji než spisovatel sám.

Uprostřed slavností, na nichž by se Janek Kobzáň jistě cítil ve svém živlu, byla výstava místem klidného zamyšlení nad lehce idealizovanou starobylou lidovou moudrostí, kterou nám svým malířským i literárním dílem valašský umělec a liptálský rodák Jan Kobzáň zprostředkoval. Byla také výrazem úcty, kterou k němu obyvatelé jeho rodné obce stále chovají.

K. Hofman: Lidová vypravěčka V. Volková, nedat., olej na sololitu, 57x46 cm

Ze sbírek MRV ve Vsetíně

Vzpomínka na Vilmu Volkovou

* 19. 8. 1903 + 3. 9. 1999

Hana Bartková

Před deseti lety zemřela národopisná pracovnice a lidová vypravěčka Vilma Volková z Hutiska - Solance. Tato moudrá, ušlechtilá žena, znalkyně starého Valašska, přítelkyně kumštýřů, podporovatelka kultury a tradic, důvěrná známá jako „tetička“ Volková, patřila k významným osobnostem Valašska.

Byl říjen roku 1996. Připravovala jsem do vlastivědné přílohy tehdejších Hanáckých novin článek ke 120. výročí narození novináře a spisovatele Josefa Františka Karase. Materiálů jsem měla hodně, ale pořád to jaksi nebylo ono. Potom jsem si vzpomněla, že na Hutisku žije Karasova dcera Vilma Volková. Požádala jsem svoji tetu, aby napsala své sestřenci a přítelkyni z Hutiska Elišce Kovářové s tím, jestli by mohla předat paní Volkové pár mých otázek. Paní Volková mi poslala několikastránkový dopis o životě a díle svého otce. Tím vlastně začalo naše dopisování a přátelství.

Pár myšlenek z dopisů Vilmy Volkové jsem vybrala i pro naše čtenáře.

O sobě...

Na Hutisko jsme se nastěhovali po prázdninách v roce 1914. Až do 5. třídy jsem žádné světlé ve škole nebyla. Vysvědčení bylo tři hvězdičky, které mne provázely i v těch dobách temna, a to bylo tehdy mravy, zpěv, tělocvik, no byla jsem myslím hlupá, včil se tomu moderně praví opožděná. Až na čtení, které sice bylo také na trojku, a když se jednou maminka ptala, jak je to možné, že čtu pohádky a běžnou literaturu naprosto bez závady a že dcerečka z nejlepších četla proti mně jako začínající žák. Paní učitelka pověděla: To já nemohu posoudit, poněvadž ona nikdy neví, když ji vyvolám, kde má začít. Prostě nedává pozor. A měla pravdu. Snad i hodně zavinila moje strašná tréma. Já jsem to věděla, ale nedokázala jsem to říct. A to mne provázelo celý život. Nikdo nevěděla, že hledám třeba možnost buď se o něco opřít na jevišti a nebo se aspoň opřít o něco, aby lidé nepoznali, jak sa mně třepú kolena. Obdivovala jsem řečníky i vlastního otce, jak mluví bez papíru, háže závažnými letopočty, jako by tam nebylo třeba přesnosti...

Tak taková byla paní Vilma jako žákyně, trochu svěhlavá, přitahoval ji však pasínek v Zákopčích zvyky, vyprávění o strašidlech, pověry, ale i tanec a hudba...

Zákopčanská univerzita

A v té zákopčské univerzitě – jedntřídce jsem napřed opisovala já a za poměrně krátký čas zase j druzí ode mne. A to udělal jeden učitel za první světové války, výborný pedagog Rudolf Měkota, který učil jako řídící na škole pod Soláněm a tři dny v Zákopčích na té univerzitě, jak já tu školu veřejně jmenuju. Byla kusiček pod našu chalupu. To Zákopčij je překrásné, po lesní cestě od naší chalupy po levé straně sa došlo hore kopcem na Díl, bylo tam povětšinou březí, jedlička lebo smrk, edem tak, že tam byl. A pod tú cestú bylo edem křibí, tož bylo krásné vidět potok, cestu a druhý kopec alebo potroše až do izby u Boráků na kopci a stavení u Volků na vrše na kopci. K temu stavení se poji historická pravda. Když po Bílé hoře byla velká pronásledování evangeliků, přijela tam na vrch hory Dora Kubišová na černém koni s kalichem a biblí kralickou, což ukryla ve staré vykotlané vrbě, kde byla studánka, a kousek od ní postavila Dora chalupu, jistě ne sama, to se muselo vyklúčit kus lesa, dřevo otesat a tak dál. Ale ta Dora Kubišová je zakladatelka Volkova rodu, aji se tam za mňa pravilo u Kubišů. Ta bible je dosud ve Volkově rodu, co se stalo s kalichem sa neví. Naší chalupě se pravívalo V kopcích a mňa znali jak děcka ve škole, tak aj všeci Zákopčané co by Vilu z kopcůch. Já jsem si Hutisko, hlavně to Zákopčij, zamilovala na celý život. Zrovna jako táta celé Valašsko.

Prostřednictvím dopisů jsem mohla nahlédnout do kouzelného světa tetičky Volkové. Do světa její lásky k valašskému nářečí, lidovému vyprávění, vyšívání, písni, tancům... Vzpomínala např. na I. Valašský rok (1925), na zakladatele skanzenu v Rožnově bratry Jaroňkovy, na etnografy Františka Malého, Miloše Kulišťáka, J. R. Bečáka, akademického malíře a svého vrstevníka - profesora Karla Langra.

Valašskému kraji nebyly dány statky pozemské, pole bohaté, ale krása nesmírná, hory, lesy,

lid, který je miloval a krásu dovedl tvořit. Třeba to valašské vyšívání. Valašský kroj je chudý, ale pro tu přejemnou výšivku snad byl nejdražší ze všech krojů. Rukávce a mřížka u čepců - to je opravdu nádhera. No, a u nás byly také vyšivačky umělkyně... A za první republiky se dělávaly na Hutisku kursy a poslední byl - a na to jsem hrda - z mého popudu. Nechtěla jsem dávat Valachům dary z Cerveného kříže. Chtěla jsem, aby si vydělali, a u Barabášů byla Tynečka, dobrá vyšivačka, a dala se na spolupráci s Vesnou. Zařídila odbytiště i v Americe a kdo měl chuť a chtěl si vydělat, vydělal si čistý groš poctivou prací. ...

No, kdysi přišly Dr. Vlasta Fialová s pí Idou Gregorovou z Brna. Paní Ida chtěla si poměřit rubáč, ale já jsem ho u nás považovala už za neznámý druh prudla spodního, tož jsem s nimi zašla na Prostřední Bečvu a rubáček byl aj poměřený u stařenky Bernátkové a já jsem tam zase objevila tanec Ruská polka, který se asi pro nesnadnost přestal tančit. Tož jsem měla pro Solánek zase něco navíc a pak i pro Javořinu v Rožnově...

Valašský folklor

Celý svůj život se věnovala valašskému folkloru, především v dětském národopisném souboru Solánek, předváděla také valašské zvyky v rožnovském muzeu...

Víte a mně to všechno připomnělo ty moje rytmovačky v dialektu pro vystoupení Solánku a psané scénky, se kterými pro jejich původnost tématu jsme i bez cimbalové muziky, třeba i s dechovkou nebo harmonikou (heligonkou) na všech přehlídkách vesnických souborů nebo i ve Strážnici získali pozornost poroty. A to bylo i s velkými. Tam jsem si už hleděla cimbalistu, právě i třeba nejlepšího Jožku Országa-Vraneckého získat, z Prostřední Bečvy hudecká s primášem Jindrou Kysučanem nám hrála i v rozhlasovém vystupování, kde měla ta babí (Pavla Kříčková – pozn. autorky) na starosti zpěv, a na to opravdu i ty robky, co k nám pomalu před třiceti lety chodily, dodnes vzpomínají. Dost jich už na tomto světě není, ale dosud jako originální tetičky z Hutiska-Solance drhnou a zpívají koledy v rožnovském muzeu a chlapi mlátí cepama hore na Stráni ve valašskéj dědině.

Přátelé...

K těm nejvzácnějším patřili - Jan Kobzáň, vynikající kreslíř, který ji přivedl k výtvarnému umění, a výborný spisovatel, jehož vsacký dialekt je překrásný, Slávka Hýžová, nadaná malířka - básnička, jejíž dopisy jsou skvosty plné citu a krásy slova, akademický malíř Luděk Majer, malíř rodného kraje Hutiska... Patřili mezi ně i manželé František a Marie Podešvovi, za nimiž chodila na Soláň, či perla valašské literatury, rodačka z fojtství, které tak nádherně popsala, Anežka Bubílková, roz. Kolářková, publicistka dr. Marie Mikulcová z Velkých Karlovic, spisovatelka, vedoucí souboru Slaměnky a organizátorka Lidového roku ve Velké Bystřici Helena Lisická z Olomouce.

Moja drahá, já nemám ani vzdělání ani skutečný talent, jen opravdu jako kdysi odvahu režirovat divadla (ochotnická), nebo dost podniků zorganizovat, ale to není nic světoborného. Ja, takový pohled básnickým srdcem pročitěný a básnickýma očima viděný, jako je to Solánské fojtství, to stačí k oslavování... Vilčí, ty máš takový talent, že budeš slavná. Já jsem ji říkala,

kdybych měla, co máš ty, tož bych si řekla, že to je básnické vidění a ně enom pláskání na třetí... Ale slavná na mů dušu sem a to skrz televizi a rozhlas. Tam bych si Vám dokázala pustit kazetu k pátému výročí smrti převzácné a vynikající malířky Slávky Hýžové z Mezirůči...

A takto psala o své přítelkyni z nejmějších - Julince...

Ta Julinka k nám přišla, jak jsem Vám už myslel asi psala, a v krásném přátelství s Valaškem a s námi skoro po půl století odešla a hledí na mne jen z portretu a někde na obláčku čeká, až sa tam též dokludím za všemi, co od nás odešli...

Dopisy, přátelství, spolupráce

Vilma Volková mi poskytla spoustu informací o osobnostech, které tvořily spojnicí Valaška s Hanou. Patří mezi ně Pavla Kříčková-Homolková, dr. Vlasta Fialová a Anežka Bubílková. Já jsem ji zase seznámila s lidmi, kteří psali o jejím otci J. F. Karasovi - s konickým vlastivědným badatelem Ing. Jaroslavem Pinkavou a znalcem Vysočiny, spisovatelem Ing. Hynkem Jurmanem ze Štěpánova nad Svratkou. Její dopisy samozřejmě obsahovaly spoustu dalších informací - o životě, natáčení, účasti na vernisážích, o přípravě publikace o Zákopčích a pomníku Charlotty Masarykové, o rozsáhlé korespondenci. Velice si vážila toho, že jsem se ozvala jako první a neznámá a napsala o jejím otci. Já si zase vážím její obětavosti a skromnosti i toho, že poskytla zázemí a domov třem ženám, které se ocitly ve složité osobní situaci - Pavle Kříčkové, Julii Hlaváčové a Anežce Bubílkové. Vážím si i její dobročinné práce, kdy prodejem obrazů významných valašských malířů pomáhala Nadaci proti rakovině při nemocnici v Ostravě-Porubě a léčebně Paskov. Osobně jsem ji navštívila krátce před jejími 95. narozeninami. Naše setkání trvalo téměř tři hodiny a to jsme ještě zdaleka nestačily všechno probrat. V závěru mého pobytu na Hutisku mě ještě navštívila u rodiny Kovářových a sdělila, že si k ní mám přijít pro kytičku. Myslela jsem si, že mi chce dát nějakou pěknou kytičku ze zahrádky. Tetička Volková mi však věnovala jako výraz poděkování - „za psaní o tátovi“ - obraz akademického malíře Ludka Majera Podzimní kytičky. Byla jsem tak překvapená, že jsem ani nestačila pořádně poděkovat. Také přivítala i obnovení vlastivědné revue Valaško.

...v mramorovém sále vsetínského zámku byla slavnostně přijata- tedy jak to teď bývá křtěna - nově vydaná revue Valaško, které jsem já přála, aby měla takú úroveň, jak kdysi Valaško za básnička a spisovatele a pedagoga pana profesora Františka Táborského, historiky Vlasty Fialové a učitele Miloše Kašíka. Podle 1. čísla, které jsem dokázala celé přečíst i při tom předvánočním gruntování, věřím, že tomu tak i bude... (30.12.1998)

Velmi se mi líbil tento závěr jednoho jejího dopisu:

A tož s upřímností Vám posílám vřelý pozdrav z těch překrásných valašských kotárů a přeju Vám na téj zímej Haněj všechno dobré...

Dopis poslední

Nese datum 30. 8. 1999 a byl tedy napsán čtyři dny před její smrtí. Tetička Volková jej měla připraven k odeslání, došel mně s vloženým smutečním oznámením.

Dopis byl poděkováním za moje přání k srpnovým narozeninám.

Vážená a milá paní doktorko, děkuji vám upřímně za vzpomínku a pěkný vínš. I když jsem se na

to raději nedívala, jsem jakási poloslepá, ale jen na psaní. Já to po sobě nepřečtu, ale vždycky jsem každému poděkovala a teď stačím jeden dopisek bez hlavy a paty napsat a ten nestojí za nic... Ale ve Velké Bystřici se nevidím. Helenu Lisickou to bude mrzet, ale nedá se nic jiného dělat. Moc Vás u Vás všechny pozdravuju. Hlavně milou tetičku, kterou jedině z Vaší rodiny kromě Elišky znám. Tož moja milá srdečně děkuji za vzpomínku a pěkný vínš a srdečně zdravím

Vaše Vilma Volková

Tyto dopisy, pár knih spisovatele J. F. Karase a obraz akademického malíře Ludka Majera jsou pro mě vzpomínkou na krásné přátelství s tetičkou Volkovou.

A toto novoroční vyznání tetičky Volkové by mohlo být tečkou za mými vzpomínkami.

Hutisko - Solanec 30.12.1998

Co já robka z kuchyně. Že mám nápady, vím, že mám ráda lidi, Valaško a že nikomu nezavídím, to je snad správné ohodnocení a eště sem zapomněla na tu upřímnost a nezištnost. Tož vlastně mám co dát lidem a tož klidně mohu ukončit dnes ten rok s klidným srdcem, že nebudu jiná, jít do nového roku. A tož vážená a milá, dík za Vaše přátelství...

Vzpomínka na přítele z Valaška Vladimíra Kulíška

Radim Prokop

Vladimír Kulíšek (23. 12. 1927 – 2003) – lékař, genealog a heraldik, sběratel pověstí, zvyků, pověr a lidového léčitelství, redaktor a spoluautor monografie Vlachovice.

Byl prvním valašským chlapcem, s nímž jsem se důvěrněji poznal a k tomu natrvalo do konce života. Stalo se tak během gymnazijního studia za války, kdy nás shoda okolností natolik sblížila, že jsme se stali více než pouhými přáteli. Svým regionálním původem pocházel z početné chalupnické rodiny z jižního Valaška, jeho rodnou obcí byly Vlachovice nedaleko Valašských Klobouk. Mezi čtyřmi sourozenci mu osud přisoudil jako jedinému studovat, čehož si nesmírně vážil a nikdy nezapomněl, z jakého sociálního prostředí pochází.

Neskrývané sympatie si u mne získal zejména tím, že rodinné valašské kořeny nikdy neskrýval a prokazoval je každým počinem, hlavně často vztahoval ve svém působení k rodnému kraji. Příznačná v povahových rysech mu byla nebývalá skromnost, pracovní vytrvalost a hluboká uvážlivost v individuálním rozhodování.

Poznali jsme se téměř na prvý pohled, snad příliš nenápadně a samovolně, o to více jsme k sobě tíhli mentalitou a životními názory. Od té doby jsem se s ním stýkal mnohem častěji než s jinými spolužáky. Velmi sympatický mi byl jeho vztah k valašským předkům a k místům, kde prožíval vlastní dětství a dospívání. Dovedl poutavě vyprávět o tehdejší venkovském životě, což mi v letech válečné nejistoty dodávalo hodně národního sebevědomí a povzbuzení, které jsme právě tehdy tolik potřebovali.

Od něj jsem se dovídal o valašském partyzanském hnutí a o společenských vztazích na venko-

vě, že lidé zde mají k sobě daleko blíže než ve městech a nadále uznávají lidové tradice, aby si uvědomili, kam národní existenci a společenskou příslušnost či etnickým původem patří. Byla to pro mne velká opora a povzbuzení, abychom je našli mezi sebou.

Na svůj věk byl Vláďa nadmíru samostatný a cílevědomý. Jevil velkou přízeň k historii, od místního faráře a podporovatele lidové osvěty P. Františka Matýska se naučil dobře číst archivní texty a velmi se zdokonalil v latině i starší němčině. Už od studentských let se zajímal o rodokmen rodinných předků, snažil se zjistit, kam v kronikářských zápisech chronologicky nejdále sahají. Později vstoupil do Genealogické společnosti a jiným pomáhal najít rodový původ.

Denně dojížděl vlakem ze vzdálených Bohuslavic nad Vlárou až do Uherského Brodu, vrátil se teprve koncem odpoledne domů a tam čekali rodiče, aby jim pomohl v nezbytných zemědělských pracích. Kulíškovci bydleli téměř na konci protáhlé vesnice se řadově uspořádanými chalupami po obou stranách silnice procházející obcí. Půdorysně to byl typ tradiční lesní lánové vesnice, jakých se nacházelo v členité valašské krajině hodně.

Ve venkovském stavení se stěží mohli vejít všichni do bytu o dvou obytných místnostech, spalo se všude, kde se nacházelo trochu vhodného místa. Vladimír dovedl velmi barvitě přiblížit vyprávěním své těžké dětství, které neměl vůbec lehké, navíc pouťorový režim jej těžce postihl a zkomplikoval mu cestu za životním povoláním.

Ještě před maturitou jsme se každý rozběhli jiným směrem do světa, on zpočátku zůstal ve svém rodišti, pak vystudoval lékařskou fakultu MU v Brně, po studiu nastoupil v polovině 50. let jako lékař na umístěnku v Karvině. Dlouho jsem o něm nic nevěděl, skutečnou náhodou jsme se opět setkali po více než dvaceti letech. Svůj vřelý vztah k Valašsku dával najevo každoročně skutečnou poutí pěšky odtud až do Vlachovic napříč celým valašským krajem. Cestou nocoval vesměs ve volné přírodě.

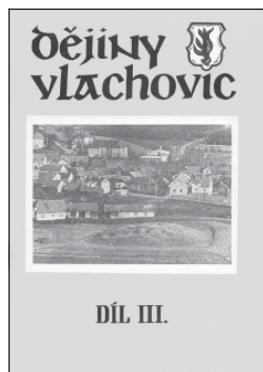
Nejvíce jsme se sblížili tehdy, když mi Vláďa nabídl autorskou spolupráci na dějinách jeho rodné obce Vlachovic, která sblížila i další spolupracovníky, kteří se stali přáteli tohoto valašského koutu a celého jižního Valašska. Tato oblast se mi zkrátka nesmazatelně zapsala do hloubi duše a nabyl jsem dojem, že sem po mnoha stránkách bytostně patřím. Všechno mi nyní připadalo mnohem bližší a důvěrnější, taktéž sama valašská krajina. Jistým podílem jsem tak mohl navázat na obdobnou práci svých předchůdců.

Naše společná publikace zanechala u místních obyvatel dobrý dojem, byla vydána v tisíci výtiscích a brzy pro velký zájem byla rozebrána. Na její tvorbě se z valašských krajanů kromě Kulíška rovněž podílel Alois Šimonů, Bedřich Havlíček, z jiných autorů pak Radim Prokop, Jiří Pavelčík a Pavel Kouřil, vesměs historici. Publikace měla rozsah 254 stran, vydal ji MNV Vlachovice v roce 1988 vlastním nákladem.

Až do náhlého Vladimírova úmrtí ve věku 75 let jsme se často stýkali v jeho karvinském působišti, později příležitostně také v jeho rodišti. Pravidelně se zúčastňoval pomaturitních setkání, spolu jsme měli v úmyslu ještě napsat další regionální studie. Nyní nám při takových srazech tento velmi oblíbený přítel a jeden z rodáků oddaných svému kraji nezastupitelně chybí a vždy na něj s úctou

vzpomínáme. Sní klidně svůj věčný sen na venkovském hřbitově, kde se narodil a zasvětil svou celoživotní publikaci. Ani já nemohu na něj zapomenout, takového si jej budu vždy připomínat.

Vzpomínkový příspěvek chtěl bych zakončit Kulíškovou citací z úvodního vstupu ke zmíněné publikaci ve zkráceném znění: „Jak šel život v našich milých Vlachovicích v průběhu věku, nebyl skutečně lehký. Kde naši předkové brali sílu, vytrvalost, nezdolný optimismus, veselost a věrnost rodnému kraji? Vlastnosti, které znásobněny životní moudrostí generací našly svůj výraz v našich překrásných lidových zvycích, písních a umění. Asi to způsobila laskavá tvář naší krajiny, tisíckrát v potu tváře přeoraná a obdělávaná. Příroda se lidem za jejich věrnost odměnila. Zformovala tento milý kout Valašska do podoby gigantického hudebního nástroje přesného tvaru a rezonance. Tímto souzvukem ticha, se stálým vánkem prostupujícím údolími, s nenapodobitelnou vůní našich lesů, luk, se sluncem nad hlavou, vzniká symfonie, kterou nelze vnímat jen smysly, ale především srdcem... A lidé, ti dávní i dnešní, svými osudy, starostmi i radostmi, svými životy i prací splynuli s tím vším v harmonii. S vědomím, že rodný kraj je tou nejlepší oporou, když jiné jistoty v životě zklamou, nebo se vytrácejí a zanikají.“ Snad více k tomu již nelze dodat.

GRATULUJEME

Vít Kašpařík

- Nositel tradice lidových řemesel

Barbora Jarošová

Každý rok uděluje ministr kultury České republiky vybraným lidovým výrobcům titul Nositel tradice lidových řemesel. Jedná se o českou verzi projektu UNESCO, nazvaného Žijící lidské poklady. Titul je udělován u příležitosti národního zahájení Dnů evropského dědictví. Mezi oceněnými byl letos také Vít Kašpařík, který vyrábí tradiční dřevěné dechové nástroje.

Vít Kašpařík bydlí ve Velkých Karlovicích a má zde také svoji dílnu, kde se snaží dávat obyčejnému dřevu hlas a tím také duši. K této zálibě a nyní také živnosti ho přivedl jeho otec Jan Kašpařík, který se věnuje výrobě historických hudebních nástrojů. Rodina byla velmi hudebně založená, a tak všichni sourozenci chodili do lidové hudební

školy a hráli na několik hudebních nástrojů. Jak to často bývá, nebyl Vít těmito aktivitami příliš nadšen, ale ke dřevu a k dechovým nástrojům si cestu našel, i když složitěji. Vyučil se na Střední průmyslové škole slévárenské v Brně a později si udělal requalifikační kovářský kurz. Velký vliv a impuls k výrobě hudebních nástrojů byl roční pobyt v Rumunsku, kde se setkal s živelnou hudebností místních obyvatel. Tam si také poprvé zkusil píšťalu vyrobit tak, jak to viděl u otce. Později zkusil vyrábět jednoduché píšťalky s postiženými lidmi. V předávání svých zkušeností nadále pokračuje. Kašpařík je zván do škol, kde ukazuje a hraje na tyto tradiční nástroje, nebo se účastní jednoduchých dílen, kde své zkušenosti předává také prakticky. Všechny tyto aspekty dopomohly k tomu, aby Kašpařík vyráběl hudební nástroje, které se používaly na území Moravského Valašska i jinde.

Vít Kašpařík k výrobě nástrojů používá bezového dřeva, které vysychá někdy i téměř deset let (záleží na velikosti hudebního nástroje). Bezové dřevo je pevné a přitom je snadno opracovatelné. Středová část se snadno odvrstvá a tím vzniká vzduchová trubice, která je základem pro různé píšťaly. Do horní strany trubice se musí vyříznout šikmý otvor, o jehož zadní hranu se rozráží vzduch, tzv. labium. Po vytvoření labia se nožem dořeže sešíkmená část, tzv. jazýček. Následuje seříznutí zobce a vložení jádra. Poslední výrobní operací je vytvoření hmatových otvorů (u pastýřské píšťaly tři až osm prstových otvorů), při jejich umístění se postupuje od spodního konce směrem nahoru. Vít Kašpařík je vypichuje ostrým nožem a poté je také rozšiřuje, čímž provádí konečné ladění. Tímto však výroba píšťaly nekončí, musí se doladit, napustit olejem, aby se zaručila její zvuková stálost apod.

A jaký je sortiment Víta Kašpaříka? Velmi široký. V jeho sortimentu jsou nástroje od koncovek, třídirkových fujarek, velkých slovenských fujar, fléten bezjádrových až po japonskou flétnu „šakuhachi“. Další výrobky jsou Panovy flétny, příčné flétny, píšťaly dvojačky, flétny jádrové šestidirkové, různé flétny laděné pro historickou muziku nebo flétny kostěné (například handralácká). Dalšími nástroji jsou plátkové šalmajky z rákosu a dechové dudy s měchem z kozí kůže. V sortimentu jeho výrobků můžete také najít bezové klarinetky, které se naučil vyrábět od svého otce, nebo různé dlouhé pastýřské trouby. Jako vyučený kovář dokáže pan Kašpařík vyrobit také kované drmlé. Tento dlouhý výčet není podle Víta Kašpaříka konečný. Sám výrobce by chtěl stále zkoušet nové postupy výroby nástrojů dávno zapomenutých nebo obnovovat výrobu nástrojů, které zná jen z různých expozic nebo obrázků.

Na závěr nezbyvá než Vítovi Kašpaříkovi po gratulovat a do dalších tvůrčích let popřát mnoho úspěchů.

Foto Zd. Hartinger

NAŠI JUBILANTI

Gratulace od přítele Karla Pavliška Foto B. Dadák

Poslední zastávka Evy Urbachové na trati muzejní práce

Milada Fohlerová

Úctyhodné životní jubileum pětáosmdesáti let slaví tento rok bývalá dlouholetá etnografka současného Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a vzácný člověk paní Eva Urbachová.

Narodila se 2. září 1924 v Brně. Zde vystudovala nejprve lingvistiku – český jazyk a francouzštinu, poté ještě národopis a v Moravském muzeu započala svou národopisnou dráhu.

Na Valašsko, které se stalo jejím druhým domovem, se dostala v polovině padesátých let. V roce 1960 nastoupila jako etnografka do Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně a díky své mimořádné pili zde postupně zbudovala významné národopisné pracoviště. Při své neúnavné pracovitosti shromáždila, odborně zpracovala a systematicky rozřídila etnografické sbírkové předměty muzea ve Vsetíně, Valašském Meziříčí a Kelči. Hojnou badatelskou činností v terénu i v archivech získala a pro další generace zachovala ohromné množství mizejících dokladů původní lidové kultury na Valašsku. Výsledky své bohaté práce pak široké veřejnosti prezentovala prostřednictvím řady výstav, besed, článků či publikací, pro něž je charakteristická vysoká odborná úroveň a srozumitelnost zároveň.

Zúročením její letité mravenčí práce výzkumné, sbírkotvorné a dokumentační a zároveň jakýmsi rozloučením s funkcí etnografky vsetínského muzea byla malá národopisná expozice nazvaná Vsetínsko v lidové výrobě, kroji a obyčejích, jež ukazuje tuto část Valaška v jeho jedinečnosti a která ani po patnácti letech od otevření neztratila nic ze své vypovídací hodnoty a přitažlivosti.

Sama autorka expozice se o ní vyjadřuje takto: „V duchu tradičního pojetí muzejní práce pokládám tvorbu etnografické expozice za poslední zastávku na trase „terénní výzkum – fotografická a filmová dokumentace – získání výrobků, příp. nářadí do sbírek – odborné zpracování – studium v archivech – publikace tiskem i slovem – expozice“.

Na tradiční lidovou výrobu jsem se zaměřila vedle svého hlavního zájmu o tradiční lidový oděv na Vsetínsku, protože jsem neustále cítila její ohrožení až zánik s každým odcházejícím výrobcem.

Expozice lidové výroby na Vsetínsku s názvem „Šikovné ruce“ je od roku 1994 instalována v jedné místnosti velikosti 88m² v 1. poschodí vsetínského zámku. Vznikla k 70. výročí založení vsetínského muzea a k mému životnímu jubileu.

Presentuje pouze lidovou výrobu neřemeslnou, prováděnou nevyučenými výrobci – „náturisty“, navazujícími na dovednosti minulých generací z oblasti Vsetínska. Exponáty pocházejí z vlastních sběrů a ze starších muzejních sbírek. Fotografie jsou většinou z vlastní terénní dokumentace, zpracované muzejním fotografem Miroslavem Langrem. Instalace je dílem muzejní výtvarnice Boženy Spáčilové.

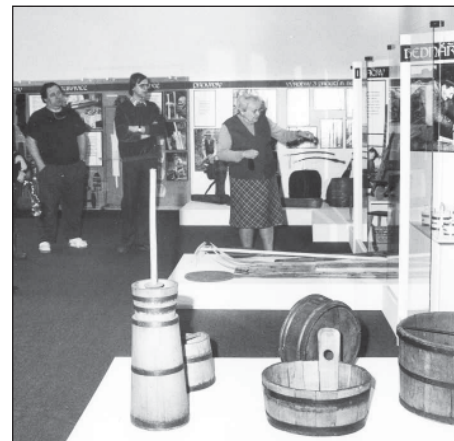
Jak již bylo řečeno, vychází tato expozice především z terénních výzkumů a s nimi souvisejících sběrů, fotografické a také filmové dokumentace, jejímž průkopníkem ve vsetínském muzeu byla právě Eva Urbachová. „Během terénního výzkumu prováděnou filmovou dokumentací v letech 1967 – 1973 zajišťovali dva filmaři – amatéři, pracovníci vsetínského Zbrojovky František Potočný a Karel Sadila na černobílý film 16 mm. Některé z filmů se zúčastnily i rožnovského Etnofilmu, film Krpce byl kopírován pro několik muzeí bot v Evropě a muzeum paní S. Baťové v Torontu. V roce 1993 byly filmy přetočeny na videokazety a poskytnuty Valašskému muzeu v přírodě v Rožnově.“²

Ani po odchodu na zasloužený odpočinek nepřestala paní Urbachová s muzeem spolupracovat. Velkým dílem přispívá k úspěšnému chodu muzeem vydávaného časopisu Valašsko – vlastivědná revue. Je členkou jeho redakční rady a přispěvatelkou mnoha odborných článků¹. Neocenitelným přínosem jsou především její precizní

jazykové i faktografické korektury všech zde publikovaných článků.

Dodnes je tato žena pro své bohaté odborné znalosti a zkušenosti vyhledávaným rádcem mnoha mladším kolegům v oboru. A jaký je její odkaz pro další generace muzejníků? „Přes současné trendy pokládám za hlavní náplň muzejní etnografické práce sbírky, jejich sběr, zpracování a prezentování.“

Paní Urbachové náleží za její neocenitelný přínos vsetínskému muzeu a etnografii na Valašsku velké díky a k jejím narozeninám přání dlouhých let, pevného zdraví a stále jasné mysli.

Eva Urbachová při zahájení expozice v r. 1994

Foto M. Langer

POZNÁMKY

¹ viz Bibliografie vlastivědné revue 1998-2008/1. Valašsko – vlastivědná revue 20, 2008/1, s. 12

² O expozici a filmové dokumentaci píše E. Urbachová v publikaci Lidová výroba, její dokumentace a prezentace, kterou vydalo MRV ve Vsetíně v r. 1995 k semináři pořádanému k autorčiným sedmdesátinám.

Z expozice Vsetínsko v lidové výrobě, krojích a obyčejích

Foto M. Langer

Krpce – dokumentace výroby u Pavla Stoklasy (nar. 1916) ve Velkých Karlovicích – Lopusánkách 1973, film „Krpce – stoklasky“ (kamera F. Potočný) 1973, článek „Krpce – tradiční obuv...“, Zlín 1994.

Punčochy – „ubírané pančochy“, pro sbírky muzea pletl a valchoval František Surovec (nar. 1889), poslední punčochař z Valašské Senice, r. 1968 na nářadí zapůjčeném z Moravského zemského muzea v Brně, film „Kronika o vlně“ (kamera F. Potočný) 1968, článek „Valašské ubírané pančochy“, 1961

Rukavice dřevařské, vázané na desce, výroba K. Křenek z Horní Bečvy a M. Podešva z Velkých Karlovic, film „Dřevařské rukavice“ (kamera F. Potočný) 1967

Čepce – „zděcháky“ zhotovené velmi starou technikou pletení na rámu vázala pro muzejní sbírky poslední zděchovská „čepčářka“, nezapomenutelná stařenka Františka Šimková (1893-1983), ULUVem oceněná jako mistryně lidové umělecké výroby, pozvaná na světovou výstavu do Belgie. Výzkum a fotografická dokumentace 1961, film „Zděchovské čepčářky“ (kamera K. Sadila), článek (kromě jiných) Zděchovaně, 2003

Sbormistr J. Bazel se svými pěveckými sbory Polanka a Lumír, Vsetín 2009

Foto archiv J. Bazela

„Dávejme hudbě, co její jest – sami sebe!“

s Jaromírem Bazelem,
sbormistrem jubilujícího mužského pěveckého sboru LUMÍR
rozmlouvala Hana Jabůrková

Představovat Vsetiňanům pedagoga, muzikanta, sbormistra a charismatického společníka Mgr. Jaromíra Bazela staršího (nar. 24. 12. 1945 v Bystřičce) by bylo asi zbytečné. Za dobu jeho profesionálního působení na místní kulturní scéně ho měli možnost poznat milovníci mnoha hudebních žánrů. Za svou dlouholetou a dobrovolnou práci a snahu o zvýšení kulturní úrovně obyvatel města v oblasti jazzu a klasické hudby také získal u příležitosti svých šedesátých narozenin Cenu města Vsetína za rok 2005.

1. Co si vlastně o kulturnosti dnešních lidí myslíte? Má jejich potřeba aktivního zapojení do kulturního života stoupající nebo klesající úroveň?

Odpovědět na tuto otázku je hodně problematické, protože kultura jako taková není samostatná disciplína, ta souvisí s úrovní a způsobem života. Roli tu hraje spousta faktorů – rodinné a společenské prostředí, výchova, region, tradice, poplatka, nabídka, zažitá stereotypy... Navíc žijeme v období, které otevřelo prostor pro uspokojování materiálních potřeb a s tím související existenční starosti, a na kulturu jako by nezbýval čas. Je to takový začarovaný kruh. Při uspokojování kulturních potřeb vezmou lidé zavděk mnohdy i tím, co se jim nabízí tím nej pohodlnějším způsobem prostřednictvím televize a každodenní zvukové kulisy z rozhlasových médií, kde úroveň, až na výjimky, nebývá valná. A člověk nejenom zleniví a zpožehne, ale částečně i otupí, zmrtní, a pak se těžko probouzí a stačí mu jen jakýsi „bufetácký“ způsob vstřebávání kultury – bere, co je pohodlné, nenáročné, podbíživé, levné... Je to velká škoda! Málokdo si uvědomí, co vlastně ztrácí. I v kultuře jako v každé jiné činnosti by měla platit nějaká hodnotící kritéria. Aby se člověk dostal na určitou úroveň, měl by sám pro to něco dělat. Pouze talent a nadání nestačí.

Dočasná stagnace kulturnosti částečně souvisí se současným stylem života typu žij naplno, užij

si, starej se sám o sebe, ale souvisí i s nabídkou a přístupností. Kultura by měla být spíš protiváhou k materiálnímu světu, nejenom jeho doplňkem. Měla by pokrývat duchovní potřeby. Aby to nebylo jen menšinovým zájmem, ale samozřejmou nabídkou a potřebou garantovanou kulturními institucemi a bylo pěstované už od dětství. Hlavně škola by mohla hodně pomoci k vnímání hudby, k její potřebě, jenže... to je mnohdy proti proudu. Do kultury, tak jako do vzdělání, by se mělo hodně investovat, ne na ní vydělávat!

2. V letošním jubilejním roce si s „Lumírovci“ připomínáte devadesátiny vsetínského mužského pěveckého sboru. Vy sám jste se stal dirigentem tohoto sboru v roce 1975. Existují ve vztahu k Vašemu dirigentskému působení dosud nějaká nesplněná tajná přání či nedosažená meta?

Já jsem sice maximalista, ale vycházím

z reálných možností a jsem vděčný, že i v malé míře mohu přispívat ke kvalitní nabídce kultury. Pro mne hudba není cílem, ale prostředkem ke zkvalitnění života. Je jeho smyslem, názorem, postojem, ingrediencí - vůní života. Samozřejmě, a právě proto, jí není nikdy dost. Takže pokud se ptáte na mou nedosaženou metu, tak říkám: čím více, tím lépe – veliký sbor, více zapálených lidí, kteří si nebudou zpěv odříkat s tím, že na to nemají! Ale řídit se tím baťovským: my všechno umíme a co neumíme, to se naučíme. A snad to nejdůležitější přání je, aby se našel někdo, kdo bude pokračovat v mém úsilí dál!

3. Od r. 1985 vedete také dívčí pěvecký sbor Polanka, který se stále častěji objevuje na pódiih společně s Lumírem. V roce 2007 získaly dokonce oba sbory na mezinárodním festivalu Svátky písní Olomouc v konkurenci 127 sborů ze 16 zemí světa ve svých kategoriích zlaté pásmo. Polanka pak i účast ve finále a v soutěži o absolutního vítěze festivalu.

V čem vidíte přednost spojení dívčích hlasů s důstojným zpěvem mužského sboru o věkovém průměru 60 let?

Hudba našťastí nemá generační předsudky. Možnost spojit dívčí sbor Polanka s mužským sborem Lumír se naskytla už tím, že oba sbory vedu. Ukázalo se, že o tuto spolupráci cítěčky stojí, bez ohledu na věkový odstup – vždyť „Lumírovci“ mají věkový průměr hodně přes 60 roků. Pánové zase více cvičí, těší se na každý společný projekt. Funguje to jako rodina.

Dívky přináší mládí, krásu, vitalitu, pánové zase moudrost, zkušenost, umírněnost, nadhled. Smíšené sbory ale především nabízejí větší hudební možnosti jak zvukové, tak repertoárové.

Repertoár pro smíšené sbory rozšiřuje a obohacuje koncertní nabídku, nabízejí se v něm skutečné klenoty od nejvýznamnějších hudebních skladatelů všech hudebních období. Po stránce zvukové považuji toto spojení také za velmi šťastné. Propojily se zde hlasy rozdílných věkových kategorií – jasné, krásné zářivé a svěží dívčí hlasy s plnými sametovými, vyzrálými mužskými hlasy. Výsledkem je kompaktní plný zvuk v celém rozsahu. Na přehlídkách sborů tím strašně bodujeme, i když si jinak z legrace říkáme „dětsko - dědský sbor“.

4. Z jakých zdrojů čerpáte repertoár pro sbory? Jakým způsobem provádíte výběr písní?

J. Bazel na počátku hudební dráhy s celoživotním kamarádem – muzikantem Vlastimilem Bednaříkem (se saxofonem) v 60. letech

S vyhledáváním notového materiálu nemám dnes žádný problém. Nabídka je přes internet až po stávající hudební archivy skutečně veliká. Spíš jde o výběr. Tady si snad, podle ohlasů při koncertech i při hodnocení dramaturgie na soutěžích, vedeme dobře.

Při výběru písní se snažím, aby byly zastoupeny v určité míře všechny oblasti vývojové i žánrové, aby si každý ze zpěváků i posluchačů přišel na své. Tzn. skladby všech slohových období, především od renesance až po současnost; od lidových písní přes skvosty hudebních velikánů až po spirituály a jazzové kompozice.

5. Vydali jste už své sborové zpěvy na CD nebo DVD nosičích? A existují nějaké historické nahrávky Lumíru?

Moc toho není. První CD Polanky bylo natočeno ve Švýcarsku z živého koncertu, na kterém kromě samostatného vystoupení sboru je společně provedeno Stabat Mater G. B. Pergolesiho s profesionálními sólisty, místním sborem a komorním orchestrem. Další nahrávky ze studiového natáčení vyšly na dvou nosičích CD a na jedné MG kazetě. Lumír má podchytené téměř všechny živé koncerty na magnetofonových páscích a videokazetách, které mají spíš dokumentární charakter vzhledem ke zvukové a technické kvalitě nahrávek. V současné době chystáme výběrové vydání CD se smíšeným sborem, které by mělo vyjít na konci letošního roku.

6. Je známo, že hudba povznáší a zpěv činí člověka šťastným – tak proč si dnes lidé tak málo zpívají? Dokonce už i na rodinných oslavách a přátelských posezeních je slyšet spíše reprodukovanou hudbu profesionálních zpěváků než přirozený zpěv všech zúčastněných. Mohou za to mezery nebo jiné priority ve školních osnovách?

To je do jisté míry právě ta pohodlnost a dostupnost „hotové“ hudby. Domnívám se, že za to opravdu může rodinná, ale především školní výchova, kde se raději poslouchá a probírá teorie, než zpívá. Já mám v aprobaci hudební výchovu a matematiku a skutečně bez nadsázky mohu potvrdit, že výuka hudební výchovy při jedné hodině týdně je daleko náročnější, a tudíž neuzitečnější. I když zpěv je nejdůležitějším předpokladem pro rozvoj hudebních schopností, je pohodlnější si hudbu jenom pouštět a nezpívat – a tlumit tak přirozenou potřebu! Je zajímavé, za co všechno se dnes mládež nestydí! Za to zpívání většinou ano. Co dříve platilo: „Co Čech, to muzikant“, dnes už neplatí, protože už se nezpívá ani v rodinách ani ve školách.

Přitom si neuvědomujeme, že hudba, a zpěv především, prohlubuje lidskost, obohacuje život, protože vyvěrá z hloubi duše a citového vnímání světa. Tím naplňuje podstatu bytí. Je tím nejbezprostřednějším vyjádřením sebe sama. Chtělo by se mi dokonce říci, že je přímo osobnostním testem. Kdo umí naslouchat hudbě, umí naslouchat i lidem.

7. Prý na zkouškách sborů nešetříte inteligentním humorem a s chutí si také zafiozujete o životě. Jak Vám samotnému muzika pomáhá v překonávání životních těžkostí a trablů?

Hudba je přirozenou součástí našeho života, o tom není pochyb. A jako taková, kromě hudebních aspektů, přispívá ke zdraví, k duševní rov-

nováze, k pocitu plnosti života, k zábavě, potěší nás, když máme problémy, navodí tu správnou atmosféru, utužuje vztahy mezi lidmi, přináší pocit sounáležitosti a ... to už snad stačí? Je to takový katalyzátor lidského života.

V těch nejtěžších chvílích pomáhá najít rovnováhu, klid, zbavuje nás stresů. Hudba zkrátka člověka provází od kolébky až po hrob. Také se říká, že život bez hudby je možný, ale není tak krásný. A kdo se jí brání, ten si vlastně škodí!

8. Jako aktivní muzikant hrajete na nejrůznější hudební nástroje.

Pokud pomineme ten nejpřirozenější, tj. lidský hlas, jsou to housle, trumpet, kytara, vibrafon, s kterými jste se v průběhu své hudební kariéry důvěrněji seznámil. Kterému z nich dáváte přednost a který druh hudby Vám nejvíce přirostl k srdci?

Vyrůstal jsem v hudební rodině, kde se muzicírovalo od rána do večera. Takže první hudební krůčky byly spíše spontánní a týkaly se především zpěvu. Po bratrově příkladu jsem toužil hrát na housličky. Od šest let jsem se na ně začal učit hrát a seznamovat se i s teorií. Na ty, jak je známo, se musí usilovně cvičit. Tak jsem hledal nástroj na odreagování – tím byla kytara. To byl ten správný nástroj k muzicírování a dalo by se říci, že už i k jazzovému. A když k tomu přibyl ještě vzor na základě poslechu amerických kapel (Miles Davis, Milt Jackson a jiní), snažil jsem se v té době vyzkoušet kdejaký hudební nástroj, který se mi dostal do rukou, až jsem definitivně na dlouhou dobu skončil u trumpet. Dnes jsem v jazzové muzice zůstal věrný vibrafonu, ve vážné muzice mi zůstaly housle a lidský hlas.

A čemu dávám přednost? Přitažlivá je pro mě barokní hudba pro svoji monumentálnost, velkolepou stavbu vystavěnou z rovnocenných hlasů, které působí jako ideální rozhovor, všechny mají co říci a přitom poslouchají jeden druhého. Taková příkladná demokracie v hudbě. Jazzová hudba je pro mě zase životním postojem pro svoji bezprostřednost, tvořivost a aktuálním vyjádřením sebe sama. Jinak poslouchám každou kvalitní hudbu bez ohledu na žánr – hudbu, která má obsah, poselství, a která nevyplňuje pouze ticho.

9. Muzikálnost se dědí - předáváte svůj aktivní vztah k hudbě i dalším potomkům Vašeho rodu?

Těch pokračovatelů zatím moc nemám. Dva syny a jednoho vnučka. Oba synové dělají muziku profesionálně. Starší Jaromír, kromě toho, že je výborný hráč na housle a klávesové nástroje, je i úspěšným pedagogem na hudební škole. Mladší Petr je zvukař, trůfám si tvrdit, že jeden z nejlepších široko daleko. A vnuček Jaromírek? Vše nasvědčuje tomu, že bude pokračovat v naší muzikantské tradici.

Jaromír Bazel „jazzový“

Vnuček Jaromírek v muzikantském opojení

10. Závěrem zkuste shrnout své vnímání současného PMS Lumír a sborového zpěvu vůbec.

Hudba není jenom druhem zábavy, je i názo-rem, zdrojem poučení, poselstvím... Patří k těm nezákladnějším lidským potřebám. Hudba nás učí vnímat život z jiného pohledu. Ve sboru se scházejí lidé různých profesí, různých osudů. Ale všichni jsme tam nasměrováni k nějakým společným ideálům. Tam si člověk uvědomí, co to znamená něčemu uvěřit. Mezi zpěváky to jiskří, pořád se něco děje. Je to taková lidská kuchyně – „furt se něco vaří“. V jazzové muzice se tohle slovo běžně používá pro zdařilý improvizovaný projev. Nehraje se podle žádné kuchařky, ale podle momentálního nápadu, chuti. Také dobrý kuchař nevaří jen pro sebe, ale pro druhé, kteří to dokáží ocenit. To je to krásné, co se mi líbí i na sborovém zpěvu. Člověk tam není sám, má tam své důležité místočko, vnímá, že není nikdo nad ním, že sám je potřebný pro druhé.

Nedávno mi někdo říkal, že radši chodím do Lumíru mezi chlapy. Ano, cérečky jsou pohotovější, mají lepší paměť, učí se rychle, kdežto my, starší, to pořád musíme obnovovat, pilovat, připomínat, pokaždé znovu se nastartovat... Ale chlápům se to líbí a mně také. Hudba vyjadřuje život v celé jeho šíři a plnosti. Dávejme jí, co její jest – sami sebe!

Děkuji za rozhovor.

Téměř každý zámek či hrad má své pověsti, tak také zámek ve Skaličce. Jedním z majitelů skaličského zámku a panství se stal francouzský šlechtic, hrabě František Quiard de Saint-Julien. Skaličáci si jeho jméno počestili a říkali mu Žanžuli. Byl prý to člověk hrubý a necitelný ke strastem a bolestem prostého lidu. Nechtěl pochopit, že jeho poddaní, zatížení robotou a velkými platy, nemohou si řádný oděv pořídit a jemu prý jen pro zlost a hanbu chodí nuzně oblečení a trhaní. Proto jednoho dne nařídil, aby každý jeho poddaný měl neustále při sobě jehlu s nití. Když se mu při práci šat roztrhne, musí si jej ihned zašít. Drábi měli nařizeno dohlížet, aby rozkaz pána byl svědomitě plněn, přistihnou-li robotníka bez jehly a nití, hned provinilci na místě vyplatit dvacet pět ran liskovkou.

Žanžuli ani svým služebníkům nevěřil. I na ně byl velmi hrubý a bezohledný. Jednou poručil svému komorníkovi, aby mu opatřil selské šaty. Převlékal se potom za prostého robotníka a vycházel ze zámku tajnou chodbou, která měla východ až ve skále v lese Hrabí. Chtěl se tak přesvědčit, jak jeho poddaní rozkaz plní.

Při jedné takové vycházce padl do rukou nového, ale velmi horlivého drába, který hraběte dosud neznal. Jakmile dráb spatřil hraběte převlečeného za sedláka, chtěl hned vědět, zda má jehlu s nití. Dráb se na něho zle obořil, proč se odvažuje neplnit rozkaz milostivého pána, a bez milosti mu dvacet pět ran holí vyplatil. Nic nedbal na jeho křik a prosby. Dráb byl potom okamžitě propuštěn, ale hraběti už výplatu holí ze zad neodpáral.

Jako francouzský šlechtic byl prý velitelem pluku vojska kdesi na jihu Francie. Podle tehdejšího zvyku byl pluk vystrojen na jeho náklady a hrabě byl i jeho majitelem. Rozkázal, až zemře, celý pluk se musí zúčastnit jeho pohřbu. Za nějaký čas uprostřed kruté zimy hrabě skutečně zemřel. A tak vojáci podle rozkazu museli se vydat na dlouhou cestu, aby doprovodili svého pána a velitele na hřbitov v Kelči. Vojáci nebyli na takové třeskuté mrazy zvyklí, mnoho jich cestou do Ska-

Ilustrace L. Vaškové

Pověst o pánovi ze skaličského zámku

Vítězslav Přikryl

ličky pomrzlo. Ti, kteří přestáli kruté mrazy, prokleli krutého a pyšného velitele, aby za smrt jejich kamarádů neměl v hrobě pokoje. Jejich kletba se vyplnila.

Hraběte s velkou slávou uložili v hrobce před kostelem v Kelči. Ale už první noci vyšel hrabě z hrobky na hřbitov, který tenkrát byl okolo kostela. Tam až do jedné hodiny po půlnoci pobíhal, vojáky s velkým křikem komandoval. Toto se dalo i v následujících nocích.

Na žádost kelečských měšťanů bylo usneseno, aby kněží hraběte zařikali, aby přestal strašit. Když příští noci úderem dvanácté hrabě opět z hrobky vyšel, kněží jej začali zařikávat, svěcenou vodou kropit. Ale milý hrabě si jich vůbec nevšímal, dál po hřbitově pobíhal, na vojáky křičel. Teprve úderem jedné hodiny po půlnoci opět zmizel v hrobce. Když nepomohlo ani troje zařikávání, měšťané nabyli přesvědčení, že je prokletý, patřící tělem i duší pecku. Klid nastane teprve tehdy, až se jeho tělo pecku dostane. Usnesli se hraběte čertům dovést. Za Lipníkem

v Oderských horách, na hranici několika panství, je kopec Smolná. Tam prý je díra, která vede přímo do pekla. Poslali pro kata a jeho pacholky, fojtovi z Dolních Těšic nařídili, aby do hnojného vozu zapřáhl dva páry černých koní a příští den přijel k hrobce kelečského kostela. Brzy ráno rakev s hrabětem naložili, kat s pacholky usedli na vůz, fojt praskl do koní a vydali se na cestu k Lipníku – na Smolnou. Cesty pěkně ubývalo. Když zvonilo poledne, dorazili do Lipníka. V ten den se tam konal trh a všude bylo hodně lidí. Kat rozhodl, že

v hospodě všichni nejdříve poobědvají a teprve potom na Smolnou pojedou. Věšli do hospody a vůz s rakví nechali stát pod oknem. Hospodský je usadil v koutě u dveří a rychle obsloužil. Náhle uslyšeli z ulic křik lidí. Kat vyhlédl oknem a vidí hraběte otvírat rakev a soukat se ven. Rychle vyběhl, hraběte srazil zpět, víko přirazil a sám se na rakev posadil. Tam také dojedl svůj oběd. Ostatní se v hospodě dlouho nezdržovali, neboť hrabě tušil blízkost pekla a snažil se proto uniknout.

Brzy vjeli do lesa a cesta začala stoupat. Tu najednou se začaly dívat divné věci. Čím byla cesta strmější, tím lehčeji vůz jel. Koně museli odpřáhat, neboť najednou se objevili čerti, vůz obstoupili a sami jej do kopce tlačili. K díře na kopci Smolná dojeli pohodlně jen s jedním koněm. Tam rychle vůz otočili, rakev s hrabětem srazili do díry, ze které vycházel kouř a silný zápach. Když se tak stalo, ozval se radostný chechtot a rakev zmizela v pekle. Na víc nečekali, neohlíželi se, rychle sjížděli dolů k Lipníku. Ale čerti je také nechtěli pustit. Věšli se jim na kola, snažili se je zastavit. Katovi pacholci ihned kladivy tloukli na ráfy kol, aby čerty odehnali. Po velké námaze se jim to podařilo. Po cestě k Lipníku připřahali koně, takže do města dorazili se čtyřspřežím. Hraběte na Smolné odevzdali pecku. V Kelči na hřbitově zavládl klid.

Dva páry černých koní, kteří prokletého hraběte na Smolnou vezli, do roka posílí. Od těch dob se na fojtství v Dolních Těšicích nikdy již černých koní nemohli dochovat.

Poznámka autora:

Pověsti ze Skaličky mi před mnoha lety vyprávěla stařenka Albina Ryšková, rodačka ze Skaličky, která je slýchávala od své maminky, které je zase vyprávěla její maminka. Později jsem je předal Jaroslavu Očenáškoví, který byl v Kelči varhaníkem tamního kostela. Zabýval se také archeologií, národopisem, přírodními vědami atd. Podrobněji o něm vypovídá postava Očenáše v filmu kelečského rodáka Vojty Jasného „Všichni dobří rodáci“. Odstěhoval se do Zlína a všechny pověsti se ztratily. Zůstaly mi jen ty, které Vám zasílám. Znova jsem je konzultoval s dcerou stařenky Albinou (1917 – 2003) a trochu je upravil.

Obec Skalička (Olomoucký kraj; 558 obyvatel) se nachází v Podbeskydské pahorkatině na levém břehu Bečvy asi 5 km SZ od Kelče a 7 km JV od Hranic.

Smolno. Asi 3 km severovýchodně od obce Kozlov a 2 km východně od pramenů řeky Odry v Oderských horách nachází se místo zvané Smolno nebo také Smolná. (Silnice: Olomouc – Kozlov – Potštát – Odry). Zde se v minulosti stýkaly hranice tří panství: lipenské-

ho, veseličského a olomouckého arcibiskupa. Byl tam kus země, k níž se žádné panství nechtělo znát – „země nikoho“. Místo opředené hrůzostrašnými pověstmi – známé téměř po celé Moravě. Tam byli vozeni a pohřbíváni sebevrazi a popravení zločinci. Podle tehdejších náboženských a pověrčivých předsudků posvěcená země hřbitova by takové „hříšné“ tělo nepřijala. Stalo-li se tak, vždy je do rána vyvrhla na povrch. Dnes se již přesně nedá určit, kde byli takoví nebožtíci pohřbíváni.

V krásné literatuře jsou zmínky o tomto smutném místě: Glazarová, Jarmila: „Chudá přadlena“ – str. 254 – 255. Vydal Československý spisovatel r. 1977

Kobzár, Jan: „Na besedě u Škrabanečků“ – Naše Valašsko, roč. 1, 1929, str. 79

Čižmář, Jan: „Národopisné a životopisné paměti Vizovic“, r. 1938, str. 79

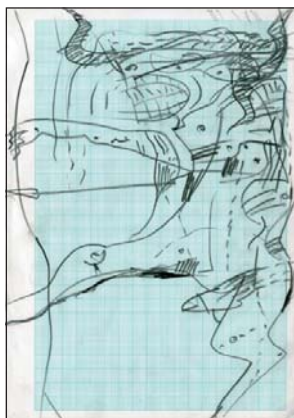
Národopisný časopis „Záhorská kronika“ – řada pověstí.

Zámek ve Skaličce - původní tvrz z 2. pol. 16. století byla v polovině 18. století přestavěna v prostý barokní zámek, za hraběte Quiarda de Saint-Julien v r. 1807 upraven v empírovém slohu. Od r. 1876 do r. 1923 patřil olomouckému arcibiskupství. Dnes je v něm Ústav sociální péče pro mládež a dospělé.

Hrabě František ze Saint-Julien koupil skaličské panství r. 1807. V držení tohoto rodu bylo až do r. 1854. Po své smrti dne 16. ledna 1836 byl hrabě pohřben na hřbitově v Kelči. Jako šlechtic musel mít hrob na čestném místě naproti hlavnímu vchodu do farního kostela. Hřbitov byl později zrušen, ale náhrobní pomník tohoto rodu tam osamoceně stojí dodnes.

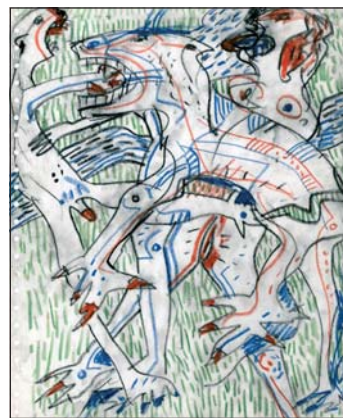
SPLAŠENÝ KŮŇ, 2009, akryl, plátno

MINOTAURUS, 2009, kresba tužkou

HLAVA, 2009, polychromovaný vápenec

ZE SOUBORU KRESEB, 2009, komb. technika

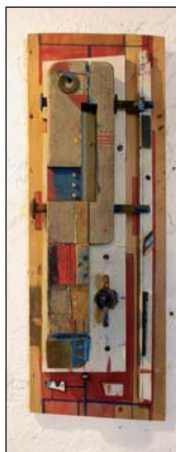
BOJOVNÍCI SEVERU - LYŽAŘI, 2007, polychromované dřevo

RANĚNÝ VÁLEČNÍK, 2006, polychromované dřevo

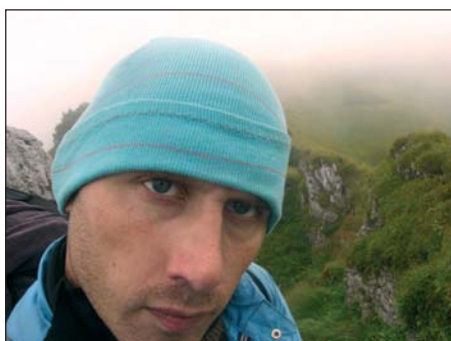
STĚLA LEŽÍCÍ - SARKOFÁG, 2009, dřevo

POCTA MONDRIANOVÍ, 2007, komb. technika

Foto M. Ošřádal, 2009

V ATELIÉRU

Sochař MgA. Jaromír ŠIMURDA se narodil 1. 6. 1976 ve Valašském Meziříčí, žije v Rožnově pod Radhoštěm a tvoří v ateliéru ve Valašské Bystřici. Vystudoval kamenosochařství na SUPŠ v Uherském Hradišti u J. Habarty a Z. Tománka (1991 – 1995) a ateliér figurálního sochařství AVU v Praze u J. Hendrycha (1995 – 2001). Po absolutoriu získává praxi v restaurátorském oboru (např. v renovaci sgrafit a štukové výzdoby památkových objektů). Po návratu na Valašsko působí od roku 2006 jako výtvarný pedagog na Střední uměleckoprůmyslové škole sklářské ve Valašském Meziříčí. Ve své volné umělecké tvorbě se věnuje sochařství, realizaci objektů, kresbě a malbě. Od poloviny 90. let příležitostně vystavuje; zúčastnil se např. mezinárodního studentského projektu Contemporary Art Medals v Londýně (2000), několika domácích i zahraničních sochařských sympozií a svou tvorbu prezentuje např. v rámci výstav sklářské školy a jejího okruhu (O andělích a bojovnících v Kopřivnici - společně s L. Wojaczkiem, S. K. L. O. v MRV ve Vsetíně).

Jaromíre, v letošním roce jsi – po deseti letech pauzy – uspořádal samostatnou výstavu ve vsetínském muzeu. Co na ní návštěvníci mohli vidět? A proč tak dlouhá časová prodleva od Tvé poslední rožnovské výstavy? Nemáš vystavování v oblíbeně?

Vystavuji rád, ale až jsem přesvědčený, že to stojí za to! Potřebuji čas pro hledání, nacházení, prostě řečeno čas „na něco si sám v sobě přijít“. Netvořím, abych vystavoval, i když nepopírám, že termíny výstav jsou motivující... Na Vsetíně mě zaujal svou surovou atmosférou prostor v Zámecké věži a vystavil jsem v něm práce vesměs z posledních dvou let – soubory kreseb, několik obrazů a převážně dřevěné sochy a objekty. Měl jsem představu, že více z nich bude provedeno v kameni; v tvrdém kameni – žule nebo mramoru. Láká mě zápas s ním... Ale nakonec hlavně válčím s podmínkami, kde tvořit. Současný pronajatý ateliér je provizorní. Mohu si tak dovolit dělat a vystavovat spíše komornější věci a kresby; jako tomu bude na výstavě v Galerii Jáma v Ostravě, kde bude k vidění výběr z mých kresebných záznamů z deníčku, jakýchsi mikrozáznamů.

Podstatnou roli v Tvé tvorbě hraje kresba. Tzv. ruličku - praktický, skladný skicár – nosíš stále po kapsách. Intenzivní niternost, pravdivost postupně vznikajícího kresebného pásma spočívají ve spontaneitě, autentičnosti Tvých prvotních záznamů invence, imaginace. Kresebný rukopis - v rozpětí od živelného expresivního tahu až po graficky čistý a střízlivý přednes – prostupuje celou Tvou prací...

Jako sochař jsem vždy tíhl spíše ke grafickému rukopisu. Na Akademii se pokusili mě této „manýry“ zbavit. Zjevně bez valného úspěchu... Nicméně i já sám sním o objemných sochách rozvinutých do prostoru. Nové možnosti vnímám právě ve změně materiálu; ze dřeva na kámen.

Tvé dílo je na jedné straně schopné zaujmout syrovou expresivitou prací s motivy zvířat, válečníků i erotizujících milostných scén a na straně druhé strohým, ale až magicky uhrančivým minimalismem děl archetypálního rázu. Z jednoho úhlu se jevíš jako divoký a věčně bojující barbar a z druhého jako zahloubaný introvert...

Narodil jsem se jako Blíženeček. Že bychom byli dva v jednom...?

Bojovníci jsou až obsedantním tématem Tvé tvorby. Máš však dojem, že se v poslední době u Tebe projevuje určitý nadhled vůči tomuto námětu.

Ironizuji a je v tom jistě i kus sebeironie. Z Válečníků severu jsou Lyžaři, z Hlav velké a malé bojovníky Bob a Bobek... Ale pořád je to pro mě silné (a podprahové) téma, které se nevyčerpalo. Ikony bojovníků v umění archaických kultur a přírodních národů, např. toltécké plastiky, považuji za nedostižné vzory. Fascinuje mě symbolický a magický ráz umění.

Jaromíre, díky za rozhovor.

-OM-

SVATÝ MARTIN – lidová podmalba na skle, frýdecký – pastelový okruh, polovina 19. století, 33,5 x 25,5 cm

Svatý Martin přijíždějící na bílém koni symbolizuje pro většinu z nás příchod prvních sněhových vloček. Letitým pozorováním přírody bylo totiž zjištěno, že pravidelně v době okolo 11. listopadu, tedy dne svátku tohoto světce, dává zima poprvé najevo svou nastupující nadvládu.

Také Martin na našem obrázku cválá na bílém oři, nezobrazuje však příchod zimy, nýbrž mystický zážitek, na jehož základě přijal křesťanství:

Když jako římský voják projížděl v zimě na koni městem Amiens v severní Galii (Francii), kde vykonával vojenskou službu, potkal žebráka prosícího o almužnu. Protože neměl nic jiného, chtěl alespoň chudáka ochránit před chladem, a tak odsekl mečem polovinu svého vojenského pláště a žebráka jím podaroval. Následující noci se Martinovi zjevil Kristus s darovanou polovicí jeho pláště, což Martina přimělo přijmout křest a zasvětit život Bohu.

Martin se narodil na počátku 4. století v Panonii (dnešním Maďarsku) v rodině římského legionáře vyznávající římská pohanská božstva. Podle rodové tradice brzy vstoupil do vojenských služeb a jako velitel jízdního pluku byl převelen do Galie. Zde došlo k výše popsané příhodě, která změnila jeho život. Po přijetí křtu Martin vystoupil z armády, stal se poustevníkem a misionářem šířícím křesťanství mezi prostý lid, roku 371 byl dokonce zvolen biskupem v Tours. Tomu ovšem předcházela příhoda, podle níž se dodnes na martinské hody dělá pečená husa: podle legendy Martin pro svou skromnost nechtěl biskupství přijmout, schoval se proto do husince mezi hejno hus, jež ho však svým hlasitým kejháním prozradilo.

Po smrti byl uctíván jako patron chudých a žebráků, vojáků, jezdců, vozatajů, formanů a koňských handlířů, koní, hus, domácích zvířat aj.

Pro tyto své patronáty byl oblíben také v lidovém prostředí a stal se tak častým námětem i obrázků na skle. Malování na skle je stará technika, při níž malíř tvoří své dílo na spodní rubové straně skla, proto se též odborně nazývá podmalbou. Obrázky na skle tvořily od konce 18. století nedílnou součást venkovských obydlí a ve světnicích zaujímaly výsostné místo v tzv. svatém „kútě“, což byl čestný prostor v rohu světnice. Lidové podmalby s náboženskou tematikou byly doménou především katolického obyvatelstva. Věřící se k nim obraceli při modlitbách, připomínaly jim návštěvy poutních míst a symbolizovaly Boží milost.

Náš obrázek na skle vznikl pravděpodobně v polovině 19. století v malířské dílně ve Frýdku, pro niž byla typická malba málo mastnými, spíše temperovými barvami na levném, křehkém skle. Barevností patří do skupiny pastelového koloritu. Do některé z valašských chaloupek se dostal pravděpodobně prostřednictvím pouti či jarmarku a dnes tvoří spolu s dalšími sedmi desítkami obrázků vzácnou část národopisných sbírek muzea.